

ВИЩА ШКОЛА

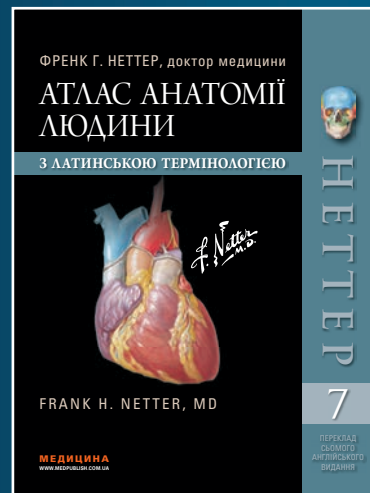
7-9/2022

7-9/2022

ВИЩА ШКОЛА

ВИЩА ШКОЛА

НОВІ КНИГИ

Неттер, Френк Г.
Атлас анатомії людини з латинською термінологією : переклад 7-го англ. вид. / Френк Г. Неттер ; наук. ред. укр. вид. : Л.Р. Матешук-Вацеба, Л.Ю. Смольська, Д.Ю. Коваль-Гнатів. — К. : ВСВ «Медицина», 2023. — 655 с. — Формат 60×90 1/8. — Пал. тв.

«Атлас анатомії людини з латинською термінологією» Френка Г. Неттера належить до найвідоміших зібрань ілюстрацій анатомії людини в галузях медицини й охорони здоров'я. Крім знаменитого доробку Неттера 7-е видання містить

майже 100 кольорових ілюстрацій Карлоса А.Г. Мачадо, одного з провідних сучасних медичних ілюстраторів. Авторству Мачадо належать зображення «Атласу» в анатомічних проекціях, які набули клінічної значущості протягом останніх років і стали можливими завдяки поліпшеним методам анатомування та сучасної візуалізації. Видання також містить понад 50 ретельно відібраних рентгенівських зображень, що допомагають зіставити ідеалізовані анатомічні ілюстрації з живою анатомією, якою її бачать у щоденній практиці.

В ілюстрації й таблиці внесено багато змін. Зокрема деякі ілюстрації викладено в абсолютно новій проекції, інші — з використанням нових засобів візуалізації. Ці зображення допоможуть читачам зрозуміти основні елементи макроскопічної анатомії.

Для студентів, лікарів-інтернів, викладачів медичних закладів вищої освіти, науковців, практичних лікарів з усіх галузей медицини.

Національному університету
біоресурсів і природокористування
України – 125 років

7-9/2022

ЗМІСТ

ПРЕССЛУЖБА МОН УКРАЇНИ ІНФОРМУЄ	3
ОСВІТА І СУСПІЛЬСТВО	
Станіслав Ніколаєнко. Вища освіта України — через війну до європейського визнання	7
Ксенія Пивоварська. Гейміфікація в громадянській освіті на прикладі симуляційної гри “Світ громад: Акселератор III”	26
ЗАПРОШУЄМО ДО ДИСКУСІЇ	
Костянтин Корсак. Про стратегію ноопланування в Україні-XXI та врахування помилок Заходу	36
Петро Масляк. Технологічний порятунок світоустрою	50
СПЕЦІАЛЬНА ОСВІТА	
Сергій Чирчик. Світло як художній засіб у ландшафтному проектуванні ...	57
КОНФЕРЕНЦІЇ. НАРАДИ. СЕМІНАРИ	
Сергій Виткалов. XVIII Міжнародна науково-практична конференція в Рівненському державному гуманітарному університеті	67

ДОКУМЕНТИ

Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022—2032 роки.....	69
Вища освіта і наука: огляд періодичних видань.....	100
Contents	126

Головний редактор — К.М. Левківський

Редакційна колегія: К.С. Абдієв (Казахстан); В.П. Андрущенко; В.Д. Базилевич; В.І. Бондар; Л.В. Губерський; Т.-Л. Деордіца; Р.О. Додонов; М.Б. Євтух; Т.О. Коломоєць; А.Є. Конверський; В.Г. Кремень; А.І. Кузьмінський; В.І. Кушерець; І.Ф. Надольний; І.Ф. Прокопенко; О.Л. Шевнюк; В.Д. Шинкарук; В.С. Щербина

Над випуском працювали: В.П. Розумний, Ю.М. Слуцька — відповідальний секретар, Ю.А. Полулященко, Л.С. Кулешова, Ю.Ю. Степанчук, І.А. Олійник

На першій сторінці обкладинки — студенти та викладачі Національного університету біоресурсів і природокористування України.

Індекс журналу в каталозі передплатних видань України: 21876

Журнал “Вища школа” внесено до Переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт з педагогіки (Постанова президії ВАК України від 22.12.2010 № 1-05/8) та філософії (Постанова президії ВАК України від 01.07.2010 № 1-05/5) на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук.

Видання зареєстровано в Міністерстві юстиції України. Свідоцтво КВ № 12864-1748ПР від 27.06.2007. Усі права застережено. Передруки і переклади дозволяються лише за згодою автора та редакції. Редакція не обов’язково поділяє думку автора. Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв та іншої інформації несуть автори публікацій. Відповідальність за зміст рекламних оголошень несе рекламодавець.

Журнал поширюється лише за передплатою. Авторський примірник можна придбати у книгарні “Абзац”, тел.: (044) 581-15-68, попередньо його замовивши.

Адреса редакції: 01054, м. Київ, вул. Стрілецька, 28.

Тел.: (044) 272-42-91; факс: (044) 234-23-36.

E-mail: slutska@society.kiev.ua <http://www.znannia.com.ua>

Видавець — Видавництво “Знання”, 01054, м. Київ, вул. Стрілецька, 28

Свідоцтво суб’єкта видавничої справи ДК № 3596 від 05.10.2009 р.

Підписано до друку 09.03.2023. Формат 70x100 1/16.

Папір офс. № 1. Друк офс. Гарнітура Academy.

Ум. друк. арк. 11,2. Обл.-вид. арк. 11,2. Наклад 450 пр. Зам. №

Оприлюднено Декларацію Комітету Лісабонської конвенції про визнання кваліфікацій

Комітет Конвенції про визнання кваліфікацій з вищої освіти в європейському регіоні (Лісабонської конвенції) оприлюднив текст Декларації, прийнятої 28 лютого 2023 року під час надзвичайного засідання Комітету.

Декларація, підтримана 31 країною — учасницею Лісабонської конвенції про визнання, найрішучіше засуджує неспровоковану та невиправдану військову агресію РФ проти України за участю білорусі як таку, що грубо порушує міжнародне право та підриває міжнародну безпеку та стабільність.

Документ передбачає обмеження участі представників РФ та білорусі у засіданнях Комітету Лісабонської конвенції, а також заборону представникам країн-агресорів обиратися до керівних та робочих органів Комітету Лісабонської конвенції про визнання й виконувати будь-які представницькі функції.

Україна продовжить активну діяльність на шляху до повної ізоляції РФ і білорусі та створення спеціальних процедур для остаточного виключення цих країн із Лісабонської конвенції.

Текст Декларації (неофіційний переклад):

“Комітет Конвенції про визнання кваліфікацій з вищої освіти в європейському регіоні:

- беручи до уваги те, що у преамбулі Лісабонської конвенції про визнання зазначено, що “право на освіту є одним із прав людини” і “що вища освіта має

відігравати дуже важливу роль в утвердженні миру, взаєморозуміння і терпимості, у формуванні взаємної довіри між народами та країнами”;

- враховуючи наслідки агресії російської федерації проти України за участю білорусі для безперервності навчання дітей та молоді в Україні чи переміщених осіб у сусідніх країнах, а також вплив переміщення населення на системи освіти країн, що приймають біженців з України;

- взявши до відома резолюцію СМ/Res(2022)2 про припинення членства РФ у Раді Європи (ухвалену Комітетом міністрів 16 березня 2022 року на засіданні заступників міністрів);

- нагадуючи про Резолюцію ES-11/1 Генасамблеї ООН від 2 березня 2022 року про агресію проти України та Рішення Виконавчої ради ЮНЕСКО 7X/EX/Рішення 2, ухвалені на 7-й спеціальній сесії 15-16 березня 2022 року про вплив та наслідки теперішньої ситуації в Україні на всі аспекти мандата ЮНЕСКО;

- вітаючи Заяву про освітні наслідки агресії РФ проти України, ухвалену Керівним комітетом Ради Європи з питань освіти (17 березня 2022 року);

- вітаючи Заяву Групи супроводу Болонського процесу (BFUG) про наслідки вторгнення РФ в Україну та призупинення прав участі РФ та білорусі в Європейському просторі вищої освіти (ЄПВО);

- наголошуючи, що Конвенція про визнання кваліфікацій з вищої освіти в

європейському регіоні (1997) визначає, що право на освіту є правом людини і що вища освіта, яка відіграє визначну роль у здобуванні і поглибленні знань, є лише багатим культурним і науковим надбанням як окремих осіб, так і суспільства, водночас Комітет Конвенції про визнання кваліфікацій з вищої освіти в європейському регіоні:

— засуджує неспровоковану та невиправдану агресію російської федерації проти України та участь білорусі у цій війні, яка грубо порушує міжнародне право та Статут ООН і підриває міжнародну безпеку та стабільність;

— висловлює глибоку стурбованість у зв'язку з кричущим порушенням права на освіту внаслідок агресії рф, руйнуванням шкіл, університетів та інших закладів освіти в Україні;

— підтверджує свою повну підтримку України та висловлює солідарність з українським народом, закладами вищої освіти, науковцями, дослідниками, студентами та власниками українських дипломів;

— висловлює вдячність усім державам-учасницям, які прийняли та надали підтримку українським біженцям, особливо тим країнам, які є сусідами України;

— постановляє, що жоден кандидат від рф чи білорусі не буде обраний членом Бюро, головою чи заступником голови, головою будь-якої групи експертів або робочої групи, а також жодному представнику рф чи білорусі не буде доручено будь-яке завдання доповідача чи координатора, або завдання представляти Комітет Лісабонської конвенції про визнання за будь-яких обставин у результаті агресії росії в Україні, за участю білорусі, доки це рішення не буде переглянуто;

— інформує Секретаріати Ради Європи та ЮНЕСКО про обмеження участі представників рф та білорусі в засіданнях Комітету Лісабонської конвенції про визнання внаслідок агресії росії проти України за участю білорусі, доки це рішення не буде переглянуто;

— запрошує всі сторони додатково розглянути кроки, які Комітет міг би вжити для обмеження участі рф та білорусі та їхніх представників у засіданнях Комітету Лісабонської конвенції про визнання та в будь-якій іншій діяльності та структурах, пов'язаних з Лісабонською конвенцією про визнання, зокрема, за необхідності, зміни Правил процедури, беручи до уваги предмет і режим Конвенції, а також міжнародне право”.

31 країна проголосувала за обмеження участі рф і рб в органах Комітету Конвенції про визнання кваліфікацій з вищої освіти в Європейському регіоні.

Позачергове засідання Комітету Конвенції про визнання кваліфікацій з вищої освіти в Європейському регіоні (Лісабонської конвенції), на якому 31 країна-учасниця Лісабонської конвенції ухвалила декларацію на підтримку України, відбулося 28 лютого за участі делегації МОН України.

Засідання відкрили заступниця генерального директора ЮНЕСКО з питань освіти Стефанія Джанніні та керівник департаменту освіти Ради Європи Віллано Кіріязі, головував президент Комітету Лісабонської конвенції Лука Лантеро.

У відповідь на військову агресію рф проти України Албанія, Андорра, Австралія, Австрія, Бельгія, Болгарія, Чеська Республіка, Данія, Фінляндія, Франція, Німеччина, Угорщина, Латвія, Литва, Естонія, Мальта, Велика

Британія, Ірландія, Ісландія, Італія, Іспанія, Люксембург, Нідерланди, Норвегія, Польща, Румунія, Сан-Марино, Словацька Республіка, Швеція, Швейцарія разом з Україною проголосували за обмеження участі представників російської федерації та республіки білорусь у засіданнях та іншій діяльності Комітету Лісабонської конвенції, а також унеможливлення їхнього обрання до керівних та колегіальних органів Комітету.

“З огляду на те, що преамбула Лісабонської конвенції визначає важливу роль вищої освіти в утвердженні миру, взаєморозуміння і терпимості, у формуванні взаємної довіри між народами та країнами, учасники засідання вкотре наголосили, що країнам-агресорам не місце “за однією партою” з цивілізованим світом”, — зазначив міністр освіти і науки Сергій Шкарлет.

Підписано Угоду про участь України у PISA-2025

28 лютого Україну відвідала делегація Організації економічного співробітництва та розвитку на чолі з Генеральним секретарем Матіасом Корманном. У межах візиту міністр освіти і науки України Сергій Шкарлет та керівник директорату з освіти та навчок ОЕСР Андреас Шляйхер підписали Угоду про участь України у PISA-2025.

З огляду на бюджетні обмеження, спричинені військовою агресією РФ, МОН України ініціювало скасування внесків України для участі у дослідженні PISA-2025. ОЕСР підтримала цю пропозицію та погодилася покрити внески участі України у циклі дослідження PISA-2025.

“Попри воєнний стан Україні вдалося провести основний етап оцінювання PISA-2022 у жовтні минулого року. У ньому взяли участь 3,5 тис. здобувачів зі 177 закладів освіти. До кінця цього року наша держава отримає об’єктивні дані про результати оцінювання та зможе використовувати їх для повоєнного відновлення освіти”, — зазначив Сергій Шкарлет.

Міністр подякував партнерам з ОЕСР за постійну та системну підтримку України у сферах освіти й науки.

“Ми відбудуємо свою країну й докладемо зусиль, аби наша освіта була конкурентоспроможною, як найкращі освітні системи світу”, — наголосив Сергій Шкарлет.

Рік війни: EU4Skills продовжує підтримувати Україну

Програма ЄС “EU4Skills: кращі навички для України” продовжує допомагати Україні створювати сучасну інфраструктуру системи професійно-технічної освіти. Так, після повномасштабного російського вторгнення в Україну про-

грама зосередилася на екстреній допомозі закладам профтехосвіти та внутрішньо переміщеним особам (ВПО).

На термінову допомогу закладам профтехосвіти та ВПО з проекту виділили 700 тис. євро. Влітку речі першої

необхідності, меблі та техніку отримали дев'ять закладів профтехосвіти.

У межах програми, за ініціативи Міністерства освіти і науки України та підтримки Німецького державного банку розвитку (KfW), Український фонд соціальних інвестицій до кінця 2022 року організував чергову допомогу для ВПО, яких розмістили в гуртожитках професійно-технічних закладів, що беруть участь у проєкті.

Новий пакет від Європейського Союзу загальним обсягом понад 4,5 млн грн передбачає допомогу Новоодеському професійному аграрному ліцею, що на Миколаївщині. Це, зокрема, 75 столів та шаф, 150 ліжок, матраців, на матрацників, подушок та ковдр, 200 комплектів постільної білизни, 200 кухонних та банних рушників, 500 стільців. А також 201 одиницю побутової техніки: бойлери, пральні машини, холодильники, електричні плити, мікрохвильовки, мультиварки, електрочайники, електричні обігрівачі, праски та телевізори.

“Проєкт EU4Skills — це передусім проєкт про освіту, а отже, про майбутнє. Саме тому нам важливо сьогодні підтримувати цивільних українців, які страждають від загарбницької російської війни, щоб уже завтра вони могли будувати оновлену систему освіти. Бо саме якісна освіта молоді — це один із факторів щасливої, успішної та прогресивної держави”, — прокомен-

тував Фредерік Куне, керівник програм співпраці Представництва Європейського Союзу в Україні.

“Потужна підтримка з боку ЄС є дуже цінною та потрібною і лише доводить, що ми все робимо правильно та перемога близько. Загалом це вже третій пакет допомоги у межах Третього компонента програми EU4Skills. Проєкт також допоміг профтехам відновити якісний навчальний процес, а саме закупити необхідне обладнання, матеріали для лабораторій, майстерень тощо”, — зазначила генеральна директорка директорату професійної освіти МОН Ірина Шумік.

Зазначимо, що фінансований ЄС проєкт “EU4Skills: модернізація інфраструктури системи професійно-технічної освіти в Україні” є частиною Програми “EU4Skills: кращі навички для сучасної України” (Компонент 3) і спрямований на оновлення й модернізацію обладнання та інфраструктури закладів професійно-технічної освіти в Україні. Мета проєкту — створити сучасну інфраструктуру системи професійно-технічної освіти, яка сприятиме підвищенню її привабливості для молоді. Проєкт покликаний закласти основу для ефективної освіти, яка відповідатиме потребам ринку праці, надасть учням навички, затребувані нині роботодавцями. Від імені Німецького державного банку розвитку (KfW) проєкт реалізує Український фонд соціальних інвестицій.

УДК 378.4(477-25)

**Станіслав
Ніколаєнко**

Ректор Національного університету біоресурсів і природокористування України, професор кафедри педагогіки, доктор педагогічних наук, академік НАПН України

ВИЩА ОСВІТА УКРАЇНИ — ЧЕРЕЗ ВІЙНУ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ВИЗНАННЯ

У статті в контексті досліджуваної проблеми проаналізовано реалії функціонування вищої освіти в умовах воєнного стану, запропоновано інструменти ефективного застосування наявних університетських ресурсів для трансформації парадигми “вижити і вистояти” до парадигми “жити, відновитись і розвиватись” з урахуванням глобальних викликів сьогодення та прогнозованого повоєнного періоду розбудови України. Актуальність наукового пошуку зумовлена низкою прямих загроз соціокультурного, економічного, національного, військово-політичного характеру, спричинених розв’язаною РФ загарбницькою війною. Виявлені та проаналізовані фактори, що безпосередньо впливають на розвиток вищої школи України загалом і НУБіП України зокрема. Визначені негативні чинники, що мають нестабільний характер і впливають на діяльність університету. Виокремлено комплекс особливостей, що відображають реалії університетського навчання в умовах воєнного стану, приділена увага динаміці чинного законодавства, яке частково врегульовує функціонування системи вищої освіти України в сучасних реаліях і окреслює ключові напрями розвитку на повоєнне майбутнє. Представлена статистика щодо фінансування ЗВО в Україні та світі у порівняльно-зіставній площині, презентовано позиції,

© С. Ніколаєнко, 2022

які мають забезпечити ефективну інтеграцію Цілей Європейської Стратегії вищої освіти у вітчизняні університетські умови. У цьому контексті виокремлено фактори сприяння розвитку міжнародної конкурентоспроможності вітчизняних університетів на прикладі НУБіП України та окреслено головні напрями реформування вітчизняної вищої школи на шляху до гармонізації з європейським освітнім простором. Увага акцентується на подальших змінах у вищій освіті, які мають спиратися на кращі зарубіжні практики та враховувати позитивні аспекти вітчизняного сьогодення й минулого.

Ключові слова: вища освіта, європейський освітній простір, заклади вищої освіти, Стратегія розвитку вищої освіти, освітній процес, дистанційне навчання, надзвичайний стан.

Реалії сучасної України позначені низкою прямих загроз соціокультурного, економічного, національного, військово-політичного і геополітичного характеру. Водночас важкі та болісні ситуації, зумовлені розв'язаною РФ загарбницькою війною, відкривають великі перспективи для "...розвитку, кардинальних змін у політиці, економіці, соціальній сфері... поряд із забезпеченням своєї суверенності й територіальної цілісності, пошуками шляхів для інтегрування в європейське та євроатлантичне співтовариство..."¹.

У зв'язку з цим особливого значення набувають збереження і розвиток людського капіталу, зокрема в частині актуалізації нової виховної стратегії, особливо національно-патріотичного становлення особистості в освітніх закладах, як полівекторної системи, для якої пріоритетом має стати забезпечення майбутнього розвитку Української держави.

З викладеного вище випливають нагальна необхідність переосмислення досягнутого й окреслення перспективних шляхів узгодження змісту вищої освіти з особливостями військового часу та переходом нашої країни від парадигми "вижити і вистояти" до парадигми "жити, відновитись і розвиватись" (М. Томенко) через здійснення системних заходів, спрямованих на формування "...нового українця, який діє на засадах національних та європейських цінностей"².

Саме тому пріоритетне надзавдання освітянської спільноти у воєнний час — це взяти на себе відповідальність за пошук шляхів вирішення системних соціокультурних, соціально-економічних проблем насамперед шляхом мобілізації людських ресурсів, підвищення якості людського капіталу, який гартується уні-

¹ Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641 : наказ МОН від 06.06.2022 № 527 [Ел. ресурс]. — Режим доступу: <https://imzo.gov.ua/2022/06/08/nakaz-mon-vid-06-06-2022-527-pro-deiaki-pytannia-natsional-no-patriotichnoho-vykhovannia-v-zakladakh-osvity-ukrainy>.

² Томенко М. Сквородинівська Україна: як вивчати, популяризувати і шанувати Великого Українця / М. Томенко // Духовний код української ідентичності у вимірі міжкультурної комунікації: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 10—11 листопада 2022 р.). — Київ, 2022. — С. 17—18.

верситетською школою, збереження кращих традицій підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації, формування ціннісних орієнтирів молодого покоління українців тощо.

Перед нашою країною нині постає низка непростих ментальних, духовних, світоглядних проблем, зокрема їх розв'язання у сфері людинотворення в освітніх закладах, що є основною системою координат формування справжнього громадянського суспільства України на шляху до європейського визнання.

У науковому дискурсі вітчизняними вченими висвітлювались окремі аспекти досліджуваної проблеми, такі як: процеси інтеграції вищої освіти України до європейського освітнього простору (В. Кремень, Б. Корольов, А. Корецька, В. Луговий, О. Ляшенко, М. Левшин, В. Мадзігон, І. Маноха, М. Михальченко, О. Невмержицький, Г. Онкович, В. Скопенко, О. Савченко, І. Тимошенко, О. Тимошенко, В. Ткаченко, та ін.); основні напрями модернізації структури вищої освіти в контексті Болонського процесу (О. Боньковський, А. Вовкогон, В. Грубінко, Т. Димань, К. Левківський, М. Степко, В. Шинкарук та ін.); окремі аспекти законотворення у сфері освіти (В. Андрущенко, В. Огнев'юк та ін.), визначення ролі і місця управлінського лідерства керівника ЗВО (А. Кузьмінський, В. Олійник та ін.), результати моніторингу якості вищої освіти як пріоритетної передумови євроінтеграційних освітніх процесів (Л. Панченко, Л. Романюк та ін.), питання розвитку освіти після російсько-української війни (М. Винницький та ін.), роль університетів у розвитку регіональної економіки країни (О. Костюк та ін.).

Проте численні результати наукових пошуків українських учених щодо визначення стратегічних напрямів і локально-тактичних інструментів упровадження реформ у вищій освіті частково втратили свою актуальність з огляду на військово-політичні реалії країни, тому залишаються недослідженими стан наявних ресурсів і реалізація наявного потенціалу розвитку вищої школи України — через війну до європейського визнання.

Метою дослідження є об'єктивний аналіз реалій, напрацювання інструментів ефективного застосування наявних і пошук нових ресурсів університетської школи у вдосконаленні вітчизняної системи вищої освіти відповідно до глобальних викликів сьогодення та до повоєнного періоду розбудови України з урахуванням майбутніх європейських перспектив.

Досягненню окресленої мети сприяло застосування комплексу методів дослідження: *теоретичні* (узагальнення, аналіз, порівняльно-зіставний, абстрагування, конкретизації, систематизації), *емпіричні* (опитування, бесіда, пряме і непряме спостереження).

Реалії війни окреслюють конкретні напрями, явища з якими наша країна нині має справу та неминуче стикнеться в недалекому переможному повоєнному майбутньому. Тому слід акцентувати увагу на окремих чинниках і факторах, що зумовлюють розставлення дещо нових акцентів у реформаційних процесах вітчизняної вищої освіти.

На думку вітчизняного політтехнолога С. Гайдая³, тільки реалізація парадигми соціально-екномічного характеру не “стабілізації”, а “розвитку” здатна забезпечити трансформацію України в по-справжньому вільну, заможну, “країну-моноліт свобод”. На цьому шляху українському суспільству доведеться пройти процеси *реконструкції* (не відновлення, а будівництва принципово нових об’єктів), *редемократизації* (перезапуск політичної еліти, перезавантаження політичного життя країни, створення громадянського соціально свідомого суспільства) та *реабілітації* (розроблення і впровадження системи програм психологічної стабілізації, оновлення і реабілітації ветеранів-військових та громадян, які постраждали від російської агресії, тощо).

Отже, у зв’язку з цим Україну очікують процеси, пов’язані зі зміною структури суспільства в частині утворення нових соціальних прошарків. До таких можемо віднести: *військовий прошарок* (військові, ветерани, волонтери та ін.), *нова громадянська еліта* (середній клас, міські інтелектуали, представники бізнесу, які будуть рухати реформацію суспільства шляхом активізації процесів самоорганізації територіальних громад, які еволюціонують від стану “аполітичності” через “без нас ніяк” і до “абсолютної участі в політичному житті країни”), *новий мігрантський прошарок* (хто повернувся і повернеться до України та які мають керуватись правилом “нічого не вимагаю і нічого мені не зобов’язані”, отже — потрібно готувати українське суспільство до толерантності та емпатійності) (С. Гайдай).

У зв’язку з цим вітчизняна система освіти передусім має витримати соціокультурне навантаження в царині людинотворення, подолання наслідків війни, психологічного травматизму і виснаження, зокрема в умовах освітнього середовища. Адже ціннісна криза, що поглиблювалася десятиліттями, стала тим чинником, який безпосередньо зумовив утворення ціннісної “довготривалої рецесії і деградації” і до певної міри сприяв розв’язанню РФ загарбницької кривавої війни.

Осмилення викликів зміни цінностей українського суспільства має стати головним завданням для вищої школи. Тому пріоритетами освітньої політики, на нашу думку, є вдосконалення змісту університетської освіти шляхом збагачення гуманістичними ідеями, поглядами, спрямованістю, кращими ідеалами української і світової культури. І на цій основі ми маємо вибудувати стратегію змін, випрацювати актуальний нормативно-регулятивний їх супровід та ефективно діяти на місцях.

У цьому контексті зростає роль національного виховання як пріоритетного освітнього складника, прикладне завдання якого полягає у формуванні у здобувачів освіти національних ціннісних орієнтирів на особистісному рівні, що передбачає цілеспрямоване створення умов для розвитку національної свідомості та самосвідомості кожного через “...становлення самодостатнього громадянина-

³ Гайдай С. Дня Перемоги не буде, влада в Києві перейде новій еліті, новий янукович в Україні [Ел. ресурс] / С. Гайдай. — Режим доступу: <https://youtube.com/watch?v=3xMftfy5-JA>.

патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків... формування активної громадянської позиції, утвердження національної ідентичності громадян на основі духовно-моральних цінностей Українського народу, національної самобутності”⁴.

Події Майдану 2013—2014 років, гібридна війна на Сході України, анексія РФ Криму, розв'язана нею 24 лютого 2022 року повномасштабна загарбницька війна, непатріотична поведінка окремих жителів Донбасу як ніколи досі актуалізували проблему морально-духовного, патріотичного виховання громадян України, особливо молоді. Вважаємо, що ця проблема великою мірою спричинена відсутністю чітко сформульованої державної ідеології. Це пояснюється, зокрема, тим, що ст. 15 Конституції України проголошує: жодна ідеологія не може визначатися як обов'язкова⁵. Як учасник робочої групи з розробки основного Закону країни стверджую, що ця норма була компромісом у 1996 році між лівими й правими депутатами парламенту, котрі боялися диктату партії, яка переможе на виборах. Проте минув час, і нині потрібна як ніколи єдність духовного, політичного життя у напрямі реалізації європейських прагнень України.

Єдність народу у протистоянні жорстокій агресії російських вандалів мусить вилитись у змісті державницької ідеології України. Відповідно, ст. 15 Конституції України слід викласти в такій редакції: “Суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності. Жодна ідеологія політичної партії не може визначатися державою як обов'язкова”⁶.

Своєю чергою ст. 85 Конституції України стосовно повноважень ВРУ слід доповнити тезою про те, що при визначенні засад внутрішньої і зовнішньої політики реалізація стратегічного курсу держави на набуття повноцінного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору затверджує засадничі основи діяльності, спрямованої на економічний, соціальний розвиток держави, виховання громадянина — патріота України⁷.

У зв'язку з цим і ст. 116 Конституції в частині повноважень Кабінету Міністрів України має доповнюватися підсиленням положенням про те, що держава розробляє та здійснює програми патріотичного, фізичного й духовного розвитку громадян України⁸.

⁴ Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641 : наказ МОН від 06.06.2022 № 527 [Ел. ресурс]. — Режим доступу: <https://imzo.gov.ua/2022/06/08/nakaz-mon-vid-06-06-2022-527-pro-deiaki-pytannia-natsional-no-patriotichnohovykhovannia-v-zakladakh-osvity-ukrainy>.

⁵ Конституція України [Ел. ресурс]. — Ст. 15. — С. 19. — Режим доступу: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/commemorative_constitution_2021_2_pages_deleted.pdf.

⁶ Там само.

⁷ Конституція України [Ел. ресурс]. — Ст. 85. — С. 97. — Режим доступу: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/commemorative_constitution_2021_2_pages_deleted.pdf.

⁸ Конституція України [Ел. ресурс]. — Ст. 116. — С. 147. — Режим доступу: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/commemorative_constitution_2021_2_pages_deleted.pdf.

Усвідомлюючи всі аспекти функціонування освітньої сфери в умовах війни, ми передусім маємо відповісти на запитання: “Чого і як навчати студентів, щоб вони були спроможними відповідати на соціально-економічні, суспільно-політичні виклики?”. Тож значущості набувають кілька факторів.

Перший зумовлений діджиталізацією сучасного суспільства, що передбачає оновлення світоглядної підготовки майбутніх фахівців. Водночас домінування в освіті компетентнісної парадигми підкреслює важливу роль міждисциплінарних знань людини, необхідних для оперування інформаційними масивами на шляху до пошуку й застосування нестандартних способів розв’язання нових проблем. За таких обставин чільне місце відводиться аналітичним здібностям особистості, вмінню критично сприймати, усвідомлювати, добирати необхідну інформацію, прогнозувати, виявляти типові та виняткові, знаходити способи розв’язання міждисциплінарних проблем тощо.

Другий фактор, пов’язаний із розбудовою добробуту країни на засадах інноваційного трикутника — поєднання виробництва, науки, освіти та бізнесу в єдину функціональну модель. Це зумовлює необхідність усвідомлення студентами змісту поняття “створити”, основою якого є дослідницько-творчий характер. До цього ж доєднується актуальне нині “відбудувати”, “відновити”, адже концептом мети вищої освіти має стати формування у здобувачів здатності створювати щось нове, відбудувувати власну державу, що своєю чергою зумовлює вдосконалення концептуально-прикладного супроводу навчального процесу.

Нині в умовах війни процес навчання великою мірою трансформувалася. За нелюдських обставин — відключення світла, води, тепла, повітряних тривог, відсутності сталих контактів зі студентами надзвичайно важко організувати освітній процес, який зараз стає подібним до бою в окопах, де успіх бою вирішують солдат і командир середньої ланки. І що б не говорив генерал чи полковник, в окопі його не чути... Тобто сьогодні, в умовах війни, все залежить лише від викладача, його добросовісності, кваліфікації, творчості, здатності ефективно використовувати технічні засоби навчання, новітні інформаційні технології.

Варто зазначити, що НУБіП України задовго до воєнного стану, навчаючись в умовах пандемії, підготував необхідні електронні ресурси, сконцентрував усе на освітньому електронному порталі. Завдяки інформаційним ресурсам, засобам автономного живлення нам вдалося налагодити освітній процес.

Разом з тим запровадження воєнного стану на всій території України “...максимально загнало гуманітарну сферу життя країни в таке кризове екстремальне становище, коли необхідне швидке реагування, оперативні та дієві управлінські рішення з можливістю їх адаптувати відповідно до нестійких обставин, які, наприклад, у регіонах бойових дій змінюються надто спонтанно і, як правило, у сторону стрімкого погіршення ситуації”⁹. Зокрема, такі реалії є потужними ви-

⁹ Крамаренко І.С. Адаптація дистанційного навчання у вищій школі до умов воєнного стану / І.С. Крамаренко, Т.А. Корнішева, І.О. Сілютіна // Перспективи та інновації науки. — Серія: Педагогіка, психологія, медицина. — 2022. — № 4 (9). — С. 192.

кликами, з урахуванням яких освітяни змушені швидко реагувати, адаптуватись, вчасно приймати рішення, виявляти максимальну гнучкість, тісно комунікувати зі здобувачами тощо. Університет розробив реальний план дій колективу на випадок блекауту, що дозволив підтримувати його життєдіяльність і працездатність. Своєю чергою держава має сприяти оптимізації навчального процесу шляхом змін безпосередньо організації форм педагогічної взаємодії згідно з безпековою ситуацією. На жаль, далеко не на всі виклики управлінські осередки реагують вчасно.

Слід визначити негативні фактори, які поки мають стабільний характер і неминуче впливають на діяльність нашого і, загалом, усіх університетів: військова агресія, пандемія COVID-19; відсутність енергопостачання, холод; збідніння населення, неплатоспроможність; конкуренція іноземних університетів; зниження мотивації до праці, зарплати, добробуту науково-педагогічних працівників (НПП); зниження рівня підготовки випускників шкіл, коледжів; неможливість вчасно дістатися до університету, нестабільний Інтернет, зв'язок із студентами.

З огляду на закономірність таких причинно-наслідкових зв'язків слід виокремити низку особливостей, які відображають реалії університетського навчання в умовах воєнного часу:

- впровадження дистанційного та змішаного навчання, домінування асинхронних форм навчання, використання навчального порталу Elern, сервісів Moodle, Google Classroom тощо;
- підвищені вимоги до НПП, значущість творчості та відповідальності, терпимість до студентів, наявність дедлайнів;
- широке застосування відеозанять, запис навчальних лекцій, роликів;
- постійний зв'язок зі студентами в лавах Збройних сил України, Національній гвардії, територіальній обороні, їх підтримка, турбота про душевно-моральний стан студентства, виховання патріотизму, здатності оберігати себе та інших;
- оперативне реагування на загрози ракетних ударів, обстрілів, переривання занять, наявність завдань для самостійного опрацювання, підготовлених місць для проживання студентства, готовність до можливого блекауту. Наявність підготовлених бомбосховищ, укриттів, альтернативних джерел резервного живлення;
- індивідуальний підхід до навчання студентів, врахування місця їх перебування, коригування графіків освітнього процесу, розвиток самостійної роботи студентів і сприяння їй;
- комплекс заходів із підтримки діяльності науково-педагогічних працівників, стимулювання творчості, допомога їм у подоланні наявних технічних проблем, недопущення морального вигорання;
- перебудова роботи університетської бібліотеки, збільшення фондів цифрових носіїв, забезпечення студентів навчальною літературою в електронному вигляді;
- співпраця з міжнародними партнерами, використання їхніх інформаційних ресурсів.

Слід зазначити, що українські вчені І. Твердохліб, М. Левченко, О. Кошелева, С. Ілляшенко, М. Кириченко та інші вивчають актуальні питання організаційно-педагогічного та програмного забезпечення дистанційного навчання в умовах воєнного стану¹⁰, особливості соціальної адаптації здобувачів вищої освіти¹¹, формування моделей надання освітніх послуг ЗВО, цифрової трансформації вищої освіти¹², а також досліджують наявний стан речей, виклики воєнного стану, окреслюють шляхи подолання і розв'язання існуючих проблем.

Попри означені проблеми вітчизняна вища освіта має низку досягнень у 2022 році: багатотисячна армія добровольців і волонтерів зі студентів і НПП, відновлення освітнього процесу в умовах війни та забезпечення відносно безпечного освітнього середовища, переміщення ЗВО з особливо небезпечних територій, реалізація оптимальних механізмів зарахування на навчання внутрішньо переміщених осіб, результативна вступна кампанія 2022 року, переведення на бюджетні місця 20 тис. здобувачів різних вразливих категорій, тотальна цифровізація освітнього процесу та управління ним, затвердження Стратегії розвитку вищої освіти, розгортання реформи військової освіти в напрямі синхронізації з НАТО, яка передбачає професіоналізацію Збройних сил України та інших оборонних структур, тощо.

У цьому контексті варто зазначити, що колектив НУБіП України, одноставно підтримуючи політику Президента, керівництва Збройних сил України, активно долучився до захисту Батьківщини. 96 співробітників, студентів стали до лав ЗСУ, 365 доєдналися до сил Тероборони, понад 1000 осіб стали волонтерами. Попри військовий стан колектив університету систематично і послідовно дотримувався курсу на змістовну профорієнтаційну роботу, діяльність підготовчих курсів, проведення предметної олімпіади, роботу з коледжами тощо, що й дало позитивні результати. Нині в університеті навчається 17 628 студентів; зокрема, на перший курс вступило 3772 особи, в магістратуру — 3005 осіб, що на 1,5 тис. більше порівняно з минулим роком. Зараховано 1743 особи на державне замовлення, що є одним із кращих результатів в Україні та першим серед агробіологічних університетів. Молодь, розуміючи складнощі післявоєнної відбудови, адекватно відреагувала на виклики часу. Найвище зростання чисельності продемонстрували 10 спеціальностей: агрономія, ветеринарна медицина, тваринництво, інженерія, геодезія, лісове господарство та ін. Проте є спеціаль-

¹⁰ Твердохліб І. Організаційно-педагогічне та програмно-технічне забезпечення дистанційного навчання в умовах воєнного стану / І. Твердохліб // Український педагогічний журнал. — 2022. — № 2. — С. 116—124.

¹¹ Левченко М. Особливості соціальної адаптації здобувачів вищої освіти до освітнього процесу в умовах воєнного стану / М. Левченко // Актуальні питання гуманітарних наук. — Дрогобич, 2022. — Вип. 52. — Т. 2. — С. 185—192.

¹² Ілляшенко С.М. Цифрова трансформація освітньої діяльності закладів вищої освіти України в умовах війни / С.М. Ілляшенко // Вища освіта за новими стандартами: виклики у контексті діджиталізації та інтеграції в міжнародний освітній простір : матеріали міжнар. наук.-метод. конф. (м. Харків, 10 травня 2022 р.). — Харків, 2022. — С. 7—10.

ності, до яких, на жаль, молодь втрачає інтерес: біотехнологія, облік і оподаткування, туризм, журналістика, маркетинг, електроенергетика та ін.

Ректорат, навчально-методична рада університету проаналізували розподіл студентів-першокурсників за галузями знань і виявили, що три чверті спеціальностей в університеті пов'язані з агросектором, біотехнологіями, харчовими технологіями, переробкою, соціальною сферою. Тобто гнучкий, раціональний університетський курс — поєднання агровиробництва, інформаційних технологій з гуманітарним напрямом виявився вдалим, дозволив збалансувати держзамовлення з контрактною формою навчання.

Слід зазначити, що минулого — 2022 року адекватні дії Вченої ради університету, ректорату, навіть попри військовий стан, сприяли тому, що вперше НУБіП України увійшов до переліку найкращих вітчизняних ЗВО світу за версією *QS World University Rankings*. До цього наш університет був у рейтингу країн Європи та Центральної Азії, що розвиваються. Цей рейтинг використовує не лише об'єктивні, а й суб'єктивні індикатори. Зокрема, британські дослідники враховують такі критерії: імідж в академічному середовищі, тобто оцінка університету науковцями, викладачами та представниками адміністрації інших закладів освіти — 40 %; оцінка якості освіти випускників роботодавцями — 10 %; індекс цитування наукових праць співробітників — 20 %; частка іноземних студентів — 5 %; частка іноземних викладачів — 5 %; співвідношення кількості студентів до кількості викладачів — 20 %¹³.

Серед 300 українських закладів вищої освіти ми посіли восьме місце, а серед київських ЗВО увійшли до трійки найкращих. Слід звернути увагу, що рейтинг університету є вирішальним фактором для наших абітурієнтів при вступі до НУБіП України.

Проблеми функціонування вітчизняної освітньої сфери в реаліях війни не залишають байдужими наших європейських партнерів. Так, 24 вересня 2022 року відбувся Конгрес Профспілки освітян Нідерландів за участю українського представництва, на якому висвітлювалися питання соціального захисту педагогів України. 28—29 вересня 2022 року в Брюсселі відбулося засідання Постійного Європейського комітету профспілок освіти з питань вищої освіти і науки за участю 30 країн Європи. На зібраннях було зазначено, що російське вторгнення в Україну спричинило низку серйозних проблем в українській освіті. Передусім це стосується людського капіталу, зокрема вимушено переміщених викладачів, студентів, а також переміщення, пошкодження і руйнування закладів освіти внаслідок бойових дій та цілеспрямованого ураження агресором цивільних об'єктів.

¹³ Ніколаєнко С. Керівник закладу освіти (організаційно-педагогічні та правові основи управлінської діяльності): підручник / С. Ніколаєнко. — 2-ге вид., перероб. і доп. — К.: НУБіП України, 2019. — С. 179—180.

Слід зазначити, що в період з 2014 по 2022 рік в освітній сфері послідовно реалізовувалися дві фундаментальні реформи. Здійснювалися спроби реальної автономізації ЗВО, що наближає українську систему вищої освіти до європейської, а також упровадження трирівневості (бакалавр, магістр, доктор філософії), створення незалежної від МОН України системи забезпечення якості вищої освіти (НАЗЯВО), запровадження компетентнісного підходу до визначення змісту освіти на всіх рівнях базової освіти, зокрема у межах Нової української школи.

Однак нині ці трансформації об'єктивно призупинилися. Проте варто відзначити, що сьогодні зміни в чинному законодавстві частково врегульовують функціонування системи вищої освіти України в реаліях і певним чином окреслюють ключові напрями розвитку на повоєнне майбутнє. До таких нормативно-регулятивних актів належать: Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України, затверджена наказом МОН України від 06.06.2022 № 527; Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022—2032 роки та Операційний план її реалізації у 2022—2024 роках (розпорядження КМУ від 23.02.2022 № 286-р); Постанова КМУ “Про внесення змін до переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти” від 16.12.2022 № 1392.

Постанова відображає прогнозовані зміни в переліку галузей знань і спеціальностей фахової передвищої і вищої освіти відповідно до вимог і практики Європейського Союзу, зокрема Міжнародної стандартної класифікації освіти (з додаванням окремої галузі “Безпека і оборона”, що відповідає актуальним потребам країни). Цей документ також пропонує деталізувати поняття “індивідуальна освітня траєкторія” для здобувачів вищої освіти в частині їхнього вибору освітньо-професійних програм і суб'єктів освітньої діяльності, що їх реалізують, видів, форм і темпу здобуття освіти, освітніх компонентів і рівня їх складності, розширити досвід реалізації міждисциплінарних освітніх програм на всі рівні вищої освіти, врегулювати питання освітньої кваліфікації, прав та обов'язків випускників таких програм і вдосконалити структуру стандартів вищої освіти. Вартим уваги є механізм запровадження в Україні коротких освітніх програм та часткових освітніх кваліфікацій, які зможуть стати важливими інструментами формування індивідуальних освітніх траєкторій здобувачів вищої освіти; до того ж врегульовано основні питання присвоєння основних та додаткових професійних кваліфікацій у системі вищої освіти¹⁴.

У контексті нашого дослідження зазначимо, що нині чинна Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022—2032 роки та Операційний план її реалізації у 2022—2024 роках визначає пріоритети системи вищої освіти на довоєн-

¹⁴ Стратегія розвитку вищої освіти України на 2022—2032 рр. [Ел. ресурс]. — Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/news/opublikovano-strategiyu-rozvitku-vishoyi-osviti-v-ukrayini-na-2022-2032-roki>.

ному етапі суспільства та економіки країни, а також головні характеристики, що будуть сформовані до 2032 року. Загалом виписані цілі та завдання Стратегії потребують реального переосмислення, необхідного для того, щоб стати дорожньою картою для відбудови та продовження реформування системи вищої освіти у повоєнний період, дотримання якої дозволить зменшити деструктивні наслідки, спричинені війною. Слід визначити першочергові кроки на 2023 рік: сформувати план укрупнення університетів, пошук шляхів відбудови матеріальної бази, підтримки науково-педагогічних працівників, створення умов для розширення автономії, співпраці з бізнесом, Збройними силами України, розроблення практичних рекомендацій щодо модернізації мережі ЗВО та ЗФПО, комунікації основних концептів модернізації мережі ЗВО та ЗФПО¹⁵. Слід критично оцінити намір корпоратизувати та приватизувати державні ЗВО як такий, що практично не має аналогів у Європі.

До існуючих п'яти стратегічних цілей (1) ефективність фінансового забезпечення системи управління вищою освітою, модернізація мережі, укрупнення ЗВО, підтримка дослідницьких університетів; 2) довіра громадян, держави та бізнесу до освітньої, наукової, інноваційної діяльності закладів вищої освіти, особливо у сприянні проведенню ЗВО досліджень для бізнесу, в розвитку державно-приватного партнерства, у застосуванні механізмів врегулювання питань академічної доброчесності; 3) забезпечення національної та міжнародної академічної мобільності студентів, підтримка мешканців тимчасово окупованих територій і вразливих груп населення, використання інноваційних технологій і новітніх засобів навчання в освітньому процесі, розвиток дослідницьких інфраструктур; 4) інтернаціоналізація вищої освіти шляхом узгодження структури вищої освіти і національної системи кваліфікацій відповідно до зобов'язань країн — членів Європейського простору вищої освіти, спрощення процедур визнання іноземних освітніх кваліфікацій, трансформація освіти в секторі безпеки та оборони відповідно до доктринальних підходів і принципів НАТО; 5) привабливість ЗВО для академічної кар'єри, зокрема в частині розширення пропозицій міждисциплінарних і подвійних програм, дуальної та інших форм здобуття освіти, підсилення управлінської підготовки керівного складу закладів вищої освіти)¹⁶ слід розробити розділи участі ЗВО в обороні держави та післявоєнній відбудові, перебудові діяльності університетів в нових умовах, способів повернення в Україну науково-педагогічних працівників та студентів.

Очікуваним результатом реалізації оновленої Стратегії є створення сучасної ефективної системи вищої освіти, яка має гідну репутацію та є конкурентоспро-

¹⁵ Стратегія розвитку вищої освіти України на 2022—2032 рр. [Ел. ресурс]. — Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/news/opublikovano-strategiyu-rozvitku-vishoyi-osviti-v-ukrayini-na-2022-2032-roki>.

¹⁶ Там само.

можною на внутрішньому і світовому ринках освітніх послуг, допоможе у відбудові країни, посилить її безпеку, задовольнить потреби громадян, економіки та суспільства.

Зауважимо, що реалізація стратегічних напрямів і ключових завдань має відбуватися з урахуванням нинішніх реалій надзвичайного стану. Водночас постає питання про врегулювання болючих проблем фінансового характеру, взаємодії з бізнесом, роботодавцями, що очевидно є гальмівними чинниками в досягненні окреслених цілей Стратегії.

На жаль, стартові позиції стану наших ЗВО є досить слабкими, тому маємо невтішні показники освітянських реалій, які ще загострила війна. Зокрема, варти ми уваги є такі показники фінансування ЗВО в Україні та світі у зіставній площині: Гарвардський університет має річний бюджет 36,7 млрд дол. США, Єльський університет — 20,8 млрд дол., Стенфордський університет — 18,7 млрд, Масачусетський технологічний інститут — 11,2 млрд, Університет штату Айова — 1,3 млрд, Гумбольдтський університет Берліна — 454 млрд, Варшавський університет наук про життя — 137 млн дол. США, відповідно українські ЗВО: КНУ імені Тараса Шевченка — 1899,7 млн грн (67,5 млн дол. США), НТУУ “КПІ імені Ігоря Сікорського” — 1724,4 млн грн (61,3 млн дол.), НУБіП України — 1465,1 млн грн (52,1 млн дол.), Національний університет “Львівська політехніка” — 1156,2 млн грн (41,1 млн дол.), ХНУ імені В.Н. Каразіна — 913 млн грн (32,5 млн дол.), НПУ імені М.П. Драгоманова — 429,2 млн грн (15,3 млн дол.)¹⁷. Зазначимо також, що загальні витрати на фінансування вищої освіти України у 2020 році становили 22,4 млрд грн, або 796 млн дол. США, у 2023 році ці показники знижено ще на 19 %. При цьому попередні розрахунки показують, що лише на відбудову зруйнованих агресором університетів, шкіл потрібно щонайменше 95 млрд дол. США.

Важливим фінансовим маркером також є заробітна плата професора в Україні та світі; очевидно, що ці показники аж ніяк не на користь вітчизняних освітян. Так, у США цей показник в середньому становить 11 000 доларів, в Німеччині — 6200 дол., Китаї — 1500 доларів, Польщі — 1200 дол., в Україні — 450 дол. Проблема заробітної плати у вищій школі не стоїть осторонь реформування заробітних плат в Україні в цілому. Адже частка заробітної плати у ВВП України сягає близько 30 %, в ЄС — 64 %, а в США — 75 %. Тому повоєнна відбудова передбачатиме також і розробку та ухвалення нового Закону про оплату праці.

З орієнтиром на майбутнє в Стратегії визначені такі очікувані результати-маркери успішного реформування вищої освіти України до 2032 року: 80 % здобувачів вищої освіти не стикалися з проявами корупції, дискримінації, недобросовісності; 20 вітчизняних ЗВО входять до 1000 найкращих університетів світу; 200 тис. іноземних здобувачів освіти навчаються в українських вишах;

¹⁷ За інформацією із сайтів представлених університетів.

1 млн осіб отримали визнання результатів неформальної, інформальної освіти; впровадження у 50 ЗВО дуальної освіти; приватний капітал залучено в екосистему 70 ЗВО¹⁸. Напевно, цей розділ слід доповнити конкретними розрахунками щодо відбудови зруйнованих університетів, навчальних корпусів, гуртожитків.

Життя показало, що обраний Україною вектор розвитку співпраці з ЄС, США є об'єктивно правильним. Актуальність цієї тези підтверджує Європейська стратегія вищої освіти, затверджена Євросоюзом 2022 року саме напередодні війни.

Очевидно, що презентовані позиції вітчизняної Стратегії мають бути доповнені реальними планами, продиктованими війною, але мусять також забезпечити ефективну інтеграцію Цілей Європейської стратегії вищої освіти до 2030 року в систему вітчизняних ЗВО, що спрямовано на підтримку університетів в ЄС та Україні, зокрема, щодо забезпечення адаптації до мінливих умов, сприяння стабілізації та відновленню країн Європи після пандемії COVID-19 та після російсько-української війни¹⁹.

Відповідно, можемо стверджувати, що нині ми спостерігаємо зміну європейської політики від акцентування координації політики на рівні ЄС до акценту на організаційній складовій на рівні університетів у формі розвитку університетських альянсів, що підкреслює важливість транскордонної співпраці між університетами у Європі²⁰.

Загалом Європейська стратегія ставить за мету долучити до освітнього процесу більше талановитої молоді за рахунок держави. Тому серед пріоритетів у вищій освіті Європи, очікуваних до 2030 року, визначено такі показники: 45 % людей у віці 25—34 років мають здобути вищу освіту, 60 % дорослого населення навчаються упродовж останніх 12 місяців, 80 % повинні мати базові цифрові навички та 20 млн спеціалістів з ІКТ мають бути задіяні у виробництві²¹. На нашу думку, ці цілі є абсолютно прийнятними і для нашої країни. Проте вони потребують перегляду підходів до формування держзамовлення, дотримання положень ст. 51 Закону “Про вищу освіту” щодо того, що понад 51 % абітурієнтів мають навчатись безкоштовно.

Оцінюючи кроки України в минулому на шляху до євроінтеграції, по-новому усвідомлюється і приєднання України до Болонського процесу, підписантом

¹⁸ Стратегія розвитку вищої освіти України на 2022—2032 рр. [Ел. ресурс]. — Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/news/opublikovano-strategiyu-rozvitku-vishoyi-osviti-v-ukrayini-na-2022-2032-roki>.

¹⁹ Commission Communication on a European strategy for universities [El. resource]. — URL: <https://education.ec.europa.eu/document/commission-communication-on-a-european-strategy-for-universities>.

²⁰ The European university alliances — an examination of organizational potentials and perils / Peter Maassen, Bjorn Stensaker, Arianna Rosso [El. resource] // Higher Education. — 2022. — URL: <https://doi.org/10.1007/s10734-022-00951-4>.

²¹ Commission Communication on a European strategy for universities [El. resource]. — URL: <https://education.ec.europa.eu/document/commission-communication-on-a-european-strategy-for-universities>.

якого був автор статті. Що було б із нашою освітою і де були б ми сьогодні без цього стратегічного рішення у 2005 році?

Євросоюз поставив серйозні цілі щодо реалізації Європейської стратегії, з огляду на які для нас як ніколи важливими є співпраця з європейськими університетами, входження українських ЗВО до Європейських університетських альянсів.

Напевно, для вітчизняних ЗВО зазначене має реалізовуватись за кількома напрямками: посилення європейського виміру у вищій школі та дослідженнях (Еразмус+ для студентської мобільності, Горизонт Європи для дослідників); підтримка університетів як провідників європейського способу життя (якість, різноманітність та інклюзивність, демократичні практики та академічна свобода); розширення участі університетів в реалізації зеленого переходу та цифрових трансформацій; підсилення ролі університетів, їхньої конкурентоспроможності на світовій арені; поглиблення міжнародної співпраці²².

Зазначимо, що серед останніх кроків університетської спільноти Європи є намір мати загальноєвропейський диплом і студентський квиток. Це досить цікавий інтеграційний крок.

Активізація міжнародної діяльності, подолання мовного бар'єра, входження НУБіП України найближчим часом до одного із створюваних Європейських університетських альянсів є пріоритетним завданням університету на найближчі роки.

Принагідно не можемо вкотре не звернути увагу на тему створення дослідницьких університетів, які де-юре в Україні є, а де-факто їх немає. Незрозуміла позиція уряду, який протягом останніх років блокує цей процес.

Узагальнюючи світову практику становлення й розвитку дослідницьких університетів, слід зазначити, що підґрунтям для високого конкурентного статусу університетів світового класу на міжнародній арені та вітчизняних вишів є саме дослідницькі стратегії та їхня успішна реалізація з урахуванням світового досвіду і перспектив розвитку України²³. До визначальних чинників трансформації вітчизняних інституцій в елітні дослідницькі університети як заклади світового класу (рівня) відносимо такі: концентрація талантів, ефективні законодавство та менеджмент, достатність ресурсів тощо.

Сучасні тренди розвитку вищої освіти в Європі та світі відображені у найвідоміших моделях дослідницьких університетів. Ознакою рівня університету, його престижності є стан наукової та інноваційної роботи. Невипадково Гум-

²² Ніколаєнко С. Керівник закладу освіти (організаційно-педагогічні та правові основи управлінської діяльності) : підручник / С. Ніколаєнко. — 2-ге вид., перероб. і доп. — К. : НУБіП України, 2019. — 408 с.; Шинкарук В. Основні напрями модернізації структури вищої освіти України / Василь Шинкарук // Вища школа. — 2007. — № 5. — С. 3—8.

²³ The process of building European university alliances: a rhizomatic analysis of the European Universities Initiative [El. resource] / Antonin Charret, Maia Chankseliani // Higher Education. — 2022. — P. 183. — URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10734-022-00898-6>.

больдтська університетська модель (*research university model*, Німеччина, США) базується на принципах двох свобод — свободи викладання і свободи навчання; інтеграції викладання і дослідження та ідеї “освіти через дослідження”; свободи самостійного пошуку істини; упровадження семінарської системи навчання як основи для діяльності викладацько-студентської спільноти.

Натомість Нордична, Скандинавська модель (*Nordic welfare state university model*) — це модель державної централізованої вищої освіти, в якій сектор вищої освіти відповідає державній політиці і цілком перебуває в руках держави. Ця модель характеризується відсутністю освітнього ринку праці та безкоштовністю освіти²⁴.

Рухаючись шляхом новацій, університети мають нарощувати обсяг наукових досліджень. Зокрема, НУБіП України навіть в умовах воєнного стану на кінець 2022 року виконав досліджень майже на 70 млн грн, із них 38 млн — за загальним фондом, що є одним із кращих показників в Україні. Частка коштів на дослідження в бюджеті ЗВО має бути на рівні 25 %, а в довоєнній Україні він був на рівні 1-2 %.

Європейський вектор розвитку, саме життя вимагає рішучого перегляду ставлення до дослідництва, зокрема участі студентів у цій діяльності, створення умов для такої надважливої роботи. Широкого розповсюдження має набути процес створення різних центрів, лабораторій, які були б корисні бізнесу в повоєнній Україні. Цікавим тут є досвід нашого університету зі створення Кластера цифрової енергетики, до якого ввійшли підприємства ДТЕК, низка об'єктів обленерго, установи НАНУ (за ініціативи професора В. Каплуна).

Отже, країни ЄС здобувають досвід реалізації стратегії розвитку університетів, дослідницьких зокрема, що регламентується рекомендаціями, задекларованими в Комюніке Європейської комісії від 18 січня 2022 року (*Communication from the Commission on a European Strategy for Universities*). Представлені пропозиції щодо співпраці у сфері вищої освіти спрямовані на підсилення внеску освітніх інституцій у життя суспільства країн Європейського Союзу, на участь вишів Європи в реалізації транснаціональних освітніх програм, у бік напрацювання можливостей із присудження спільних освітніх ступенів, щодо ефективної реалізації спільної дослідницької діяльності та інструментів Європейського простору вищої освіти²⁵.

Загалом транснаціональні альянси мають втілити майбутнє вищої освіти в ЄС з амбітною метою офіційно закріпити існування об'єднаних європейських університетів до 2025 року (Європейська комісія). З цією метою заплановано усунути правові та адміністративні бар'єри між державами-членами для поси-

²⁴ Ніколаєнко С. Керівник закладу освіти (організаційно-педагогічні та правові основи управлінської діяльності) : підручник / С. Ніколаєнко. — 2-ге вид., перероб. і доп. — К. : НУБіП України, 2019. — С. 185.

²⁵ Commission Communication on a European strategy for universities [E]. resource]. — URL: <https://education.ec.europa.eu/document/commission-communication-on-a-european-strategy-for-universities>.

лення співпраці, розробити стійкі та довгострокові механізми фінансування й побудувати нову структуру управління вищою освітою в ЄС²⁶. Важливо, щоб вітчизняні університети, Міністерство освіти і науки України, НАПН України активно долучились до цих процесів.

З огляду на викладене вище, Вчена рада НУБіП України виокремила низку факторів сприяння розвитку міжнародної конкурентоспроможності університету:

- залучення найпродуктивніших у дослідницькому плані професорів та викладачів, найталановитіших студентів, розбудова якісного академічного й культурного університетського середовища;
- участь університету в Європейському альянсі університетів, залучення коштів міжнародних грантів та програм;
- здійснення проривних досліджень, які визнаються науковою спільнотою у світовому масштабі;
- створення низки лабораторій, центрів спільно з бізнесом для вирішення гострих технологічних проблем;
- можливості залучення державних фондів/грантів на дослідження, інвестування у розбудову інфраструктури забезпечення освітнього і наукового процесів;
- тісний зв'язок наукових досліджень та викладання, сучасна система дистанційного навчання;
- роль держави у підтримці, посиленні автономії та диверсифікації ресурсної бази.

Ці фактори значною мірою спрямовані на створення стійких зв'язків між освітою, науковими дослідженнями та інноваційною промисловістю. Водночас їх стратегічний характер полягає у підтримці можливостей здобувачів вищої освіти щодо навчання упродовж життя з оперттям на формування ціннісного світогляду в університетському середовищі в умовах загроз національній та глобальній безпеці.

Висновки і перспективи досліджень

Безсумнівно, що подальші зміни у вищій освіті України з урахуванням кращих зарубіжних практик необхідні, але при цьому мусимо не втратити позитивні аспекти вітчизняного минулого й сьогодення.

На науково-педагогічні колективи держава покладає велику відповідальність — зберегти університети, дослідництво, ефективно господарювати, готувати кваліфіковані кадри, затребувані економікою, нашою армією, країною в цілому, дбати за те зерно, з якого виросте майбутній урожай.

Водночас для освітян нашої країни актуальності набувають багато питань, а саме: що змінила і змінить війна в усіх аспектах функціонування й розвитку ві-

²⁶ The process of building European university alliances: a rhizomatic analysis of the European Universities Initiative [El. resource] / Antonin Charret, Maia Chankseliani // Higher Education. — 2022. — URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10734-022-00898-6>.

чизняної вищої освіти? Яка саме відбулася трансформація особистісних і ментальних якостей загалом українців і здобувачів вищої освіти зокрема? На які виклики ще доведеться відповідати та які переваги вітчизняної вищої освіти можуть слугувати потужним драйвером її розвитку в повоєнному майбутньому? Який шлях має здолати система вищої освіти України — через війну до європейського визнання?

Отже, в контексті досліджуваної проблеми і з урахуванням викладеного вище пропонуємо такі напрями реформування вітчизняної вищої школи на шляху гармонізації з європейським освітнім простором:

— зміцнення авторитету вищої освіти України, випускників університетів, реалізація завдання із забезпечення галузей економіки, особливо ІТ, оборонно-го та аграрного секторів кваліфікованими кадрами, їхнє працевлаштування;

— реальна взаємодія з бізнесом, збільшення запитів на наукові розробки вчених, їх практичну реалізацію. Організація сучасної бізнес-практики, створення навчально-наукових центрів, лабораторій, підвищення ефективності навчально-дослідних господарств, виробництв;

— розвиток науково-дослідної роботи, вплив теоретичних досліджень на розвиток академічної науки як в Україні, так і за її межами;

— підвищення стійкості вищої освіти, широке запровадження онлайн-освіти, збільшення кількості різноманітних навчальних курсів, розвиток освіти дорослих, активізація міжнародної діяльності;

— підвищення якості освітнього процесу, запровадження проблемного, “перевернутого” та інших сучасних форм навчання;

— реальна автономія і водночас співпраця ЗВО України, посилення ролі та відповідальності колективів кафедр, інститутів, факультетів, відокремлених підрозділів і навчально-дослідних господарств;

— формування у студентства здатності до постійного оновлення знань, пошук талановитих вихованців, ефективних методів мотивації студентів і викладачів, їхній соціальний захист.

Список використаних джерел:

1. Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641 : наказ МОН від 06.06.2022 № 527 [Ел. ресурс]. — Режим доступу: <https://imzo.gov.ua/2022/06/08/nakaz-mon-vid-06-06-2022-527-pro-deiaki-pytannia-natsional-no-patriotichnohovykhovannia-v-zakladakh-osvity-ukrainy>.

2. Томенко М. Сквородинівська Україна: як вивчати, популяризувати і шанувати Великого Українця / М. Томенко // Духовний код української ідентичності у вимірі міжкультурної комунікації : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 10—11 листопада 2022 р.). — Київ, 2022. — С. 17—18.

3. Гайдай С. Дня Перемоги не буде, влада в Києві перейде новій еліті, новий янукович в Україні [Ел. ресурс] / С. Гайдай. — Режим доступу: <https://youtube.com/watch?v=3xMftfy5-JA>.

4. Конституція України [Ел. ресурс]. — Режим доступу: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/commemorative_constitution_2021_2_pages_deleted.pdf.

5. Крамаренко І.С. Адаптація дистанційного навчання у вищій школі до умов воєнного стану / І.С. Крамаренко, Т.Л. Корнішева, І.О. Сілютіна // Перспективи та інновації науки. — Серія: Педагогіка, психологія, медицина. — 2022. — № 4 (9). — С. 192—205.
6. Твердохліб І. Організаційно-педагогічне та програмно-технічне забезпечення дистанційного навчання в умовах воєнного стану / І. Твердохліб // Український педагогічний журнал. — 2022. — № 2. — С. 116—124.
7. Левченко М. Особливості соціальної адаптації здобувачів вищої освіти до освітнього процесу в умовах воєнного стану / М. Левченко // Актуальні питання гуманітарних наук. — Дрогобич, 2022. — Вип. 52. — Т. 2. — С. 185—192.
8. Ілляшенко С.М. Цифрова трансформація освітньої діяльності закладів вищої освіти України в умовах війни / С.М. Ілляшенко // Вища освіта за новими стандартами: виклики у контексті діджиталізації та інтеграції в міжнародний освітній простір : матеріали міжнар. наук.-метод. конф. (м. Харків, 10 травня 2022 р.). — Харків, 2022. — С. 7—10.
9. Ніколаєнко С. Керівник закладу освіти (організаційно-педагогічні та правові основи управлінської діяльності) : підручник / С. Ніколаєнко. — 2-ге вид., перероб. і доп. — К. : НУБіП України, 2019. — 408 с.
10. Стратегія розвитку вищої освіти України на 2022—2032 рр. [Ел. ресурс]. — Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/news/opublikovano-strategiyu-rozvitku-vishoyi-osviti-v-ukrayini-na-2022-2032-roki>.
11. Commission Communication on a European strategy for universities [El. resource]. — URL: <https://education.ec.europa.eu/document/commission-communication-on-a-european-strategy-for-universities>.
12. The European university alliances — an examination of organizational potentials and perils / Peter Maassen, Bjorn Stensaker, Arianna Rosso [El. resource] // Higher Education. — 2022. — URL: <https://doi.org/10.1007/s10734-022-00951-4>.
13. The process of building European university alliances: a rhizomatic analysis of the European Universities Initiative [El. resource] / Antonin Charret, Maia Chankseliani // Higher Education. — 2022. — URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10734-022-00898-6>.
14. Шинкарук В. Основні напрями модернізації структури вищої освіти України / Василь Шинкарук // Вища школа. — 2007. — № 5. — С. 3—8.

Надійшла до редакції 23.01.2023

Stanislav Nikolaenko. Higher Education in Ukraine — through War to European Recognition

The article analyzes the realities of the functioning of higher education under martial law in the context of the problem under study, proposes tools for the effective use of existing university resources to transform the paradigm of “survive and endure” to the paradigm of “live, recover and develop” in accordance with the global challenges of today and the projected post-war period development in Ukraine. The relevance of the scientific research was revealed in view of the existing threats of socio-cultural, economic, national, military and political nature, which is due to the war of aggression unleashed by Russia. The factors that influence the development of higher education in Ukraine in general and NULES are identified and analyzed. The negative factors that are unstable and affect the activities of the university are identified. A set of features reflecting the realities of university education under martial law is highlighted, attention is paid to the dynamics of the current legislation, which partially regulates the functioning of the higher education system of Ukraine and outlines the key areas of development for the post-war future period. The author presented statistics on the financing of higher education institutions in

Ukraine and the world in a comparative and comparable plane, presented positions that should ensure the effective integration of the goals of the European Higher Education Strategy into the national university environment. The factors contributing to the development of international competitiveness of domestic universities on the example of NULES of Ukraine are highlighted the main directions of reforming the national higher education on the way to harmonization with the European educational space are outlined. Attention is focused on further changes in higher education, which should be applied using the best practices of Europe and the West, based on the positive aspects of the national present and pastractices of Europe and the West, based on the positive aspects of the national present and past.

Key words: *higher education, European educational space, higher education institutions, Higher Education Development Strategy, educational process, distance learning, state of emergency.*

УДК 37.091.33:004.38:519.876.5

**Ксенія
Пивоварська**

Науковий співробітник Навчально-наукового інституту лідерства, старший викладач кафедри педагогіки та суспільних наук Полтавського університету економіки і торгівлі, кандидат філософських наук

ГЕЙМІФІКАЦІЯ В ГРОМАДЯНСЬКІЙ ОСВІТІ НА ПРИКЛАДІ СИМУЛЯЦІЙНОЇ ГРИ “СВІТ ГРОМАД: АКСЕЛЕРАТОР III”

У статті розглядається гейміфікація в цілому та в освіті зокрема. Проводиться аналіз функцій гейміфікації, її переваг та недоліків в освіті. Гейміфікація освіти також розглядається з позицій освіти дорослих, яка затверджується в Україні на законодавчому рівні. Як один із потужних інструментів гейміфікованого навчання в громадянській освіті дорослих розглядається українська симуляційна гра “Світ громад: Акселератор III”. Викладаються її суть, особливості, варіанти сценаріїв, навички, які вона розвиває. Підсумовується досвід використання гри “Світ громад” для різних аудиторій — підліткової, студентської, дорослої; робиться висновок про особливості її впливу на ці групи.

Ключові слова: *гейміфікація, гейміфікація освіти, гра, освіта дорослих.*

Гейміфікація вже давно стала трендом освіти не тільки дітей, але й дорослих. Використання різноманітних ігор та ігрових методик дає змогу вирішувати різноманітні завдання, від поліпшення сприймання навчального матеріалу до розвитку *soft skills*. Гейміфіковані додатки, спеціально створені ігри, сайти допомагають у вивченні нових знань і формуванні навичок. Одна із таких розробок, яка була повністю зроблена в Україні, — симуляційна гра “Світ громад: Аксе-

лератор III”. Вона широко використовується нами та іншими майстрами гри для вирішення задач громадянської освіти і не тільки.

Мета пропонованої статті — розглянути використання симуляційної гри “Світ громад: Акселератор III” для гейміфікації громадянської освіти дорослих і підлітків.

Власне термін “гейміфікація” вже став відомим і достатньо усталеним в українській та світовій педагогічній практиці. У широкому розумінні гейміфікація, або ігрофікація — це використання окремих елементів ігор у неігрових практиках¹. Це може бути дуже широкий спектр: від нарахування балів-зірочок до великих рольових ігор. Оскільки ігрові елементи можуть бути дуже різними, то необхідно знайти критерії, за якими виокремлюють процеси гейміфіковані.

Аби процес називався гейміфікованим, він має володіти чотирма характеристиками, які виокремила гейм-дизайнерка Джейн Макгонігал (Jane McGonigal) у своїй TED-лекції²:

- чітко визначені цілі, що забезпечують мотивацію участі у грі;
- логічні та послідовні правила, що задають обмеження та рамки досягнення поставлених цілей;
- стабільна система зворотного зв’язку, яка гарантує, що поставлені цілі досяжні, а гравці дотримуються правил;
- добровільна згода на участь у грі та дотримання правил досягнення мети³.

При цьому гейміфікація може бути впроваджена і для різних груп, і так само для окремих людей. До того ж гейміфікація стосується не лише освіти, вона може бути використана для тайм-менеджменту, досягнення цілей, підвищення конкуренції, залучення аудиторії, підвищення продажів тощо. Популярність ігрових методик обумовлена передусім тими функціями, які вони виконують:

- Гейміфікація є методом підвищення ефективності навчання або роботи.
- Гейміфікація може спрямовувати людську поведінку.
- Гейміфікація долає бар’єри.
- Гейміфікація спрямовує ігрові патерни на розв’язання життєвих ситуацій⁴.

Це формує навички, які знадобляться людині не тільки у шкільному віці, а й упродовж усього життя. Звичайно, ми не можемо охопити всі аспекти гейміфікації, тому зупинимось на гейміфікації освіти. Говорячи саме про неї, гейміфікацію освіти ми розуміємо як використання ігор, ігрових технік та ігрових практик з

¹ Діядкова О. Гра як інструмент: що таке гейміфікація? [Ел. ресурс] / Олена Діядкова // Mistosite : [проект Аналіт. центру CEDOS]. — Режим доступу: <https://mistosite.org.ua/articles/hra-iak-instrument-shcho-take-heimifikatsiia>.

² TED — Technology Entertainment Design, глобальний проєкт, що об’єднує тих, хто створює і популяризує ідеї, варті поширення (Ideas Worth Spreading).

³ Діядкова О. Гра як інструмент: що таке гейміфікація? [Ел. ресурс] / Олена Діядкова // Mistosite : [проект Аналіт. центру CEDOS]. — Режим доступу: <https://mistosite.org.ua/articles/hra-iak-instrument-shcho-take-heimifikatsiia>.

⁴ Там само.

освітньою метою. Сучасний педагог просто не може їх ігнорувати, але повинен знати як їх переваги, так і недоліки. Серед переваг гейміфікації в освіті:

- Можливість використання дистанційної форми (як індивідуально, так і колективно), що надає слухачеві доступ до навчання з будь-якого місця, у будь-який час та без відриву від основної роботи.
- Можливість користуватися різними мультимедійними засобами та новітніми технологіями.
- Активізація творчих здібностей людини, розвиток креативного мислення, посилення таких якостей, як самоорганізація, самоконтроль та самодисципліна.
- Менше навантаження на студентів, більший ступінь самостійності у навчанні, саморозвиток, дисципліна.
- Різномісний виклад матеріалу викликає інтерес до навчання, що підвищує рівень засвоєння матеріалу⁵.

А от про недоліки не завжди згадують, а вони також існують. Серед найпоширеніших:

- Дефіцит спілкування під час навчання, висока ймовірність зробити неправильні висновки.
- Збільшення кількості часу, який людина проводить за ЕОМ, можливі збої у роботі техніки.
- Потреба у спеціальній підготовці викладачів та наявності певного часу на опанування нових технологій.
- Значні витрати часу на розроблення та впровадження ігрових технологій, істотні витрати⁶.

Гейміфікований освітній процес, як і гейміфікація в цілому, може включати в себе різні елементи. Це може бути:

- Прогрес (наочне відображення поступового зростання):
  - інвестиції (відчуття гордості за особистий внесок у гру);
  - досягнення (здобуття публічного схвалення за виконання завдання);
  - поступове отримання доступу до нової інформації;
  - бонуси (отримання неочікуваних винагород).
- Рівні (розширення й відкриття доступу до контенту):
  - нові завдання (вхід у систему, щоб отримати нові завдання);
  - спільна робота (спільні дії для досягнення навчальної мети);
  - зворотний відлік (виконання завдань за обмежений період часу);
  - відкриття (дослідження власного освітнього простору і відкриття нових фрагментів знань).
- Бали (цифрове відображення значимості виконаного завдання):

⁵ Захарова О.В. Підвищення якості послуг вищої освіти за допомогою гейміфікації [Ел. ресурс] / О.В. Захарова, А.В. Грузд // Наук. пр. Кіровоград. нац. техн. ун-ту. — Серія: Економічні науки. — Кропивницький, 2017. — Вип. 32. — С. 113—122. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkntu_e_2017_32_13.

⁶ Там само.

- епічне значення (робота задля досягнення чогось визначного);
- віртуальність (стимул до залучення нових користувачів);
- запобігання втратам (гра задля запобігання втратам вже здобутого знання);
- синтез (робота над завданнями, для розв'язання яких необхідно відразу кілька навичок)⁷.

Із самого визначення гейміфікації в освіті випливають два провідні напрями гейміфікації освіти: освітні ігри та застосування ігрових технік і механік (ігрової моделі, ігрового кодексу, ігрового матеріалу) з освітньою метою⁸. Одна із таких освітніх ігор, які були розроблені в Україні, є “Світ громад: Акселератор III”. Вона стане чудовим вибором для громадянської освіти.

Громадянська освіта у структурі середньої освіти вивчається у 10-му класі⁹. Вона включає різні розділи, такі як особистість та її ідентичність, права і свободи людини, людина в соціокультурному просторі, демократичне суспільство та його цінності, взаємодія громадян і держави в досягненні суспільного добробуту тощо¹⁰. Програма направлена на те, щоб підлітки стали відповідальними громадянами, повноцінними членами суспільства. Зрозуміло, що це ті знання, які потрібні вже дорослим людям. Тому громадянська освіта не може вичерпуватися змістом підручника в школі, вона має продовжуватися і далі, і це особливо важливо у світлі тієї уваги, яку держава починає приділяти освіті дорослих.

Закон України про освіту дорослих¹¹ наразі пройшов голосування у першому читанні. Зокрема, визначено нові призначення, архітектуру і форми, сформовано новий тезаурус:

- чітко визначено і на законодавчому рівні закріплено складові системи освіти дорослих, що визначають основні напрями діяльності у цій сфері;
- законопроект закладає створення можливостей для особистого і професійного розвитку особи, її соціальної активності, що у свою чергу забезпечує задоволення різноманітних суспільних та економічних потреб на рівні громади, регіону, держави;

⁷ Бузько В.Л. Гейміфікація як засіб формування пізнавального інтересу у навчанні фізики [Ел. ресурс] / Вікторія Бузько, Юлія Єчкало // Новітні комп'ютерні технології / Криворізький нац. ун-т. — Кривий Ріг, 2017. — Т. 15. — С. 171—175. — Режим доступу: <http://elibrary.kdpu.edu.ua/jsrui/bitstream/0564/818/1/660-1-2621-1-10-20170428.pdf>.

⁸ Захарова О.В. Підвищення якості послуг вищої освіти за допомогою гейміфікації [Ел. ресурс] / О.В. Захарова, А.В. Грузд // Наук. пр. Кіровоград. нац. техн. ун-ту. — Серія: Економічні науки. — 2017. — Вип. 32. — С. 113—122. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nrkntu_e_2017_32_13.

⁹ Громадянська освіта. Підручники, 10-й клас [Ел. ресурс] // Шкільні підручники. — Режим доступу: <https://pidruchnyk.com.ua/10klas/gromadosvita10/>.

¹⁰ Громадянська освіта (інтегрований курс, рівень стандарту) : підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти / П.В. Вербицька, О.В. Волощенко, Г.О. Горленко та ін. — Київ : Літера ЛТД, 2018. — С. 223—224.

¹¹ Проект Закону про освіту дорослих 7039 від 10.02.2022 [Ел. ресурс] // Верховна Рада України: офіційний портал. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73746.

— закладаються механізми, спрямовані на формування мережі надавачів послуг у сфері освіти дорослих, урізноманітнення форм діяльності, широкого залучення громадянського суспільства, конкуренції освітніх програм, якості освітніх послуг, визнання результатів навчання, здобутих, зокрема, шляхом неформальної освіти.

Крім зазначеного, норми законопроекту визначають солідарний розподіл обов'язків, повноважень та відповідальності між державою, роботодавцями та громадянами:

- за державою закріплюються лідерство у формуванні політики у сфері освіти дорослих та активна участь у цьому процесі місцевих органів влади, громадськості;

- відповідальність за її реалізацію розподіляється між державою (яка сприяє, створює умови, надає підтримку), місцевими органами влади (які створюють умови і забезпечують реалізацію), роботодавцями (які забезпечують професійний розвиток своїх працівників) і громадянами, які усвідомлюють необхідність безперервного навчання, внаслідок чого формується суспільна “мода” на навчання впродовж життя;

- саме розподіл повноважень і відповідальності дає змогу забезпечити конкретні потреби регіонів і громад щодо освіти дорослих, диверсифікувати фінансові ресурси, зробити систему освіти дорослих ефективнішою.

Ці та інші норми законопроекту:

- закріплюють освіту дорослих як окремий складник освіти, що має суспільну цінність;

- закладають інституційні основи співробітництва між державою, органами місцевого самоврядування та провайдерами освіти дорослих, а також передбачають елементи саморегулювання у цій сфері освіти;

- забезпечують державну підтримку дорослим особам для здобуття формальної освіти повторно через упровадження пільгового кредитування;

- визначають типи надавачів послуг у сфері освіти дорослих та їхні особливості, повноваження органів управління, систему забезпечення якості та економічні відносини у сфері освіти дорослих;

- закладають законодавчу основу для функціонування центрів освіти дорослих, передусім як комунальних осередків освітньої діяльності серед дорослого населення, що відповідає політиці децентралізації, зокрема розширення повноважень місцевих органів влади, формування і реалізації регіональної освітньої політики відповідно до потреб громад¹².

Як бачимо, держава остаточно визнала, що освіта дорослих — невід'ємна складова життя сучасного українця, і розуміння громадянських прав і свобод,

¹² ВРУ прийняла у першому читанні проект ЗУ “Про освіту дорослих” [Ел. ресурс] // Міністерство освіти і науки України. — Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/news/vru-prijnyala-upershomu-chitanni-proyekt-zu-pro-osvitu-doroslih>.

свої ролі у функціонуванні суспільства та його складових потрібне кожному українцю. Продовженням цього тренду стала поява симуляційної гри “Світ громад”. “Світ Громад. Акселератор III” — це третє видання української настільної кооперативної стратегії для керівників та менеджерів змін у жанрі соціального симулятора. Автори гри — Михайло Войтович, Тарас Тимчук, асистент — Олександр Войтович-Шевченко, за дизайн відповідає Олександр Башняк. Ігрова механіка максимально наближена до реального життя, і перемогти у грі можна, лише кооперуючись та взаємодіючи. Гра задумувалась і розроблялась як інструмент автоматизації навчання (зокрема і самонавчання) для людей, яким не байдужі громади, в яких вони проживають. Це відповідь на стандартні та нецікаві підходи до розвитку громад і впровадження реформ¹³.

У чому суть гри? Гравці — жителі однієї громади, які мають розвинути її від негативного стану до позитивного, одночасно “прокачуючи” себе. Громада обирає мера, має свою муніципальну власність, бюджет, повинна підвищувати свою привабливість та впроваджувати інструменти розвитку. Кожен гравець має роль, від простих (лікар/ка, пенсіонер/ка) до інклюзивних (людина з інвалідністю, тато/мама в декреті). Гравці можуть поліпшувати свої показники, купляти бізнес, вони потрапляють у різні життєві обставини. Виграють або всі, або ніхто.

Які задачі вирішує гра:

- діагностує команди та персонал;
- допомагає виявити неформальних лідерів у спільноті, команді, колективі;
- розвиває навички командної роботи;
- формує культуру підприємництва;
- знайомить з інструментами розвитку громади;
- сприяє залученню та інтеграції мешканців громади;
- моделює можливі сценарії розвитку громади.

У чому перевага гри? Гра-тренінг “Світ Громад” дозволяє автоматизувати і масштабувати навчання у сфері громадянської освіти — формувати актуальні ціннісні установки, поведінкові моделі, навички ХХІ ст. Вміле та системне використання гри-тренінгу ламає стереотипи про управління громадою, дозволяє виявляти та залучати внутрішні інвестиції для власного розвитку (від 400 000 грн і більше).

У цьому релізі з’явилися карти індивідуальних цілей, які роблять можливим виграш/програш окремого учасника. Таким чином, усі гравці є конкурентами, які не можуть перемогти без співпраці один з одним. Запроваджені деякі антикорупційні обмеження для мера, з’явився Фонд громади як інструмент мобілізації ресурсів, дофінансування потреб громади. У грі відкоригований гендерний баланс — кожна роль має і жіночий, і чоловічий відповідник.

¹³ Коротко про гру [Ел. ресурс] // Блог Світу Громад. Ігрофікація та освітні ігри для розвитку спільнот. — Режим доступу: <https://gameblog.woc.org.ua/korotko-pro-gru/>.

При системному використанні цей інструмент розвиває навички, які необхідні будь-якому громадянину/ці у ХХІ ст.

Навички навчання:

- критичне мислення;
- творче мислення;
- співпрацю;
- комунікативні навички;
- вміння уважно читати та швидко аналізувати нову інформацію.

Життєві навички:

- гнучкість;
- ініціативність;
- соціальну взаємодію;
- продуктивність;
- лідерство.

Громадянські навички:

- фінансову грамотність — уміння робити фінансові розрахунки;
- податкову культуру — вміння контролювати використання спільних коштів;

- політичну культуру — вміння робити свідомий політичний вибір¹⁴.

Для того, щоб максимально повно описати різні моделі, розробники гри разом із майстрами створили посібник “Fix It: 100 способів виправити середовище грою “Світ Громад”. Він містить, відповідно до назви, 100 сценаріїв, які поділяються на різні групи з урахуванням цілей їх використання:

1. Діагностика та “прокачка” команд і персоналу.
2. Інструменти розвитку громади, моделювання та стратегування розвитку громади.
3. Залучення та інтеграція мешканців громади, соціальна згуртованість.
4. Розвиток громадянського суспільства.
5. Налагодження та діагностика ділових стосунків, партнерств.
6. Виборчі та політичні технології.
7. Грантові та мікрогрантові програми.
8. Розвиток людських ресурсів (навичок).
9. Робота з молоддю.
10. Діагностика міжособистісних стосунків та комунікація.
11. Нові методи навчання.
12. Корекція деструктивної поведінки.
13. Психологія особистості та самоаналіз¹⁵.

¹⁴ Коротко про гру [Ел. ресурс] // Блог Світу Громад. Ігрофікація та освітні ігри для розвитку спільнот. — Режим доступу: <https://gameblog.woc.org.ua/korotko-pro-gru/>.

¹⁵ Fix It: 100 способів виправити середовище грою “Світ Громад” [Ел. ресурс] // WOC.MARKET. Ігрові та ігрофікаційні рішення для розвитку бізнесу та спільнот. — С. 213. — Режим доступу: <https://market.woc.org.ua/product/accelerator>.

Як бачимо, “Світ Громад” має широкий спектр можливостей. До того ж, окрім стандартної комплектації, розробники пропонують ще декілька додатків, які додають ще більше варіантів використання:

- “Молодіжна рада” — із можливістю відчувати себе головою молодіжної ради та реалізовувати молодіжні проекти.

- “Громада, що навчається” — із залученням інструментів *Long Life Learning*.

- “Інклюзія” — із можливістю створювати дружнє середовище.

- *UseReUse* — із акцентом на екології.

В Полтавському університеті економіки і торгівлі та ГО “Центр освіти дорослих Полтавщини” “Світ Громад” використовується з жовтня 2021 року. Автор є сертифікованим майстром III рівня та практикує використання “Світу Громад” у різних ситуаціях. Аудиторію гри можна поділити на три групи:

- старша школа (підлітки 14—17 років);

- студенти (18—25 років);

- дорослі.

Кожна група аудиторії має свої особливості:

- Старша школа: навички взаємодії та співпраці — підлітки демонстрували більший індивідуалізм, гірше розуміння необхідності спільних цілей, частіше вступали в конфлікти. Також гра допомагала у формуванні податкової культури: підлітки часто не розуміли до початку, навіщо узагалі потрібні податки в бюджет. Незважаючи на те, що гра маркована 12+, підліткам важко зрозуміти правила та тримати одразу декілька елементів у полі уваги. Ми брали найпростіші сценарії та адаптували для підліткового розуміння.

- Студенти: лідерські якості — на перших раундах проявляється учасник, який бере на себе керування грою. Інколи це призводило до конфліктів, коли лідерів було двоє, проте у процесі гри учасники вчилися йти на компроміси та чути одне одного.

- Дорослі: фінансова грамотність — хоча більшість дорослих людей розпоряджаються своїм доходом, гра дає можливість змодельовати бюджетування в умовах, як правило, дефіциту ресурсів. Також виходили на реальні проблеми громади. У проекті “Перезміст”, який проводився Інститутом політико-інформаційних досліджень, гра допомагала інтегрувати ВПО у приймаючу громаду.

Висновки

Гейміфікація як залучення ігрових компонентів у неігрових ситуаціях є важливим трендом сучасності. Гейміфікація освіти як складова загального процесу допомагає вирішувати низку завдань, не обмежуючись лише дитячою аудиторією. Навпаки, освіта дорослих загалом і громадянська освіта підтримується державою та потрібна самому суспільству для нормального функціонування. Одним із елементів, який дає змогу в гейміфікованій формі досягати різних завдань освіти дорослих, є українська розробка “Світ громад”. Симуляційна гра

“Світ громад: Акселератор III” дозволяє в легкій ігровій формі розвивати громадянські компетентності й може бути використана як для студентів, так і для дорослих; використання для підлітків потребує певної адаптації та спрощення. Вона стане незамінною для центрів освіти дорослих, університетів, роботодавців, громадських об’єднань тощо.

Список використаних джерел:

1. Діядкова О. Гра як інструмент: що таке гейміфікація? [Ел. ресурс] / Олена Діядкова // Mistosite : [проект Аналіт. центру CEDOS]. — Режим доступу: <https://mistosite.org.ua/articles/hra-iak-instrument-shcho-take-heimifikatsiia>.
2. Захарова О.В. Підвищення якості послуг вищої освіти за допомогою гейміфікації [Ел. ресурс] / О.В. Захарова, А.В. Грузд // Наук. пр. Кіровоград. нац. техн. ун-ту. — Серія: Економічні науки. — Кропивницький, 2017. — Вип. 32. — С. 113—122. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkntu_e_2017_32_13.
3. Бузько В.Л. Гейміфікація як засіб формування пізнавального інтересу у навчанні фізики [Ел. ресурс] / Вікторія Бузько, Юлія Єчкало // Новітні комп’ютерні технології / Криворізь. нац. ун-т. — Кривий Ріг, 2017. — Т. 15. — С. 171—175. — Режим доступу: <http://elibrary.kdpu.edu.ua/jsru/bitstream/0564/818/1/660-1-2621-1-10-20170428.pdf>.
4. Громадянська освіта. Підручники 10-й клас [Ел. ресурс] // Шкільні підручники. — Режим доступу: <https://pidruchnyk.com.ua/10klas/gromadosvita10/>.
5. Громадянська освіта (інтегрований курс, рівень стандарту) : підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти / П.В. Вербицька, О.В. Волошенюк, Г.О. Горленко та ін. — Київ : Літера ЛТД, 2018. — 224 с.
6. Проект Закону про освіту дорослих 7039 від 10.02.2022 [Ел. ресурс] // Верховна Рада України: офіційний портал. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73746.
7. ВРУ прийняла у першому читанні проект ЗУ “Про освіту дорослих” [Ел. ресурс] // Міністерство освіти і науки України. — Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/news/vru-prijnyala-u-pershomu-chitanni-proyekt-zu-pro-osvitu-doroslih>.
8. Коротко про гру [Ел. ресурс] // Блог Світу Громад. Ігрофікація та освітні ігри для розвитку спільнот. — Режим доступу: <https://gameblog.woc.org.ua/korotko-pro-gru/>.
9. Fix It: 100 способів виправити середовище грою “Світ Громад” [Ел. ресурс] // WOC.MARKET. Ігрові та ігрофікаційні рішення для розвитку бізнесу та спільнот. — Режим доступу: <https://market.woc.org.ua/product/accelerator>.

Надійшла до редакції 01.02.2023

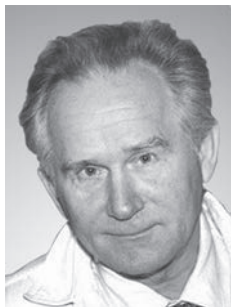
Kseniia Pyvovarska. Gamification in Civic Education Using the Simulation Game “World of Communities: Accelerator III”

This article examines gamification in general and separately in education. An analysis of the functions of gamification, its advantages and disadvantages in education is carried out. Gamification of education is also considered from the point of view of adult education, which is approved in Ukraine at the legislative level. The Ukrainian simulation game “World of Communities” is considered as one of the powerful tools of gamified learning in civic education of adults. Its essence, features, scenario options, developing skills are

explained. The experience of using the game “World of Communities” for different audiences — teenagers, students, adults — is summarized, and a conclusion is made about the peculiarities of its impact on these groups.

Key words: *gamification, gamification of education, game, adult education.*

УДК 930.85“634/636”(100+477)+140.8+338.22

**Костянтин
Корсак**

Викладач Київського медичного університету, доктор
філософських наук, професор

ПРО СТРАТЕГІЮ НООПЛАНУВАННЯ В УКРАЇНІ-XXI ТА ВРАХУВАННЯ ПОМИЛОК ЗАХОДУ

Стаття наводить сучасні ноонаукові факти глибоких недоліків мислення і дій країн, що розташовані на Захід від меридіана Берліна. Некритичне запозичення лідерами України порад і системи західних цінностей сповільнить наше відновлення після перемоги над ворогом. Головний світоглядний недолік Заходу полягає в опорі на агресивний атлантичний архетип, який вже тисячі років є протилежним до праукраїнського гуманістичного архетипу. Головна світова сучасна помилка у стратегії управління — ігнорування розвитку на планеті меганоореволуцій № 1 і № 2. Перша полягає в заміні всіх виробництв поміченими нами в 2000 році екологічно ідеальними ноотехнологіями, які надають людям все необхідне і лікують біосферу від індустріальних пошкоджень. Меганоореволуція № 2 з 2010 року розпочала заміну класичних уявлень і міфів про минуле ноонауковими фактами, що довели участь носіїв українських генів у чотирьох мегаподвигах: 1) перехід Ното від канібалізму до гуманізму; 2) формування родини індоєвропейських мов і відповідної культури; 3) винайдення першої універсальної монотеїстичної релігії (Заратуштра); 4) виявлення прискорення еволюції людства і пропозиція шляхів його порятунку від неминучих загроз (В. Вернадський). Автор пропонує лідерам України і всім співгромадянам відмовитися від слухняного виконання порад з Давоса чи Брюсселя, діяти самостійно і буду-

вати ноосуспільство на основі ноотехнологій і ноонаук. Станемо світовим взірцем не тільки в хоробрості, а й у ноостратегії руху до ноосимбіозу людства і довкілля.

Ключові слова: витоки поділу Європи на Захід і Схід, атлантична парадигма, праукраїнська гуманістична парадигма, ігнорування меганоореволюцій № 1 і № 2, помилки країн Заходу, ноостратегія дій українців.

Вступ. Стаття є дуже актуальною, адже в черговий раз автор звертається до співгромадян і національних лідерів з найновішими ноонауковими даними про справжній перебіг подій на планеті й акцентуванням глобальних процесів найвищого впливу для розуміння сьогодення і безпомилкового планування майбутнього. У спілкуванні з молоддю отримав додаткові докази того, що надійний захист від психологічних стресів полягає не в приєднанні до якихось сект чи релігійних концесій, а в оволодінні найновішими знаннями і технологіями разом з чітким уявленням про майбутнє для правильного планування індивідуальних і колективних дій. Особлива увага приділяється тим фактам, які засвідчують поєднання панування на Заході атлантичної парадигми (архетипу мислення та дій), що виявляється практично полярною до праукраїнської гуманістичної, з формуванням у закордонні помилкового бачення майбутнього через домінування індустріального лексикону ХІХ—ХХ ст. Надмірна увага до “західних взірців” є однією з кількох причин соціального “псевдорозвитку” в Україні після проголошення незалежності 1991 року.

Наша мета полягає у стислому й доступному викладі корисних для читачів знань про розгортання на планеті недостатньо усвідомлених у науковому і політичному світах одразу двох глобальних меганоореволюцій і поясненні їх сутності та перспектив.

Мета детермінує множину завдань, які необхідно не тільки пояснити, а й вказати співвітчизникам засоби їх успішного виконання в близькому і віддаленому майбутньому з наголосом на небезпеці вважати Захід (точніше — простір діяльності носіїв атлантичної парадигми) взірцем мудрості та цивілізованості. У статті не буде рейтингового переліку “західних помилок і банального незнання”, адже досить вказати на їх непридатність для подолання кризових ситуацій, для безпомилкового прогнозування майбутнього та вибору успішної стратегії дій усіх лідерів України після перемоги над ворогом і здійснення на нашій землі чергового цивілізаційного подвигу — виконання заповітів нашого генія В. Вернадського щодо досягнення ноосимбіозу людей і довкілля у майбутньому ноосуспільстві.

Використані нами методологічні засоби враховують сформовані в багатьох сферах знань правила отримання наукової продукції високої якості разом з перевіреними в сотнях власних публікацій оригінальними правилами, якими ділимося з молоддю і постійно поліпшуємо їх. Постійний моніторинг практично всіх важливих відкриттів і технічних досягнень дає змогу підтримувати належний рівень новизни та інноваційності авторських текстів. Ці самі дані полегшують боротьбу з так званим “самоплагиатом”, адже обізнаність про найновіші відкриття і просте дотримання правил наукової етики дають змогу безперервно

поліпшувати вже опубліковане. Ось і цього разу стаття перегукується з двома попередніми, присвяченими темі “стратегія планування”¹, але містить одразу кілька нових положень форс-мажорного характеру, які були маргінальними три роки тому, проте їхній вплив посилюється через поєднання пандемії COVID-2019 з “безглуздо-підлітковим” нападом на Україну великої “суспільної ракової пухлини”, якою стала Росія (детальне пояснення вміщеного в лапки, на жаль, перевищує можливий обсяг статті, яку ми хочемо зробити короткою і насиченою позитивною нооінформацією).

Найважливіша інфографічна нооінформація. Орієнтація на лаконізм і компактацію ноонаукових фактів змушує нас розпочати виклад основного змісту статті рис. 1, створеним разом з сином Ю. Корсаком у пошуках максимально ефективного психологічного захисту всього знедоленого втратами і війною населення України. Наш засіб здатен зміцнити національну стійкість у критичні місяці захисту свободи і незалежності від “колонізаторів зразка ХХІ століття”.

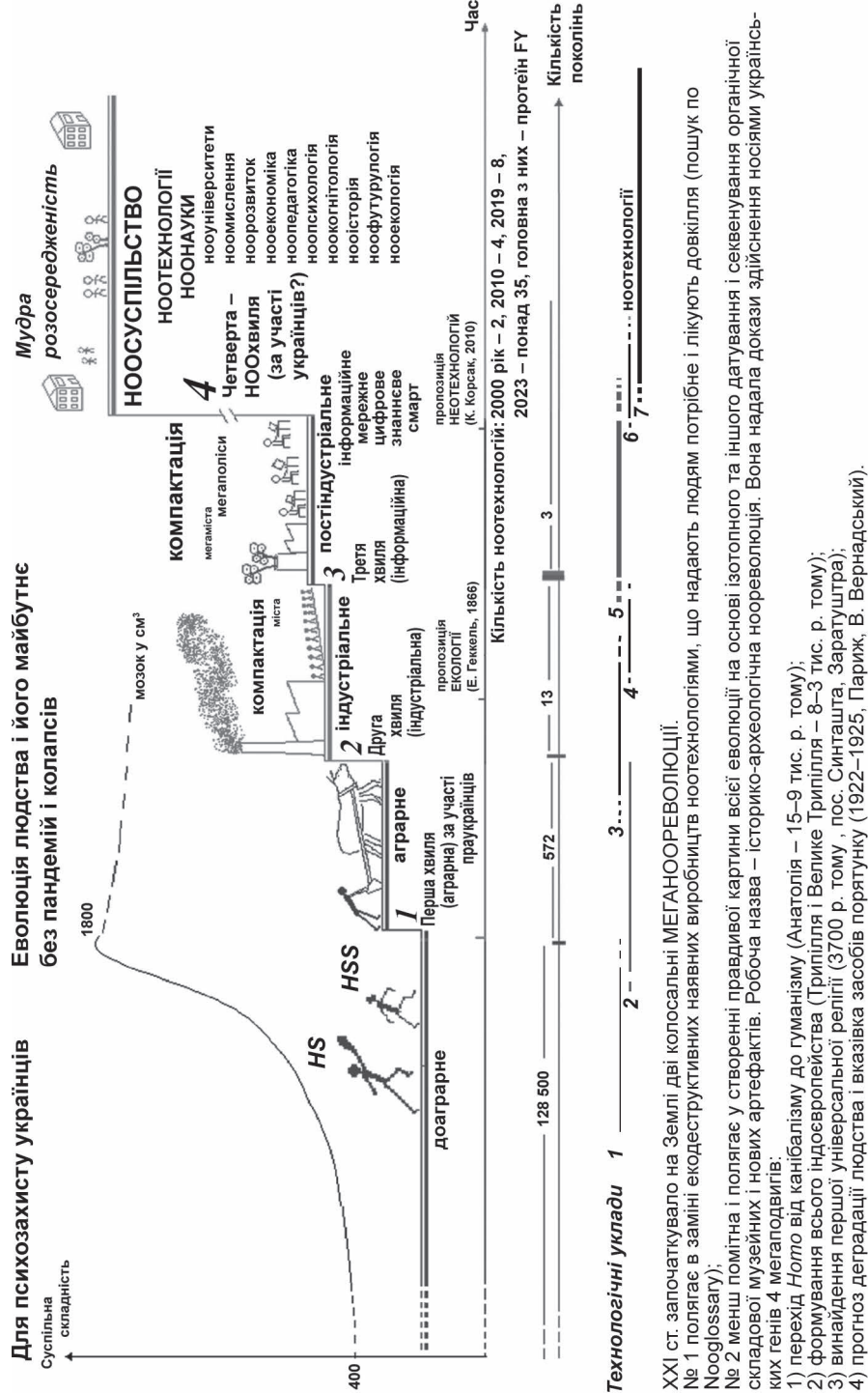
На Заході неможливо знайти чогось подібного до рис. 1 через домінування феноменально помилкових уявлень. Рекордним серед них ми вважаємо формування в 1960—1970 роках неформальної заборони на використання усіх слів і понять з частинкою *ноо-* (*ноо-*) в будь-яких статтях і виданнях зі світу *Sciences&Arts*. Єдиним і практично мікроскопічним винятком із цього правила є дозвіл на слово *Noosphere*, якщо воно означатиме запропоновану французьким палеонтологом і теологом П.Т. де Шарденом (1881—1955) уявну навколопланету *spirit*-оболонку з поєднаних усвідомлених і неусвідомлених думок мільярдів *Homo*. Всі інші варіанти слів і словосполучень з *ноо-* заборонені категорично (переконатися у цьому дуже легко, якщо звернутися до англійської пошукової системи Google).

Тому жодна з десятків наших ноопропозицій на Захід ніколи не отримала навіть формальної відмови з якимись поясненнями. Цілковите ігнорування!

Наслідком цієї помилки стало незнання на Заході факту появи з 2000 року помічених нами в потоці нанотехнологій перших двох *ноотехнологій* (нанофотокаталізації і бактеріальної трансформації довільної органічної речовини в якісні біопластики). Вважаючи ці процеси “прибульцями з майбутнього” (тобто ноосферними явищами), ми й використали термін *nootechonology*. Через його “заборону” на Заході змушені останнім часом пропонувати таке семантичне пояснення: “*wisetechnology* $\equiv$ *nootechonology* $\equiv$ *mudrotekhnologii (ukr.)*”. І додавати необхідний критерій відмежування ноотехнологій від усіх наявних: тільки вони поєднують забезпечення *Homo* усім необхідним для якісного і безпечного життя разом з одночасним зціленням біосфери від накопичених і майбутніх пошкоджень.

¹ Корсак К. Прихід ноосупільства і що робити керівникам і громадянам України / К. Корсак, Ю. Корсак // Вища школа. — 2021. — № 1-2. — С. 39—50; Корсак К. Аналіз новітніх спроб сформулювати стратегію прогресу України / К. Корсак, Ю. Корсак // Вища школа. — 2021. — № 3-4. — С. 79—93.

© Корсак К., Корсак Ю.

Рис. 1. Схеми всієї соціально-цивілізаційної еволюції людства з акцентуванням внесків носіїв українських генів і початку двох глобальних метаноореволуцій

К. Корсак. Про стратегію ноопланування в Україні-XXI та врахування помилок Заходу

XXI ст. започаткувало на Землі дві колосальні МЕГАНООРЕВОЛЮЦІЇ. №1 полягає в заміні екодеструктивних наявних виробництв ноотехнологіями, що надають людям потрібне і лікують довкілля (пошук по Nooglossary); №2 менш помітна і полягає у створенні правдивої картини всієї еволюції на основі ізотопного та іншого датування і секвенування органічної складової музейних і нових артефактів. Робоча назва – історико-археологічна ноореволуція. Вона надала докази здійснення носіями українських генів 4 метаноореволуцій:

- 1) перехід *Ното* від канібалізму до гуманізму (Анатолія – 15–9 тис. р. тому);
- 2) формування всього індоєвропейства (Трипілля і Велике Трипілля – 8–3 тис. р. тому);
- 3) винайдення першої універсальної релігії (3700 р. тому, пос. Сингашта, Заратуштра);
- 4) прогноз деградації людства і вказівка засобів порятунку (1922–1925, Париж, В. Вернадський).

Технологічні уклади 1 — 2 – 3 – 4 – 5 – 6 – 7 – ноотехнології
 Кількість ноотехнологій: 2000 рік – 2, 2010 – 4, 2019 – 8, 2023 – понад 35, головна з них – протеїн FУ

Кількість поколінь
 Час

Ось тільки у можливість такого дива нам не вірять не тільки на Заході, а й майже увесь склад Національної академії наук України й безлічі інших установ (включаючи МОН України, Кабінету Міністрів, ОП, РНБО і т. д.). Це дуже прикро, адже понад сорок визначних фахівців з НАНУ у своїй великій колективній монографії про вибір Україною руху в майбутнє² не тільки побоялися використати хоч би одне слово з частинкою *ноо-*, а й категорично висловилися про необхідність копіювати всі “західні” взірці, старанно виконувати накази-поради з Брюсселя й усе інше, що ми згадувати не будемо.

Але роль посіпак — не для сучасних українців, чия генетична пам'ять про подвиги пращурів (про них мова нижче) виключає будь-яку можливість подібної “життєдіяльності”.

Вважаємо доцільним вказати на те, що витоком рис. 1 стало у свій час наше бажання коротко пояснити студентам загальновідомих довгих текстів кількох книг американського філософа і футуролога Е. Тоффлера (1928—2016), який уявляв прогрес людства як його послідовне технологічне вивищення на гребені трьох цивілізаційних хвиль — аграрної, індустріальної та інформаційної³. Тоффлер і його послідовники так і не позбавилися від фундаментальних помилок: 1) вважали “третю хвилю” найбільшою і найважливішою, хоч насправді вона є “горбочком” на другій, бо не відмовилася від екодеструктивних індустріальних технологій; 2) на Заході навіть зараз не помічають рятівних для людства ноотехнологій і закликають цифровізуватися і швиденько добудувувати собі Індустрію 4.0, а в Африці й інших державах Третього світу — “звичайну індустрію” (безліч прикладів наводити не будемо). На Заході до вказаної на рис. 1 четвертої ноохвилі, схоже, не додумався ніхто — ні ООН, ні Римський клуб, ні “давоські лоцмани”, ні лідери G7 та G20, ні ЦРУ та цілком можливий таємний “світовий уряд”.

Помилки розвинених держав у ставленні до виробничої меганоореволюції № 1. Найважливіша й, безумовно, рятівна для всього людства подія — розвиток з 2000 року меганоореволюції № 1 у виробничій сфері. Вона полягає в заміні екодеструктивних сучасних виробництв ноотехнологіями і ноопроцесами, які ліквідують усі очевидні загрози для матеріального забезпечення людства й дадуть змогу більше ніколи не нищити природу і повернути її до безпечного для *Ното* стану. У своїх попередніх публікаціях ми пропонували засоби для ліквідації не тільки голоду, а й загрози значно небезпечніших від COVID-2019 пандемій. А от в останній статті пояснюються труднощі у подоланні епідемії ожиріння й наведено докази того, що порятунок полягає не в цифровізації чи

² Цивілізаційний вибір України: парадигма осмислення і стратегія дії: національна доповідь [Ел. ресурс] / ред. кол.: С.І. Пирожков, О.М. Майборода, Ю.Ж. Шайгородський та ін.; Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України. — К.: НАН України, 2016. — 284 с. — Режим доступу: https://ipend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/civilization_Ukraine_site_210.pdf.

³ *Toffler A. The Third Wave / Alvin Toffler.* — NY : Toronto : London : Sydney : Auckland : Bantam books, 1980 та ін.

штучному інтелекті, а в інтенсифікації меганоореволюції № 1 й поступовому очищенні тропосфери й решти оболонок Землі від молекул фталатів та інших інтенсифікаторів *global obesity epidemic*⁴.

Нам і справді важко пояснити вказаний вище факт тотального ігнорування розвитку меганоореволюції № 1 в умовах повного зациклення світових ЗМІ, політиків і більшості науковців на глобальних загрозах для людства. Тут спокусливо було б пояснити факт економічної корисності невеликого підвищення середньої температури тропосфери і зростання концентрації вуглекислого газу (тобто “загроза глобального потепління” є грандіозною помилкою), але краще сконцентруємося на засобах ліквідації голоду на Землі навіть в умовах продовження зростання загальної чисельності людства. Виокремимо питання білкової частини харчування *Homo*, що нині забезпечується щосекундним поглинанням людьми приблизно 3330 розвинених живих істот — птахів і різноманітних ссавців (є також риби, молюски, комахи та ін., але їх частка менша).

З відомих нам пропозицій вирішення цієї проблеми у наукових працях попередніх часів першість віддаємо серії творів В. Вернадського часів його нетривалого перебування в Парижі⁵, згадувати про які в СРСР було категорично заборонено не тільки після його повернення, а й після смерті аж до розпаду гігантської комуністичної імперії. Не відволікаючись на пояснення цих подій, вкажемо тільки на акцентування В. Вернадським розвитку хімії для синтезу якісних і безпечних харчових продуктів. Але цей шлях виявився надто складним. Лише побіжно нагадаємо, що в СРСР у 1960—1970 роках для подолання проблем у забезпеченні громадян харчовими продуктами намагалися створити хімічні білки для великої рогатої худоби та інших тварин, але невдало. А от синтетичний каучук для переважно воєнних застосувань навчилися виготовляти цілком успішно і в грандіозних обсягах...

Сучасний етап характеризується значними й незаперечними досягненнями у використанні бактерій та інших найпростіших, які реалізують пораду В. Вернадського щодо ліквідації загроз для людства через виготовлення їжі без втручання в біосферу та її необоротного пошкодження. Тут лідерами прогресу виявилися науковці США, які на пропозицію NASA винайшли засоби харчового забезпечення для екіпажів міжпланетних ракет без їх обтяження багатьма тонами різноманітної їжі.

Проблему вирішили ті, хто вивчав харчові ланцюги в гейзерах і гарячих дже-релах Єллоустонського національного парку в США. Це у 2009 році Марк

⁴ Корсак К. Пропозиція авторських ноозасобів ліквідації епідемії ожиріння та інших глобальних небезпек [Ел. ресурс] / К. Корсак, Ю. Корсак // Publisher agency: Proceedings of the 1st International Scientific Conference “Interdisciplinary Science Studies” (19—20 січня, 2023. Дублін, Ірландія). — С. 93—99. — Режим доступу: <https://ojs.publisher.agency/index.php/ISS/issue/view/14/39>.

⁵ Vernadsky W. L'autotrophie de l'humanite [El. resource] / W. Vernadsky // Revue generale des sciences. — 1925. — No. 17/18. — P. 495—502. — URL: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k171004/f500.item.zoom> та ін.

Козубал виявив білок Fy, отриманий у результаті життєдіяльності мікроба *Fusarium flavolapis*, який без біореакторів у побутових умовах за кілька днів перетворює будь-яку “первинну біологічну продукцію” від рослин чи тварин в якісний білковий мікрофарш. Він кращий, ніж шампінйони чи інші гриби, бо має багатший склад і приємну до негайного споживання консистенцію. Саме тому Ілон Маск не переймається питанням харчового забезпечення екіпажів своїх марсіанських ракет і думає над прискоренням польоту завдяки додатковим маршовим двигунам задля зменшення часу шкідливого опромінення людей потоками сонячних і галактичних частинок і фотонів.

М. Козубал з колегами організували фірму “Nature’s Fynd” для витіснення з американського веганського ринку соєвого ерзац-м’яса. Нам незрозуміло, з якого такого заслПЛення цей стартап (його рекламу корисно проглянути — <https://www.naturesfynd.com/fy-protein>), який сотнями мільйонів доларів підтримали всім відомі найбільші багатії США, анітрохи не цікавиться тим, що на Мадагаскарі та в багатьох державах Африки панує голод через посуху й різні конфлікти. Адже можна навіть з рейсових літаків скидати пакунки з невеликих надувних дитячих басейників з пакетиками зі спорами “гейзерної закваски” усередині та короткою схемою-інструкцією.

Помилкове ігнорування вже виявлених “одомашнених бактерій” характерне не тільки для заоканського Заходу, а й для ближчого — європейського. Найкращий і актуальний приклад — поведінка і пропозиції організаторів знаменитих тижневих економічно-політичних січневих симпозіумів у швейцарському Давосі. Багато років тому це був усього лише один з багатьох майданчиків для вузькопрофесійного спілкування фінансистів і підприємців на основі серйозних економічних теорій. Але врешті Давос через приплив державних діячів і VIP-осіб змушений був переорієнтуватися з аналізу руху грошей на прогнозування еволюції всього людства. Ця потреба досить швидко вивела організатора Класуса Шваба і всю команду експертів-помічників далеко за межі фахової компетентності. Неналежне врахування науково-технологічних трендів і цілковите ігнорування ноотехнологій призвело до того, що “давоські лоцмани” створюють тільки помилкові та непрофесійні псевдостратегічні прогнози і пропозиції.

А повинні ж були помітити якщо не американський “Nature’s Fynd”, то хоча б значно ближчий до Давоса завод харчових білків фірми “Enough” у Нідерландах. Вона вклала відповідні кошти для перетворення тисяч тонн мікроскопічного пилу, які накопичувалися при транспортуванні й обробці мільйонів тонн українського та іншого зерна, в якісний харчовий продукт з назвою “абунда” (Abunda). Продукція заводу здатна замінити десятки тисяч корів на основі використання тієї мікроорганіки, що раніше просто викидалася в довкілля.

Цей і багато інших прикладів використання бактерій та мікрогрибків для отримання багатьох частин комплексного харчування свідчать про те, що час індустріального тваринництва разом з більшістю всього с/г потроху минає, а

тому неминуче прискорення першої виробничої меганоореволюції № 1 зумовить припинення сучасного пошкодження біосфери, ліквідацію епідемії ожиріння й багатьох інших подібних разом з наданням всім *Ното* якісних і доступних засобів життєзабезпечення.

Автор переконаний у високій перспективності й успішності заміни деструктивних сучасних виробництв екологічно ідеальними ноотехнологіями, кількість яких, як вказано на рис. 1, розпочала збільшуватися по експоненті. Лишається мріяти, що лідери України побудують процес відновлення після перемоги над ворогом не на помилкових порадах “давоських лоцманів”, а на основі наявних і майбутніх ноонаук і ноотехнологій.

Започаткування гуманітарної меганоореволюції № 2 і перешкоди, що заважають її успішності. Ця меганоореволюція не тільки молодша від № 1, а й розвивається у вельми несприятливому для себе гуманітарному середовищі й зустрічатиме просто грандіозні перешкоди. Революція № 2 покликана замінити практично все накопичене легіонами істориків, археологів, філологів і представниками інших наук на нооінформацію, що являтиме собою перевірені й підтверджені факти.

Наявний океан гуманітарних знань і текстів забезпечує роботою в ЗМІ, наукових дослідженнях, сфері освіти, охороні здоров'я, управлінні й усіх політичних справах значну частину населення планети. За тисячі років свого формування він накопичив багато великих і корисних досягнень, але навіть зараз відзначається незаперечним домінуванням припущень, гіпотез, міфів, рекомендованих владними структурами оцінок та висловлювань, надмірною кількістю свідомої брехні для досягнення всіх можливих і бажаних цілей. Практично все, що на Заході знають про українців та Україну, — це неправда, викорінювати яку ми повинні самі, не сподіваючись на “гуманітарну хвилю західної підтримки”. Нам треба самотужки поширювати правду про справжню історію життя і діяльності носіїв українських генів, адже на Заході і навіть на планеті в цілому активніші українофоби, а не науковці, які спроможні нам допомогти.

Та спершу коротко наведемо кілька фактів для пояснення поняття *меганоореволюція* № 2. Для оцінки сучасного стану археології та історичних наук і перспектив появи *нооісторії* наведемо слова світового лідера в галузі генетики й дослідження давніх ДНК, американського науковця Девіда Райха. У недавньому інтерв'ю для фахового журналу провідного університету світу⁶ він вказує, що на 2010 рік науковці мали тільки п'ять дешифрувань геномів пращурів, а на момент інтерв'ю лабораторія Райха секвенувала понад 16 000 давніх людей з усього світу. Саме тут був виявлений факт порівняно швидкого зникнення в усій приатлантичній Європі генів “фермерів”, які принесли рільництво з Близького

⁶ Shaw J. Telling Humanity's Story through DNA. Geneticist David Reich rewrites the ancient human past [El. resource] / Jonathan Shaw // Harvard Magazine. — 2022. — July-August. — URL: <https://www.harvardmagazine.com/2022/07/feature-ancient-dna>.

Сходу. Тут сконцентровані пошуки правди про давні міграції, зникнення і/чи злиття різних племен тощо.

Такий потрібний нам висновок Д. Райха звучить так: “Наше розуміння цих взаємозв’язків найближчими роками стане проблемою, що ґрунтується на більш ретельному аналізі даних та погляді на них з нових позицій. Ми робимо кілька кроків назад і розуміємо, що ключові події та стосунки суттєво відрізняються від моделі першого проходу (першого наближення. — К.К.), яку ми спільно розробили. *Модель, у створенні якої я брав участь, хитається* (курсив наш. — К.К.). Я вважаю це захоплюючим і дестабілізуючим. І я хотів би взяти участь у спробі з’ясувати правду”⁷.

Ми також відчуваємо щось подібне, адже в дні Різдва 2021 року Доля нам надала можливість відкрити цілісну правдиву нооісторію свого народу за останні десятки тисяч років, отримати таку бажану відповідь на дитячі й пізніші запитання про особливості Трипільської та сучасної української культури, про російське безкультур’я і повну відсутність у ньому слова “кохання”, а також ліквідувати десятки історичних білих плям.

І це авторське “відкриття № 2” (№ 1 — виявлення ноотехнологій і ноонаук) стало можливим завдяки чесності й працьовитості Д. Райха і багатьох інших зарубіжних науковців. Для себе ми назвали власний інсайт-2021 “*нооісторія п’яти мегаподвигів носіїв українських генів*” — наших пращурів і всього нашого сучасного українського оточення.

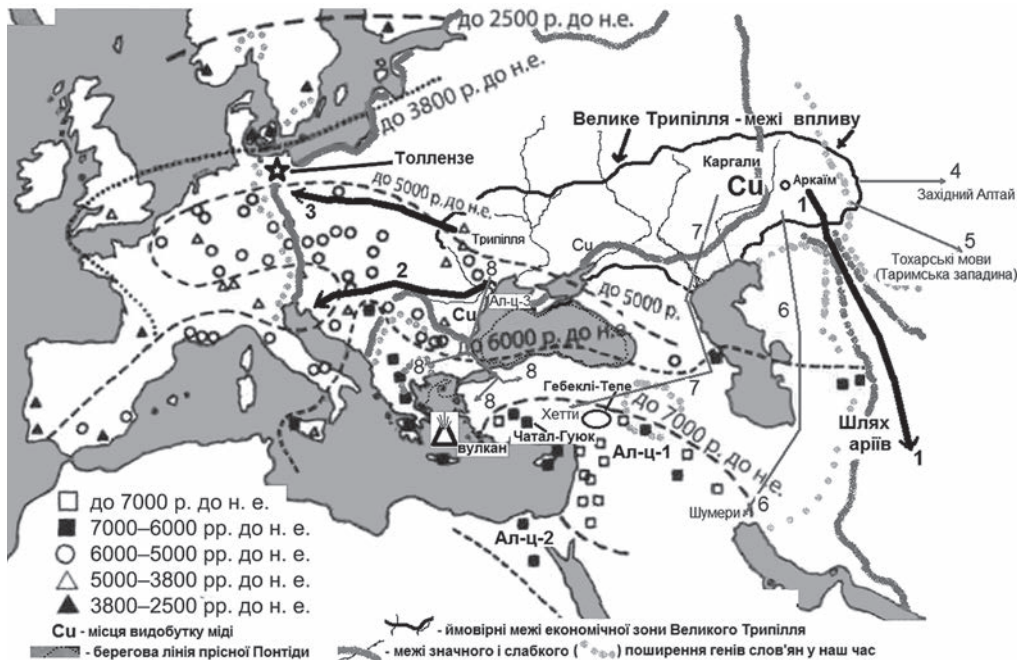
Прискорення необхідних пояснень вважаємо можливим у разі використання авторського рис. 2, який охоплює історичний інтервал останніх 50 тис. років для тієї частини Євразії, яку Доля призначила для життєдіяльності носіїв українських генів і здійснення мегаподвигів.

Будемо наводити тільки нові й підтвержені **факти**.

Все розпочалося ще в Африці, де наші мало не пігмейського зросту пращури страждали від нападів більших і сильніших ворогів, що автор намагався відтворити на рис. 1. Вони знайшли прихисток у високих очеретах дельти Нілу, але мріяли втекти якнайдалі. Тому 50 тис. років тому в момент тимчасового “озеленення” звичай непрохідної Синайської пустелі вони дісталися Анатолії й пізніше стали пращурами українців, європейських землеробів, курдів, вірмен, євреїв та ін.

Вдосконалення знарядь полювання, збільшення населення і кліматичні наслідки танення льодовиків з межі 14 тис. років тому спонукали пращурів замислитися над ліквідацією загрози канібалізму. Видимим сучасним наслідком цього “мислення” стали виявлені в Східній Туреччині багато десятків кільцевих “зменшених стоунхенджів”. На одному тільки горбі Гебеклі-Тепе їх мало не 20, частину розкопали й демонструють туристам. Найстаріший мегалітичний споруді аж 13 500 років. Вважаємо це доказом першого мегаподвигу пращурів.

⁷ Shaw J. Telling Humanity’s Story through DNA. Geneticist David Reich rewrites the ancient human past [El. resource] / Jonathan Shaw // Harvard Magazine. — 2022. — July-August. — URL: <https://www.harvardmagazine.com/2022/07/feature-ancient-dna>.

Рис. 2. Схема головних подій за 50 тис. років, що стосуються світоглядних мегаподвигів носіїв українських генів і наших завдань у мегано-революції № 2

Наше пояснення: геній, якого назвемо *Y*, запропонував новий світогляд і засади гуманізму, винайшов засіб виховання молоді (кільцеві пригоризонтні обсерваторії) і переконав ліквідувати загрозу канібалізму одомашненням зернових, бобових і малих копитних. Як доведено у наших працях⁸, *Ното* спершу винайшли *гуманістичний архетип*, а вже на його основі створили стабільні поселення і продуктивне сільське господарство. Усе відбувалося згідно з Біблією: “Спочатку було Слово...”. Інші науковці помиляються, стверджуючи зворотний порядок подій. До того ж, не зауважують, що через відсутність у Палестині “навчально-виховного приладдя” там урешті виникли засади протилежного архетипу — атлантичного (чи західноєвропейського), розвиток якого та вчинки його носіїв ми всі вивчали на уроках історії.

⁸ Корсак К. Витоки протоукраїнського архетипу з неолітичного переходу *Ното* від канібалізму до гуманізму / К. Корсак // Вища школа. — 2021. — № 12 (208). — С. 62—76; Корсак Ю.К. Про фундаментальні основи ноофілософії і новий підхід до неолітичної революції [Ел. ресурс] / Ю.К. Корсак // Грааль науки : міжн. наук. журн. — 2022. — № 16: За матеріалами III Міжн. наук.-пр. конф. “Globalization of scientific knowledge: international cooperation and integration of sciences”. 17 червня 2022 р. — С. 334—347. — Режим доступу: <https://archive.journal-grail.science/index.php/2710-3056/issue/view/17.06.2022/3>.

Черговим виявленим фактом є докази створення й тривалого існування заснованих на принципах “аграрного комунізму селищ”, де тисячі років не було убивств, каліцтва й банальних крадіжок. Але агресивні й заздрісні “атлантисти” змусили винахідників сільського господарства емігрувати в Європу й нести з собою, як вказано на рис. 2, рільництво і скотарство, гуманістичний архетип, звичку будувати мегалітичні споруди та ін. Наші пращури по жіночій лінії втікати до Атлантики не захотіли, тому спершу жили на північному березі тогочасної прісної Понтіди, але після повного танення мегальодовиків та утворення на місці озера сучасного солоного Чорного моря змушені були зміститися на сотні кілометрів на північ.

Там сталася незвичайна подія — генетичне злиття землеробів з мисливцями-аріями (Y-гаплогрупа R1a) та формування нового цивілізаційного дива — Трипільської культури, яка всім відома і не потребує пояснень. Вирішуючи проголошену українськими науковцями загадку її “зникнення”, ми своєчасно акумулювали докази створення пращурами великої економічної зони між Карпатами і північним Казахстаном, яка кілька тисяч років променіла поширенням високої культури і найдосконаліших тогочасних технологій (лінії-стрілки 1, 2, 3... 8 на рис. 2).

Цю зону ми пропонуємо називати *Великим Трипільям*, а культурно-цивілізаційну діяльність на її теренах — *мегаподвигом № 2 наших пращурів*. Не раз у своїх працях наводили докази того, що родина індоевропейських мов є наслідком перенесення представниками інших народів із виробничих центрів наших пращурів “хмари тегів — виробничих термінів” (найлегше перекопатися в цьому через порівняння звучання слова “береза” в десятках сучасних європейських та інших мов).

Мегаподвиг № 3 є заслугою дуже відомого нашого пращура — Заратуштри. Про цю феноменальну особистість збереглося чимало письмових і безліч усних згадок, а за показник “національна приналежність” змагаються одразу кілька сучасних держав. Фактом є те, що він народився у Синташті, трохи східніше Аркаїма, але досяг проповідницького успіху в гігантській Бактрії, де світ назавжди отримав його винахід: пояснення всього буття вічним протистоянням Добра і Зла — двох богів (безтілесних духів). Його вчення розвинулося в зороастризм, мало наслідком появу Авести й народження від цього корінця групи кількох світових монотеїстичних релігій (юдаїзму, християнства, буддизму та ін.).

Мегаподвиг № 4 пропонуємо вважати все здійснене В. Вернадським у роки його перебування в Парижі, що навіть зараз лишається маловідомим і практично неусвідомленим в Україні та на інших теренах колишнього СРСР, де високо цінуються всі панегірики у бік Заходу з його атлантичним архетипом (прикладом є національна доповідь “Цивілізаційний вибір України: парадигма осмислення і стратегія дії”⁹ і всі урядові плани останніх років).

⁹ Цивілізаційний вибір України: парадигма осмислення і стратегія дії : національна доповідь [Ел. ресурс] / ред. кол.: С.І. Пирожков, О.М. Майборода, Ю.Ж. Шайгородський та ін. ; Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України. — К. : НАН України, 2016. — 284 с. — Режим доступу: https://ipend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/civilization_Ukraine_site_210.pdf.

Після сторічного запізнення розвинені держави розпочали щось подібне до “Вернадсько-Відродження”: поступово визнають його *гідридну модель будови Землі*, відсутність колосального залізо-нікелевого ядра, факт інтенсивної водневої дегазації, зміну розмірів планети через втрату водню. Нещодавно таки врахували вплив енергії потоків водню на таємничий процес самозародження життя під поверхнею літосфери¹⁰. Із прогностичних досягнень В. Вернадського відзначимо його пораду готуватися до ліквідації головних загроз для людства через формування у нього спроможності самостійного виготовлення їжі й задоволення інших потреб без пошкодження біосфери.

У “Вернадсько-Відродженні” Захід помітно випереджає Україну, але все ще не позбавився від ненависті до всіх слів з *ноо-* і *поо-*, що відчутно гальмує практично все, що стосується виробничої меганоореволюції № 1.

Виконуючи головну частину складної праці задля розвитку гуманітарної меганоореволюції № 2, Девід Райх і подібні до нього науковці лишаються палкими захисниками тих історичних та інших міфів, які вони вивчали у школах та університетах. Вони й досі не розмежували поняття *пенепленної* й *алювіальної* цивілізації (перша є виток інновацій, друга — стазису й інертності); автоматично ототожнюють поняття *степ* і *дикунство*; ледь кілька років тому частина європейських науковців розпочала усвідомлювати, що не Греція і Рим, а Трипілля і Велике Трипілля були витком появи всього індоєвропейства у найширшому значенні цього слова. Повний перелік значних помилок та упереджень західних науковців дуже довгий, а тому ми змушені перервати його виклад.

На закінчення вкажемо на факт активного “змагання” в західному інформаційному просторі відвертих українофобів і чесних дослідників, які не бажають увійти в історію в ролі, скажемо дипломатично, міфотворців. Кілька років тому згадане вище досягнення Д. Райха щодо занепаду генів “первинних” європейських землеробів наші недоброзичливці оголосили незаперечним доказом давнього геноцидного нападу “українських степовиків (чи ямників)” на всі західні терени. А от чесні науковці відшукали докази того, що “геноцидниками” виявилися *давні пращури сучасних західноєвропейців*, які мали чоловічу гаплогрупу R1b. Вони дотримувалися в мисленні і діях засад атлантичного архетипу й увійшли в історію безперервними війнами, створенням імперій і колоній, а також найбільшим своїм культурно-цивілізаційним антидосягненням — публічним спалюванням найгарніших і найрозумніших жінок на міських площах.

На рис. 2 зірочкою позначене місце нападу багатотисячної армії “атлантистів” на слов’янсько-лужицькі землі. На переправі через схожу на нашу Ірпінь річечку Толлензе (тоді вона мала місцеву назву — *Doleża*) нахабні й цілковито впевнені у майбутній перемозі нападники зазнали такого розгрому, що спогади

¹⁰ Energy at Origins: Favorable Thermodynamics of Biosynthetic Reactions in the Last Universal Common Ancestor (LUCA) [El. resource] / Wimmer Jessica L.E., Joana C. Xavier, Andrey d. N. Vieira and other // Front Microbiol. — 2021. — Vol. 12. — URL: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fmicb.2021.793664/full>.

про нього утримували західняків від експансії на схід мало не 2000 років (детально інформацію про поділ Європи на зони двох архетипів та їх тривале суперництво ми виклали у попередніх трьох статтях). Доцільно вказати на те, що останнім за часом появи “винаходом” українофобів стали статті, в яких безприкладно гігантську для тих часів армію нападників називають “мирним караваном”, організованим для торгівлі з лужичанами...

Та повернемося до головних помилок уявлень населення країн з домінуванням чоловічої гаплогрупи R1b. На наших очах під впливом героїзму українців у захисті від рашистів Захід став не стільки прокидатися, скільки поступово віддалятися від системи атлантичних цінностей і наближатися до праукраїнсько-слов'янського архетипу, без перемоги якого на всій планеті є мало надій на спокій, мир, безпечне життя в умовах ноосимбіозу *Ното* і зціленої біосфери.

Будемо ж сподіватися на фантастично малоймовірне явище — визнання Заходом усього комплексу своїх сучасних світоглядних помилок й запозичення гуманістичного архетипу. Для підвищення можливості його здійснення нам необхідно перемагати не тільки на охопленому полум'ям фронті війни, а й активно поширювати максимально повну інформацію про всі попередні мегаподвиги носіїв українських генів. За нас це наукове завдання не виконає навіть Д. Райх з усією його лабораторією.

Як бачите, гасло “ВСЕ БУДЕ УКРАЇНА” має глобальне всепланетне значення і дуже глибокий зміст, проголошуючи головну сутнісну рису справжнього світлого ноомайбутнього для всього людства.

Список використаних джерел:

1. Корсак К. Прихід ноосупільства і що робити керівникам і громадянам України / К. Корсак, Ю. Корсак // Вища школа. — 2021. — № 1-2. — С. 39—50.
2. Корсак К. Аналіз новітніх спроб сформувати стратегію прогресу України / К. Корсак, Ю. Корсак // Вища школа. — 2021. — № 3-4. — С. 79—93.
3. Цивілізаційний вибір України: парадигма осмислення і стратегія дії : національна доповідь [Ел. ресурс] / ред. кол.: С.І. Пирожков, О.М. Майборода, Ю.Ж. Шайгородський та ін. ; Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України. — К. : НАН України, 2016. — 284 с. — Режим доступу: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/civilization_Ukraine_site_210.pdf.
4. *Toffler A.* The Third Wave / Alvin Toffler. — NY : Toronto : London : Sydney : Auckland : Bantam books, 1980.
5. Корсак К. Пропозиція авторських ноозасобів ліквідації епідемії ожиріння та інших глобальних небезпек [Ел. ресурс] / К. Корсак, Ю. Корсак // Publisher.agency: Proceedings of the 1st International Scientific Conference “Interdisciplinary Science Studies” (19—20 січня, 2023. Дублін, Ірландія). — С. 93—99. — Режим доступу: <https://ojs.publisher.agency/index.php/ISS/issue/view/14/39>.
6. *Vernadsky W.* L'autotrophie de l'humanite [El. resource] / W. Vernadsky // Revue generale des sciences. — 1925. — No. 17/18. — P. 495—502. — URL: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k171004/f500.item.zoom>.
7. *Shaw J.* Telling Humanity's Story through DNA. Geneticist David Reich rewrites the ancient human past [El. resource] / Jonathan Shaw // Harvard Magazine. — 2022. — July-August. — URL: <https://www.harvardmagazine.com/2022/07/feature-ancient-dna>.

8. Корсак К. Витоки протоукраїнського архетипу з неолітичного переходу Homo від канібалізму до гуманізму / К. Корсак // Вища школа. — 2021. — № 12 (208). — С. 62—76.

9. Корсак Ю.К. Про фундаментальні основи ноофілософії і новий підхід до неолітичної революції [Ел. ресурс] / Ю.К. Корсак // Грааль науки : міжн. наук. журн. — 2022. — № 16: За матеріалами III Міжн. наук.-пр. конф. "Globalization of scientific knowledge: international cooperation and integration of sciences". 17 червня 2022 р. — С. 334—347. — Режим доступу: <https://archive.journal-grail.science/index.php/2710-3056/issue/view/17.06.2022/3>.

10. Energy at Origins: Favorable Thermodynamics of Biosynthetic Reactions in the Last Universal Common Ancestor (LUCA) [El. resource] / Wimmer Jessica L.E., Joana C. Xavier, Andrey d. N. Vieira and other // Front Microbiol. — 2021. — Vol. 12. — URL: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fmicb.2021.793664/full>.

Надійшла до редакції 06.02.2023

Kostiantyn Korsak. *About the Strategy of Noo-Planning in Ukraine in the 21st Century and Taking into Account the Mistakes of the West*

The article contains modern noo-scientific facts of deep flaws in the thinking and actions of the countries located to the West of the meridian of Berlin. The uncritical borrowing of Western values and advice by the leaders of Ukraine will slow down our recovery after the victory over the enemy. The main worldview flaw of the West lies in its reliance on the aggressive Atlantic archetype, which has been the opposite of the proto-Ukrainian humanist archetype for thousands of years. The main modern mistake in management strategy is ignoring the development on the planet of mega-noorevolutions No. 1 and No. 2. The first consists in the replacement of all industries with ecologically ideal nootechnologies that we noticed in 2000, which provide people with everything they need and heal the biosphere from industrial damage. In 2010, mega-noorevolution No. 2 began to replace classical ideas and myths about the past with nooscientific facts that proved the participation of Ukrainian gene carriers in four mega feats. These are: 1) the transition of Homo from cannibalism to humanism; 2) formation of the family of Indo-European languages and the corresponding culture; 3) invention of the first universal monotheistic religion (Zarathushtra); 4) detection of the acceleration of the evolution of humanity and the proposal of ways to save it from inevitable threats (V. Vernadskyi). The author offers the leaders of Ukraine and all fellow citizens to refuse to obey the advice of Davos or Brussels, to act independently and to build a noosociety based on nootechnologies and noosciences. We will become a world model not only in bravery, but also in the noostrategy of the movement towards the noosymbiosis of humanity and the environment.

Key words: *the origins of the division of Europe into West and East, the Atlantic paradigm, the pra-Ukrainian humanist paradigm, ignoring mega-noorevolutions No. 1 and No. 2, mistakes of Western countries, noo-strategy of progress of Ukrainians.*

УДК 321.308

**Петро
Масляк***Доктор географічних наук, професор, м. Київ*

ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ПОРЯТУНОК СВІТОУСТРОЮ

*Життя триває, точиться війна...
Анатолій Лупиніс*

Стаття присвячена пошуку шляхів порятунку людства від наростаючих проблем нестабільності світобудови, зумовленої психологічною нестійкістю керівників авторитарних і тоталітарних держав світу та їхнього оточення. Наростання невмотивованої агресивності населення окремих країн загрожує світові повним знищенням.

Ключові слова: *Третя світова війна, генетична агресивність людства, ідеї безкризового розвитку людства, мондіалізм, євразійство, слов'янофільство.*

Нині серед політологів, які намагаються аналізувати поточну ситуацію у світі, панує переконання, що наша планета прямує до самознищення. Озброєні ядерною зброєю божевільні правителі деяких авторитарних і тоталітарних держав, зокрема Московії, заради збереження влади готові на будь-які безумства, включно з ядерною війною, що здатна знищити все живе на нашій планеті. Раніше вважалося, що саме наявність ядерної зброї слугує запобіжником виникнення Третьої світової війни, оскільки в ній не буде переможців, а отже, втрачається сам сенс цієї авантюри. Тепер усі ці міркування і переконання поставлені під сумнів. Складається враження, що деякі країни, передусім Моско-

вію, охопила епідемія психічних захворювань. Понад 80 % москочитів підтримують агресію проти України, яка фактично запустила механізм початку Третьої світової війни. Московська армія захопила найпотужнішу в Європі Запорізьку атомну станцію і погрожує її розбомбити. Світове співтовариство мляво, на рівні знаменитого своїм відвертим божевільям “глибокого занепокоєння”, реагує на цю очевидну загрозу існуванню людства.

Як показує життєвий досвід, будь-які розроблені принципи співіснування держав на політичній мапі світу, будь-які міжнародні організації не здатні убезпечити світ від агресії одних країн проти інших, тероризму, зокрема й державного, маніяків-правителів, притаманної людству агресивності, підлості, брехливості й жадоби влади. То чи існує вихід з цього зачарованого кола, чи Третя світова війна, яка знищить все живе на планеті, неминуча? Можливо, війна закладена в саму біологічну, генетичну сутність людини, і тут уже нічого не вдієш? Дехто вважає, що треба просто роззброїтися, перестати стріляти, і проблема буде вирішена. Це дуже примітивна думка, яка не враховує саму сутність людини і створених нею держав. Закладена в гени агресія рано чи пізно призводить до воєн. Якщо в людей забрати сучасну зброю, вони все одно будуть вбивати одне одного дубинами, списами, а то й голими руками.

То що тоді можна придумати для хоча б відносного порятунку людства, якщо війна є самою сутністю людини і створених нею держав? Не в минулому, а саме зараз, на нинішньому витку суспільної спіралі розвитку людства. Справа в тому, що будь-яка суспільна теорія, яка йде в розріз із біологічною, генетичною, психологічною сутністю людини як біологічного виду і соціальної істоти, неминуче приречена на поразку саме в царині власної реалізації на практиці, тобто впровадження в життя. Візьмемо для прикладу комуністичну теорію. Комуністична ідеологія є чужою самій сутності людини і тому скрізь на практичній стадії реалізації терпить фіаско. Людина прагне бути багатогою і здоровою, а не бідною і хворою. Всі люди дуже різні, й перетворити їх на гвинтики системи можна лише шляхом постійних репресій, перманентної загрози самому їхньому існуванню як біологічного виду. Грандіозний експеримент з побудови комунізму в СРСР, “країни, якої не шкода”, попри знищення “просто так” понад 100 млн осіб (!) врешті-решт призвів до неминучого повернення до того, з чого почали. У Китаї те саме. Заради збереження власної влади комуністи цієї країни почали парадоксальним чином будувати капіталізм (ринкове господарство).

Протягом останніх 2 тис. років людству пропонувалися безліч ідей його безкризового розвитку. Томас Мор, Томазо Кампанелла, анархісти, фашисти, нацисти, комуністи, християни, мусульмани, буддисти та інші намагалися примирити багатих з бідними, розумних з нерозумними, високих з низькими, гарних з потворними, здорових із хворими, чоловіків з жінками, батьків з дітьми, гомосексуалістів з гетеросексуалами, робітників з селянами тощо. Як відомо, нічого путнього з цього так і не вийшло. І не вийде.

Багато хто серйозні надії покладав на теорію мондіалізму, тобто вирішення всіх проблем співіснування людей, передусім воєн, шляхом створення єдиної світової держави, однієї нації, мови, ментальності і т. ін. Фактично мондіалістами були й німецькі нацисти, і московські комуністи. Кожен з них по-своєму хотів об'єднати людство. Усі ці потуги зазнали грандіозного фіаско. Мондіалізм іноді називають “останньою надією людства”. Ідеї мондіалізму, тобто створення однієї загальносвітової держави, одного народу, однієї столиці, одного уряду, який би керував усім людством з одного центру, не є чимось новим, як дехто вважає, і мають давню історію. Однак науково вони сформувалися в Європі під безпосереднім впливом єврейського месіанства і “богообраності”. Якщо ми хочемо створити єдине людство з єдиною Батьківщиною — Землею, то цим популяційним монстром має хтось керувати. Хочемо ми цього чи ні, нею має стати певна еліта або обрана нація, яка знову ж таки цілком об'єктивно стоїть вище над загалом, розуміє і знає те, що невідомо іншим, несе за щось відповідальність тощо. Така еліта в будь-якому разі буде вважати інших землян нікчемами, робочою худобою, якою просто необхідно керувати для їхнього ж загального добра. Господарі ж світу, керівна сила людства, мають потурбуватися, щоб робоча худоба була нагороджена та розважена, бо інакше вона не зможе інтенсивно й ефективно працювати. Отже, ідеї мондіалізму попри всю їхню нібито логічну обумовленість насправді є черговою утопією, яка дає змогу знедоленим чекати чергового дива.

Мондіалізм має певну притягальну силу, бо пропонує людству утопічну оману “простого” вирішення надзвичайно складних проблем світобудови. Хоча практика доводить, що простих шляхів у трансформації людства немає, для багатьох нетерплячих завжди виникає спокуса не розв'язувати Гордіїв вузол проблем, а розрубати його одним ударом.

Фактично регіональним проявом мондіалізму є і нинішня широкомасштабна агресія Московії проти України, яка базується на суміші ідей євразійства і слов'янофільства. Фактично євразійство сформувалося як московська шовіністично-імперська реакція на українські національно-визвольні змагання початку ХХ ст., що становили найбільшу загрозу російському імперіалізму. Засновники євразійства були дуже різними людьми, що призвело до формування кількох напрямків євразійства, які нерідко ворогують між собою.

Із географічного погляду, євразійці вважають Євразію, яка практично збігається, на їхню думку, з кордонами Російської імперії, а пізніше — з межами СРСР, особливим географічним світом. Звідси з'явилася спроба виділення, крім Європи і Азії, ще однієї географічної частини світу під назвою “Євразія”. Жартівники одразу охрестили її “Азіопою”. Вона нібито і у фізико-, і в політико-, і в економіко-географічному аспектах є цілком окремою частиною світу. Очевидно, що подібні намагання євразійців є абсолютно надуманими і не мають жодних наукових підстав. Об'єднати чи “возз'єднати” в один фізико-географічний і

культурно-етнічний світ Естонію, Молдову, Таджикистан, Чечню, Тиву, Чукотку і Башкирію, навіть маючи найвищий рівень фантазії, нікому і ніколи не вдасться. Ця штучна з усіх міркувань побудова за будь-якого послаблення російського імперського “скріплювального розчину” неминуче розпадається.

Подальшого розвитку ідея “високого історичного призначення Росії”, яка має насильно, шляхом репресій і геноциду, “ощасливити” народи, що хочуть жити своїм власним, відмінним від російського, життям, знайшла розвиток у слов’янофільстві. Головною ідеєю останнього було об’єднання всіх слов’янських народів під егідою Росії.

Однак слов’янофільство, як і євразійство, зазнало фіаско саме на етапі практичної реалізації ідеї. Історія не раз демонструвала антагонізм слов’янських народів. Крім того, глибинною генетичною і ментальною основою багатьох слов’яномовних народів не є слов’янство як гілка давньої індоєвропейської чи індоарійської спільноти. Так, слов’яномовні болгари мають тюркську основу, білоруси — прибалтійську, росіяни — угро-фінську. Нав’язана їм мова слов’янської мовної групи аж ніяк не знищила глибинної цивілізаційної ментальності цих народів. Вони близькі за мовою, але далекі за характером, способом мислення, уподобаннями тощо. Відносити слов’яномовних угро-фінів московитів до слов’ян — все одно, що відносити англослов’янських ямайців до англійців, франкомовних гаїтян до французів чи іспаномовних парагвайців до іспанців.

Схоже на те, що Путін зі своїм оточенням перебуває під ідеологічним впливом Ізборського клубу, де зібралися теоретики божевільного “коктейлю” ідей євразійства, слов’янофільства, мондіалізму, фашизму, екстремізму і тероризму. Саме ізборівці на основі своїх надуманих теоретичних схем порекомендували президентові Московії розпочати 24 лютого широкомасштабну військову агресію проти України. Згідно з їхніми ідеологічними постулатами Україна як слов’янська і євразійська країна не повинна була чинити опір агресору. Не думаю, щоб іспаномовні мексиканці додумалися напасти на Іспанію, серйозно сподіваючись, що вони з іспанцями один народ і іспанці не чинитимуть опору їхній агресії. Це б розглядалося у світі як очевидне божевілля. Та й нині, коли всі ці надумані схеми полетіли шкереберть і жодна військова частина України не здалася й не перейшла на бік окупанта, висувуються все нові і нові пояснення того, чому теорії євразійства і слов’янофільства виявилися абсолютно неспроможними. Незважаючи ні на що, відбувається “розвиток” теорії євразійства до всього “соціалістичного табору”, включаючи всі слов’янські держави Європи. Умовою припинення воєн в Європі висувається необхідність відновлення СРСР і Варшавського договору, хоч для всіх притомних людей очевидно, що цією умовою є тільки розпад Росії. Дійсно, після цього всі війни, терористичні акти, зв’язі, геноцидні режими припинять своє існування, хоч і не назавжди.

Таким чином, ми робимо висновки на основі історичної правди, що мондіалізм, як глобальний, так і регіональний, не ліквідує війни, а навпаки, провокує

їх. “Ощасливити” людство без загарбницьких воєн і масштабного геноциду не можливо. Отже, робимо обґрунтований висновок на поточний період. Оздоровлення ситуації у світі в наш час можливе лише за умови цілеспрямованих і узгоджених дій всього цивілізованого світу, спрямованих на розпад Росії на окремі держави. Розмови деяких західних теоретиків про те, а куди дівати ядерну зброю Московії, її армію, ФСБ тощо, нагадують такі ж побоювання західних лідерів щодо розпаду СРСР. Тоді вони теж заявляли, що СРСР ніколи не розпадеться, бо куди ж дінуться його найбільший у світі ядерний потенціал, армія, КДБ тощо. Президент США Рейган не дуже заморочувався всілякими надуманими теоріями. Він просто оголосив СРСР імперією зла, якою ця держава реально й була, і зробив все для її розпаду. Нині ж у США переважають ідеї атлантизму, які пропагує ще живий Генрі Кіссінджер. Однак вони вже застаріли, як і один з її головних апологетів.

Ідеологічна криза на Заході, який не знає, що робити з Московією та її божевільними лідерами-маніяками, яскраво проявилася під час широкомасштабної військової агресії Московії проти України. Не маючи ідеологічного підґрунтя, спецслужби західних країн вирішили, що Україна як незалежна держава під натиском російських військ зникне з політичної мапи світу за 2-3 дні, максимум за тиждень. Саме такі доповідні записки лягли на столи президентів і прем'єр-міністрів найрозвинутіших держав світу. І вони віддали безпрецедентне в дипломатичній історії сучасності розпорядження своїм посольствам — без розриву дипломатичних відносин покинути столицю України. З ганьбою вони її покинули, щоб з більшою ганьбою потім до неї повернутися, коли всі “теоретичні” розрахунки виявилися неправильними. Не маючи власної ідеології, вони користувалися ідеями євразійства і слов'янофільства, які передірали Україні швидке входження до складу Росії.

Підрив у Підмосков'ї машини головного ідеолога євразійства Дугіна говорить про те, що людство починає усвідомлювати небезпеку цієї теорії. Фактично Дугін і його оточення виступають в ролі Розенберга в гітлерівській Німеччині, який був страчений за вироком Нюрнберзького трибуналу як один із головних нацистських злочинців. Євразійство намагається виправдати, ідеологічно обґрунтувати будь-яку агресію Московії на теренах колишньої Російської імперії і Радянського Союзу.

Історія із захопленням москowitzами найпотужнішої в Європі Запорізької атомної станції, яку Московія поставила на межу ядерної катастрофи, говорить про те, що москowitzи є варварським народом, а Московія — варварською державою. Вони виявилися не спроможними до суспільного і технічного прогресу, і це в них — на генетичному рівні. Тут уже не до надуманих ідеологічних вправ кабінетних учених. Світ поставлено не межу ядерної катастрофи глобального характеру. Нарешті люди звернули увагу на те, що агресія однієї держави проти іншої — це не лише несправедлива геноцидна війна. У сучасному ядерному

світі вона загрожує не тільки застосуванням ядерної зброї, але й грандіозними технологічними катастрофами. Озброєні автоматами, гарматами, “Градами”, “Смерчами” та іншим смертоносним залізом варвари здатні своїми діями поставити світ на межу загибелі.

То чи є у сучасного світу якісь перспективи виживання? Ми на власному гіркому досвіді переконалися, що формула “просто необхідно перестати стріляти” не діє. Все більше підлягає сумніву і відома ще з часів Римської імперії формула: хочеш миру, готуйся до війни. Світ усе менше береже універсальна в минулому можливість агресору отримати у відповідь гідну відсіч. ЗМІ держави-агресора здатні настільки зазомбувати власне населення, що воно втрачає інстинкт самозбереження. При цьому технології масового зомбування постійно вдосконалюються.

Сама по собі зброя не провокує війни, а навпаки, їх обмежує. У цьому сенсі російсько-українська війна є яскравим прикладом. Чим більше зброї отримує Україна, тим меншими стають агресивні можливості Московії. Фактично Київ і Харків врятувала від захоплення варварами-московитами саме масова роздача зброї населенню. Були майже одразу сформовані загони територіальної оборони, які дали відсіч регулярній російській армії. Наявність таких загонів стала повною несподіванкою для москвитів. А потім саме озброєна територіальна оборона по ночах просто винищувала загарбників, що примусило їх втекти з-під Києва.

Нинішнє століття — століття бурхливого розвитку технологій. Напевно, саме в цій царині й криється порятунок людства на сучасному етапі його розвитку. Демократичні країни не схильні вчиняти агресію проти інших держав. Натомість цим грішать різні тоталітарні держави типу Московії, КНДР, Ірану, Білорусі тощо. Водночас саме розвинуті демократичні держави характеризуються найвищим рівнем розвитку технологічного забезпечення всіх сфер життя, зокрема й оборони. Найбільшу кількість патентів на життєво важливі технології нині видаються у США. Навіть Китай має їх набагато менше, не кажучи вже про Московію, КНДР, Іран, Білорусь. Авторитарне і тоталітарне правління не сприяють розвитку науки і технологій. Розумні, освічені, дієві люди намагаються покинути ці країни і перебратися до демократичних. Навіть той явно недостатній рівень санкцій, які ввели демократичні держави проти тоталітарних, передусім Московії, Білорусі, Ірану, КНДР, призвів до поступової деградації військово-промислового комплексу цих країн і, відповідно, їхніх можливостей вести агресивні війни.

У розвитку технологій блокування можливостей ведення агресивних воєн тоталітарними режимами, котрі нерідко очолюють просто психічно хворі люди, здатні на будь-яку авантюру, існує ще один шлях. Це розробка технологій дистанційного блокування команд державних маніяків на запуск ядерних ракет, початок наземних операцій, бомбардування міст тощо. Таким чином, команди

можуть надходити, але їх не виконуватимуть відповідні технічні пристрої, незважаючи на виконання цих команд людьми. Наступний напрям — розвиток технологій дистанційного впливу на людей, які дають і виконують злочинні накази про агресію. Роботи в цих напрямках уже ведуться. Тоталітарні режими, не здатні конкурувати з демократичними державами в технологічних питаннях, будуть всіляко намагатися викрасти ці секрети, заволодіти ними. Так, як Радянський Союз викрав секрет виробництва атомної бомби, ракетні технології тощо. Однак це не призведе до загострення ситуації у світі. Якщо і та, й інша сторони будуть блокувати власні намагання розпочати війну, останньої просто не буде.

Отже, якщо ми не можемо змінити притаманну людині агресивність, якщо наразі немає дієвих міжнародних механізмів покарання агресора (абсолютно недовіри ООН, МАГАТЕ, ЮНЕСКО, ФАО тощо), потрібно шукати шляхи, які відкриває перед людством усе бурхливіший розвиток технологій.

Надійшла до редакції 28.08.2022

Petro Masliak. *Technological Salvation of the World System*

The article is devoted to the search for ways to save humanity from the growing problems of the world structure, caused by the psychological instability of the leaders of authoritarian and totalitarian states and their entourage. The growth of unmotivated aggressiveness of the population of certain countries threatens the world with complete destruction.

Key words: *The Third World War, genetic aggressiveness of humanity, ideas of crisis — free development of humanity, globalism, Eurasianism, Slavophilism.*

УДК 72.012:712.2:628.9

**Сергій
Чирчик**

Професор кафедри теоретичних дисциплін та професійної освіти Київської державної академії декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука, доктор педагогічних наук

СВІТЛО ЯК ХУДОЖНІЙ ЗАСІБ У ЛАНДШАФТНОМУ ПРОЄКТУВАННІ

У статті розглядаються проблеми використання світлотехнічних засобів у контексті засобів художньої виразності в ландшафтному проектуванні. Акцентовані питання засобів і прийомів ландшафтного освітлення. Описуються сучасні технологічні схеми і системи освітлення. Наведені приклади практичного використання світлотехнічних засобів у дизайні.

Ключові слова: світлодизайн, освітлення, світлотехнічні засоби.

Національне відродження та докорінні зміни, що відбуваються сьогодні в Україні, її щире прагнення до євроінтеграції передбачають оновлення професійного змісту освіти дизайнера відповідно до сучасних економічних, соціальних і культурно-мистецьких потреб. У зв'язку з цим актуальності набуває потреба в інноваційному впровадженні найновіших технологій освітлення як аналогів до найкращих робіт майстрів світлодизайну¹.

¹ Чирчик С.В. Світлодизайн : навч. посіб. / С.В. Чирчик. — 2-ге вид. — Київ : СТ-Друк, 2020. — 160 с. : іл.; Чирчик С.В. Світлодизайн у контексті сучасної наукової думки / С.В. Чир-

Види і прийоми ландшафтного освітлення. Перед визначенням основних видів ландшафтного освітлення слід назвати такі типи підсвічування²:

- загальний — заливне світло;
- акцентуюче підсвічування.

За допомогою правильного балансу між заливним світлом і світловими акцентами досягається високий художній ценз проєкту освітлення, виділяються головні елементи картини і фокальні точки, формуються плавні переходи до другорядних елементів.

Виділяють такі види ландшафтного освітлення³:

- загальне освітлення;
- архітектурне освітлення;
- підсвічування рослинних елементів;
- підсвічування водних об'єктів.

Загальне освітлення. Світлодизайн ділянки за допомогою вміло підібраних і розміщених освітлювальних приладів (різних за конструкцією і дизайном ліхтарів, прожекторів, підвісних ламп, бра, декоративних опор, боллардів тощо) підкреслює його планування, розташування майданчиків, доріжок, алеї та під'їзних шляхів.

Освітлення фасаду будівлі. Ефектний світлодизайн може підкреслити достоїнства архітектури будівлі, окремі фрагменти будинку, фактуру стін або даху, виділити їх красу й оригінальність. Освітлювальні прилади для дому підбираються елегантні й красиві, їх встановлюють на стінах, козирку будівлі, вбудовують у землю, домагаючись комбінування підсвіток різних видів.

Щоб створити нестандартний вигляд, показати архітектурний об'єкт або підкреслити певну форму будови під потрібним ракурсом, використовують архітектурне підсвічування будівель. Це найкращий спосіб привернути увагу до будівлі в темний час доби. Професійна установка світлотехнічного обладнання дозволить зробити будь-яку будівлю центром уваги людей.

При проєктуванні архітектурного освітлення враховують: 1) архітектурну форму, конструкцію, пропорції; 2) характер переходу від однієї архітектурної частини фасаду до іншої; 3) колір. Це дуже складна інженерна задача. Проте при нинішніх технологічних досягненнях можлива реалізація практично будь-якої ідеї.

Художнє підсвічування будівель потребує професійного підходу і високоякісного світлотехнічного обладнання. Сучасні прилади дають змогу створювати конфігурації малюнків на стінах будинків, унікальне сенсорне підсвічування і

чик // Деміург: ідеї, технології, перспективи дизайну : наук. журн. / МОН України ; Мінкульт України ; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. — Вип. 2. — Київ : Вид. центр КНУКіМ, 2018. — С. 18—30.

² Чирчик С.В. Світлодизайн : навч. посіб. / С.В. Чирчик. — 2-ге вид. — Київ : СТ-Друк, 2020. — 160 с. : іл.

³ Там само.

динамічне освітлення. Можлива також зміна спрямованості, інтенсивності й кольоровості. Такі технології просто поживляють будинок, наповнивши його зовнішні поверхні палітрою живих образів та об'єктів.

Існують три основних принципи підсвічування будівель.

1. *Заливне підсвічування будівель* призначене для освітлення будівель цілком і застосовується для підсвічування великих об'єктів, зазвичай нежитлових. За допомогою потужних прожекторів, розташованих на землі або на сусідніх об'єктах, вуличні ліхтарі, будівлю або окремі його фасади висвітлюють для виявлення загального його вигляду. Цей тип архітектурного підсвічування добре підкреслює форму об'єкта, виділяючи оригінальні деталі. Заливне освітлення особливо підходить для церков і соборів, для місць, де ввечері і вночі не ведеться активна діяльність (фото 1).

Фото 1

2. *Локальне підсвічування будівель* — освітлювальні прилади освітлюють окремо найбільш виразні частини фасаду і підкреслюють структуру споруди. Здійснюється за допомогою систем прожекторів спрямованого світла, розташованих безпосередньо на фасаді будівлі. Використовується для підсвічування балконів, карнизів, балюстрад і фризів (фото 2).

Фото 2

3. Приховане підсвічування будівель — це порівняно новий вид підсвічування, коли освітлювальні системи не висвітлюють поверхню будівлі, а створюють власний світловий малюнок, який може або наслідувати архітектурний вигляд будівлі, або створювати на ньому декоративні композиції (фото 3—4).

Фото 3

Фото 4

Підсвічування рослинних елементів. Ландшафтний дизайн не можливий без зелених насаджень, які також значно вииграють при направленому освітленні. Дерев, чагарники, квіти, газони та клумби здатні “заграти” по-новому при вмілому світлодизайні. Освітлювальні джерела, їхню висоту, потужність і спрямованість підбирають з урахуванням багатьох обставин: розміру й форми рослин, фактури стовбурів та листя, їх світлопоглинаючих властивостей і сезонної видозмінюваності (фото 5).

Фото 5

Підсвічування водних об’єктів. Ландшафтний дизайн буквально видозмінюється при освітленні водних об’єктів: природних і штучних ставків, водоспадів, струмків, озер, фонтанів і басейнів. Хоча світлодизайн водних об’єктів найскладніший через певні технічні вимоги, проте при правильному підході такий дизайн створює дивовижні за красою об’єкти.

Прийоми підсвічування дерев, чагарників і квітників. Залежно від поставленої мети і з урахуванням пори року для виявлення зелених насаджень використовують різні світлові пристрої, що здатні максимально передати їх форму і натуральний колір. Окремі дерева, чагарники і квіти, а також групи рослин рекомендується освітлювати світильниками з лампами розжарювання або прожекторами із ртутними лампами. Ртутні лампи додають листю приєм-

ний бірюзовий колір. Для створення цікавих колірних композицій можна скористатися здатністю різних джерел світла давати тільки властивий йому ефект: одну групу дерев, наприклад, освітити ртутними лампами, іншу — лампами розжарювання, квіти — люмінесцентними лампами.

Для освітлення дерев і чагарників лампи встановлюють під кроною, на стовбурі або на землі під кроною осторонь від дерева або чагарника. Для підсвітки окремих дерев і чагарників найбільш ефектне освітлення рослин першим і другим способами, що створює враження світіння рослин зсередини й одночасно чітко позиціонує їх на тлі темного масиву або неба. При освітленні знизу добре підкреслюється форма дерев.

Осінні червоні, жовті відтінки освітлюють лампами розжарювання. Взимку засніжені гілки дерев добре підсвічувати кольоровими джерелами світла або використовувати прийом, коли листяні дерева виділяються пучком світла, спрямованим із заднього плану на групу дерев. Такий пучок стає своєрідним базисом, на якому обриси голих гілок виділяються тонкими темними силуетами. Білі стовбури беріз добре освітити спрямованим угору пучком світла.

В умовах паркового пейзажу слід правильно чергувати виділені світлом найважливіші вузли (входи, центральні площі, архітектурні домінанти тощо), найбільш красиві насадження та затінені масиви й газони (із зануренням у темряву менш привабливого); створювати кольорові й об'ємні контрасти, оскільки контрастність лежить в основі зорового сприйняття. Дуже цікава бічна підсвітка окремих найяскравіших дерев або груп дерев на тлі темного зеленого масиву. Іноді доцільно рівномірно освітити все невелике дерево, а іноді на кроні великого дерева — створити одну або кілька мальовничих яскравих плям.

Досвід показує, що для освітлення дерев використовують лампи розжарювання потужністю 100, 300, 500 Вт, ртутні лампи 250 Вт. Для дерев висотою 8—12 м необхідно не менше 2-3 прожекторів.

Декоративне освітлення квітників має свої особливості. Для квіткових рослин і газонів основним буде заповнююче освітлення. Важливий підбір спектрального складу джерел світла з урахуванням забарвлення квітників. Як правило, квітники підсвічують білим світлом, щоб не спотворювалося натуральне забарвлення рослин. Іноді для посилення забарвлення квітів застосовують джерела світла такої самої тональності (натрієві — для квітів червоної гами, ртутні — для квітів синьо-блакитних відтінків). Причому у всіх випадках рівень освітленості повинен забезпечувати нормальне колірне сприйняття рослин. Для підсвітки квітників, клумб і газонів рекомендують використовувати світильники типу “грибки”, “парасольки”, “дзвіночки” і торшери з лампами розжарювання потужністю 100—150 Вт, розташовані на висоті 1,5—1,8 м.

Контурне освітлення використовується для підсвічування дерев з цікавою формою крони, а також для паркових споруд, що мають виразний силует, на-

приклад атракціонів, входів до парку тощо. Певну роль тут можуть зіграти світлові смуги і написи із газосвітних трубок.

Для освітлення об'ємних споруд, обелісків, декоративної скульптури, окремих дерев і чагарників використовують також джерела спрямованого світла — прожектори, встановлені на невисоких підставках, у площині землі або у спеціальних бетонних виїмках. Зручно висвітлювати дерева, облямовані щільним низьким чагарником, який маскує прожектор від очей спостерігача.

При освітленні сучасної архітектури “на просвіт” підвищуються вимоги до розміщення джерел світла всередині будівлі, так вони виконують подвійну роль — утилітарну (освітлення інтер'єрів) та архітектурну, — формуючи зовнішній світловий вигляд будинку і всього комплексу.

Освітлення ковзаючим променем здійснюється за допомогою джерел світла, розташованих на самому об'єкті або в безпосередній близькості від нього.

У парках набули поширення сучасні скляні павільйони, що функціонують у вечірній час як гігантські світильники. Особливо вони мальовничі у разі розміщення поблизу водойм, коли водяна поверхня, відбиваючи яскраво освітлену будівлю, підсилює контрасти і гру фарб, супроводжуючи їх яскравими відблисками води.

Як вдалий приклад такого освітлення можна привести гігантське вантове покриття площею понад 70 тис. м², виконане із сітки сталевих тросів і прозорої пластикової плівки, розміщене над головною спортивною спорудою Олімпійського парку в Мюнхені. Воно перетворюється ввечері у величезний світильник (фото 6—7).

Фото 6

Фото 7

Незважаючи на грандіозні розміри, покриття справляє враження легкості, підкреслює просторове вирішення всього комплексу, визначаючи його архітектурний вигляд. Світлопокриття сміливих архітектурних форм, що здіймається гострими вершинами до неба, добре виділяється на темному фоні гір, неба і півколом охоплює казково освітлену головну олімпійську площу із прапорами кра-

їн — учасниць Олімпіади, створюючи незабутню фантастичну картину. З південного боку простір відкривається на широку гладь штучного озера з білосніжними струменями фонтана і мальовничий пагорб з підсвіченими різнобарвними кущами.

Розробляючи проєкт освітлення території зелених насаджень, значну увагу слід приділяти розробці і створенню ліхтарів привабливої форми (опор світильників). Вони мають бути пропорційними, гармонійно вписуватись в архітектурне середовище не тільки ввечері, а й удень, коли ліхтарі стають малими архітектурними формами. Опори повинні бути легкими і витонченими, добре вписуватись у природне оточення.

Для створення максимального ефекту від освітлення рослинності необхідно чітко розуміти деякі базисні властивості рослин. Насамперед це текстурні властивості стовбура, розгалуження, форма листя, сезонні кольори, густина, прозорість крони, форма і колір цвітіння, швидкість росту рослин. Залежно від цих властивостей необхідно вибирати прийоми освітлення.

Якщо дерево має густу непрозору крону, то світильники слід встановлювати на певній відстані від нього, щоб забезпечити заповнююче освітлення крони зовні. Якщо крона прозора, світильники можуть бути встановлені зблизька і направлені всередину крони, що забезпечить світіння листя. Високі дерева пірамідальної форми (ялини, кипариси) освітлюють прожекторами з концентруючою оптикою на відстані 5—10 м. Для освітлення пальм також добре використовувати точкові прилади — споти; при цьому один із прожекторів підкреслює текстуру стовбура, а інші — освітлюють крону.

Для освітлення дерев з густими кронами округлої форми (наприклад магнолії) світильники можна розмістити на віддалі від дерева. При цьому, якщо потрібно забезпечити огляд з різних сторін, напрям світлових потоків світильників не повинен відхилятися більш ніж на 35 градусів від вертикалі для виключення ефекту засліплення; у випадках, коли це не потрібно, напрямок світлових пучків світильників може розташовуватись горизонтальніше. Обмеження кута спрямування знімаються, якщо використовувати чагарники і невеликі дерева для екранування світильників, однак при цьому не можна допускати появи на їх листі яскравих плям (*hotspots*). Такі плями можуть викликати проблеми з обслуговуванням, особливо в молодих садах: у цьому випадку може знадобитися переналаштування або навіть перестановка освітлювального обладнання. Гарним рішенням може бути застосування світильників з регулюванням по висоті. Іноді не вдається виділити всю крону такого дерева (деякі середземноморські, хвойні), при цьому альтернативою в окремих випадках може бути освітлення нижньої частини крони.

Листяні дерева середньої смуги, наприклад дуби, іноді мають крилату крону дуже великих розмірів. Для виявлення такої крони іноді доводиться використовувати значну кількість світильників.

Ріст дерев у саду становить серйозну проблему для системи ландшафтного освітлення і є причиною сезонного обслуговування. Окрім чищення, перенацілювання, перестановки світильників іноді може знадобитися видалення рослин, що заважають роботі системи освітлення. При монтажі системи має бути передбачений запас кабелю живлення для спрощення можливої перестановки освітлювального обладнання. У цьому випадку застосування вбудованих світильників (аплайтів) доцільніше для зрілого саду. У молодих садах більш практичним буде застосування низьковольтних систем освітлення з освітлювальним обладнанням на штирях, які легше переносити (кабель живлення розташовується ближче до землі) (фото 8—9).

Фото 8

Фото 9

У більшості випадків при освітленні дерев застосовується підсвічування знизу, з очевидної причини простоти розміщення світильників, проте підсвічування зверху може дати більш цікаві результати. Верхнє світло забезпечує природніше освітлення — рослинність виглядає, як удень, натомість за нижнього підсвічування світло і тінь міняються місцями. Освітлення зверху дає менший загальний контраст, оскільки освітлюється горизонтальна поверхня землі, більша за площею, що в результаті дає більшу узгодженість та поліпшує емоційне враження. Крім того, при освітленні зверху спостерігач набагато краще розрізняє деталі й сезонні кольори рослинності. Основна проблема при освітленні зверху — відсутність бази для установки світильників. Крім будівель, цю функцію можуть виконувати самі дерева. Розміщення світильників на стовбурах і гілках високих дерев дозволяє комбінувати прийоми освітлення, даючи додатковий ступінь свободи дизайнеру.

Відстань між приладом і об'єктом визначає, наскільки рельєфно буде підкреслена текстура, при цьому максимальний ефект дає найбільше наближення. Цей прийом дуже ефектний при освітленні живописів із чагарників (фото 10).

Фото 10

Висновки

Основні принципи світлодизайну полягають у використанні світла для створення настрою та підсилення функціональності простору. Це може бути досягнуто за рахунок використання різних джерел світла. Важливо враховувати, що різні джерела світла мають різні характеристики світлового потоку та кольору світла, що може вплинути на настрій та відчуття у процесі предметно-просторового проектування. Таким чином, можна сказати, що світлодизайн є сучасною наукою про методи і засоби технічного використання освітлення при ландшафтному проектуванні з метою вирішення практичних і естетичних завдань.

Надійшла до редакції 20.02.2023

Serhii Chyrchuk. *Light as an Artistic Tool in Landscape Design*

The work examines the problems of using light technical tools in the context of means of artistic expression in landscape design. Accented issues of means and methods of landscape lighting. Modern technological schemes and lighting systems are described. Examples of practical use of lighting equipment in design are given.

Key words: *light design, lighting, lighting equipment.*

XVIII МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ В РІВНЕНЬСЬКОМУ ДЕРЖАВНОМУ ГУМАНІТАРНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

Надзвичайно напружений 2022 рік, пов'язаний з безліччю найскладніших викликів, серед яких світова пандемія COVID-2019 та війна, змістив акценти на усіх напрямках життєдіяльності людства, зокрема й регіональної вищої школи. Однак життя продовжується і вимагає дотримання сталих параметрів його організації, серед яких — звітність за час, що минає. І в цьому плані XVIII Міжнародна науково-практична конференція “Світовий культурний простір крізь призму сучасних глобалізаційних, пандемічних викликів та війни”, що стала помітним заходом для кафедри івент-індустрії, культурології та музеєзнавства Рівненського державного гуманітарного університету, є таким підсумком.

Наведемо деякі цифри: 391 учасник із 83 ЗВО, наукових установ системи Національної академії наук України, Національної академії мистецтв України, Національної академії педагогічних наук України (понад 30 з яких мають статус національних), чимало представників керівного складу закладів, фахових коледжів, художніх колективів, спеціалізованих мистецьких структур (музичних шкіл-десятирічок, ліцеїв) країни й далекого зарубіжжя. Учасниками заходу стали представники п'яти держав (України, Китаю, Польщі, Грузії, Туреччини). Їхній якісний склад достатньо високого рівня: 147 осіб мають наукові ступені і вчені звання (67 докторів наук, професорів, 80 кандидатів наук, доцентів, зокрема троє — старші наукові співробітники), 47 аспірантів та докторантів (14 з яких — представники провідних університетів Китаю; ще 14 — Національної музичної академії України імені П.І. Чайковського); 52 магістранти і 87 студентів. Це найвищий якісний показник за час проведення наших конференцій.

Серед студентів та магістрантів — здобувачі вищої освіти з РДГУ, Харківського національного університету внутрішніх справ (19), Національного університету “Одеська юридична академія”, КНУ ім. Тараса Шевченка, НПУ імені М.П. Драгоманова, Харківського національного медичного університету, Бердянського ДПУ, ВНУ ім. Лесі Українки, СНУ імені В. Даля, Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, Київського національного університету культури і мистецтв, Полтавського НПУ імені В. Короленка, Дніпровського державного торговельно-економічного університету, Ніжинського держуніверситету ім. Миколи Гоголя, Маріупольського держуніверситету (Київ), ПВНЗ “Європейський університет” та ін.

Ретроспективу зацікавлень культурологічною проблематикою наукової громадськості та студентства, виявлених крізь призму наших конференцій за останні понад десять років, можна представити такими цифрами: 2009 рік — 260

учасників, 2010 рік — 271; 2011 рік — 297; 2012 рік — 315; 2013 рік — 297; 2014 рік — 369; 2015 рік — 350; 2016 рік — 429; 2017 рік — 490, 2018 рік — 456, 2019 рік — 539, 2020 рік — 457, 2021 рік — 300 учасників.

У рамках конференції відбувся круглий стіл із учасниками освітньо-наукового консорціуму, створеного з представників ЗВО, що мають спеціальності напрямів 02 “Культура і мистецтво” та 03 “Гуманітарні науки”, з широкого кола питань, що стосуються функціонування сучасної вищої школи: проведення акредитаційних експертиз, узгодження навчальних планів і освітньо-професійних чи освітньо-наукових програм, підготовка методичного забезпечення, зокрема й форм та ефективності силабусів; рецензування навчально-методичної та монографічної літератури, формування освітнього середовища тощо.

Переконані, такі заходи створюють ефективну модель спілкування з професійно орієнтованої проблематики для усіх зацікавлених суб’єктів освітнього простору.

Захід організовано в рамках укладених РДГУ угод (14) про співпрацю з мережею ЗВО України та Польщі. Отже, проведення цієї міжнародної наукової конференції вкотре підтверджує належний стан організаційної культури університету в особі його окремої кафедри, її широкі міжгалузеві та міжнародні контакти. Цей захід засвідчує й міцні генетичні духовні корені українців, високий рівень їхньої соціальної організації, здатність швидко мобілізуватися у найкритичніший час. Демонструє він і високу професійну активність студентської молоді, яка, незважаючи на несприятливі обставини, пов’язані зі зміною місця проживання, усталених форм життя, змішаний режим організації освітнього простору у здобутті професії, економічні негаразди, викликані війною, змогла знайти ефективні засоби для розширення власних освітніх траєкторій і дає нам добрий приклад у налагодженні подальших міжкультурних зв’язків, бажанні зберегти та примножити особисті культурно-мистецькі компетенції та здобутки.

Сергій Виткалов, професор кафедри івент-індустрій, культурології та музеєзнавства Рівненського державного гуманітарного університету, доктор культурології, член Оргкомітету конференції

СХВАЛЕНО

Розпорядженням Кабінету Міністрів України
від 23.02.2022 № 286-р**СТРАТЕГІЯ****розвитку вищої освіти в Україні на 2022—2032 роки**

Загальна частина

Ця Стратегія визначає напрями розвитку системи вищої освіти на сучасному етапі розвитку суспільства та економіки країни та визначає її основні характеристики, що повинні бути сформовані до 2032 року, — бачення. Для реалізації мети цієї Стратегії передбачено стратегічні та операційні цілі та завдання на найближче десятиліття з відповідними показниками (індикаторами) досягнення (виконання), механізм, очікувані результати, заходи щодо проведення моніторингу реалізації цієї Стратегії на кожному етапі та ресурсні потреби.

Основоположні принципи цієї Стратегії узгоджені з іншими програмними документами. Ця Стратегія спрямована на досягнення Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року, затверджених Указом Президента України від 30.09.2019 № 722, зокрема Цілі сталого розвитку 4 щодо забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх. Ця Стратегія узгоджена із Стратегією людського розвитку, затвердженою Указом Президента України від 02.06.2021 № 225, напрямом 20 “Якість життя” Національної економічної стратегії на період до 2030 року, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 № 179 (Офіційний вісник України, 2021 р., № 22, ст. 1015), Стратегією розвитку медичної освіти в Україні, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27.02.2019 № 95 (Офіційний вісник України, 2019 р., № 21, ст. 734), пріоритетними напрямками та завданнями (проектами) цифрової трансформації на період до 2023 року, схваленими розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17.02.2021 № 365 “Деякі питання цифрової трансформації” (Офіційний вісник України, 2021 р., № 36, ст. 2153).

В основу цієї Стратегії покладені прагнення України стати рівноправним членом європейської спільноти, а визначені нею стратегічні та операційні цілі відповідають зобов'язанням України згідно з Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі — Угода про асоціацію), ратифікованою Законом України від 16.09.2014 № 1678-VII. Ст. 431 глави 23 Угоди про асоціацію закріплено курс на активізацію співпраці України та Європейського Союзу у сфері вищої освіти, зокрема щодо:

- реформування та модернізації системи вищої освіти;
- сприяння зближенню у сфері вищої освіти в рамках Болонського процесу;
- покращення якості та підвищення важливості вищої освіти;
- поглиблення співробітництва між закладами вищої освіти;
- розширення можливостей закладів вищої освіти;
- активізації мобільності студентів, наукових, науково-педагогічних та педагогічних працівників.

Ця Стратегія відповідає зобов'язанням України як члена Європейського простору вищої освіти, зокрема у Стратегії дотримано ключові принципи Болонського процесу, закріплені у Великій хартії університетів (м. Болонья, 1988 р.), яку станом на початок 2021 року підписали ректори 81 закладу вищої освіти, та Спільній декларації міністрів освіти Європи “Європейський простір у сфері вищої освіти” від 19 червня 1999 р. щодо сприяння мобільності громадян з метою подальшого навчання чи працевлаштування в єдиному Європейському просторі вищої освіти, підвищення сумісності та порівнянності систем вищої освіти країн-учасниць, підвищення конкурентоспроможності європейської вищої освіти. Ця Стратегія відповідає положенням щодо розбудови інклюзивного, інноваційного та взаємопов'язаного Європейського простору вищої освіти до 2030 року згідно з Римським міністерським комюніке від 19 листопада 2020 р. і передбачає подолання викликів, зокрема шляхом цифровізації (діджиталізації) вищої освіти, розвитку віртуальної мобільності, студентоцентровано-го навчання та викладання.

Ця Стратегія узгоджена з Конвенцією про визнання кваліфікацій з вищої освіти в Європейському регіоні (м. Лісабон, 11 квітня 1997 р.), ратифікованою Законом України “Про ратифікацію Конвенції про визнання кваліфікацій з вищої освіти в Європейському регіоні”, яка має на меті сприяти визнанню кваліфікацій вищої освіти в Європейському просторі вищої освіти.

Ця Стратегія узгоджена з положеннями Глобальної конвенції про визнання кваліфікацій вищої освіти, прийнятої на 40-й сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО (м. Париж, 12—27 листопада 2019 р.), підготовка до ратифікації якої здійснюється Кабінетом Міністрів України. Глобальна конвенція спрямована на регіональне та міжнародне співробітництво, підвищення рівня міжнародної академічної мобільності, що вимагає створення нормативної бази для успішної реалізації цих процесів.

Стратегічні та операційні цілі щодо проведення фундаментальних і прикладних наукових досліджень як основи якісної вищої освіти та популяризації науки, а також відповідні завдання спрямовані на забезпечення інтеграції України до Європейського дослідницького простору та узгоджуються з пріоритетами дорожньої карти інтеграції науково-інноваційної системи України до європейського дослідницького простору, затвердженої наказом МОН від 10.02.2021 № 167.

Цілі цієї Стратегії відповідають принципам формування та шляхам реалізації державної політики, визначеним ст. 3 Закону України “Про вищу освіту”. Ця Стратегія спрямована на виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 12.06.2020 № 471 (Офіційний вісник України, 2020 р., № 50, ст. 1571), зокрема забезпеченню виконання пріоритету 13.4 “Якісна вища освіта та розвиток освіти дорослих”.

Положення цієї Стратегії узгоджуються із Стратегією популяризації української мови до 2030 року “Сильна мова — успішна держава”, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17.07.2019 № 596 (Офіційний вісник України, 2019 р., № 62, ст. 2159), щодо утвердження української мови на всій території України в усіх сферах суспільного життя, що забезпечує єднання українського суспільства та зміцнення його української ідентичності.

Опис проблем, які обумовили прийняття Стратегії

Проблемами, які існують у системі вищої освіти та разом із суттєвими зовнішніми і внутрішніми викликами створюють ризики та негативно впливають на можливості подальшого розвитку, є:

недостатня ефективність системи вищої освіти.

Ст. 78 Закону України “Про освіту” визначає, що держава забезпечує асигнування на освіту в розмірі не менше ніж 7 % валового внутрішнього продукту за рахунок коштів державного, місцевих бюджетів та інших джерел, не заборонених законодавством, але майже всі роки незалежності України обсяг фінансування освіти був меншим від цього показника.

У 2019 році загальні витрати на освіту за всіма її рівнями становили 6,07 % валового внутрішнього продукту, витрати зведеного бюджету — 5,44 % валового внутрішнього продукту. Витрати на освіту за 5—8 рівнями Міжнародної стандартної класифікації освіти (без урахування витрат на наукові дослідження і науково-технічні (експериментальні) розробки) становили 1,84 % валового внутрішнього продукту, зокрема із зведених бюджетів — 1,34 %.

У 2022 році заплановані видатки на освіту зведеного бюджету вперше перевищили 7 % валового внутрішнього продукту. В Україні широка за географічним розташуванням і велика за кількістю мережа закладів вищої освіти (без урахування їх відокремлених структурних підрозділів): на 1 млн населення припадає близько семи закладів вищої освіти — університетів, академій та інститутів. Розширення мережі закладів вищої освіти супроводжувалося надмірним дублюванням напрямів підготовки в них. Зокрема, у 2020 році у м. Києві прийом за освітніми програмами підготовки фахівців освітнього ступеня бакалавра з права здійснювали 35 закладів вищої освіти.

В умовах скорочення загальної кількості вступників посилюється концентрація здобувачів вищої освіти у невеликій кількості провідних закладів вищої осві-

ти Києва, Львова та Харкова, що загострює проблеми внутрішньої міграції та концентрації населення.

Прагнення закладів вищої освіти відкривати нові напрями підготовки з метою залучення вступників призводить до надмірного аудиторного навантаження на одного наукового, науково-педагогічного та педагогічного працівника та надмірної кількості залучених наукових, науково-педагогічних та педагогічних працівників. Це свідчить про неефективне використання фінансових ресурсів та управління у системі вищої освіти.

Недостатній обсяг фінансування вищої освіти в Україні зумовлює відсутність ресурсів для реалізації програм корпоративної соціальної відповідальності, які важливі для підготовки майбутніх лідерів.

Відповідно до методології Європейської асоціації університетів (EUA), рівень автономії університетів визначається за чотирма компонентами: академічна, фінансова, організаційна, кадрова. Найвищий рівень автономії заклади вищої освіти України мають у кадровому компоненті (80 %), що охоплює питання, пов'язані з набором, оплатою праці та кар'єрним зростанням персоналу, але наявна тарифна сітка щодо оплати праці для державних закладів суттєво обмежує кадрову автономію. Найнижчим є рівень фінансової автономії (46 %) через обмеження, які, відповідно до Бюджетного кодексу України, статус бюджетної установи накладає на державні та комунальні заклади вищої освіти у питаннях розпорядження власними надходженнями, отримання позик, визначення напрямів витрачання коштів, у тому числі власних коштів закладу, перерозподілу коштів між статтями бюджету.

Фінансування вищої освіти має системні недоліки, тому залишається неефективним, а заклади постійно відчувають брак коштів на забезпечення функціонування та насамперед на розвиток, що вимагає здійснення невідкладних заходів із пошуку кардинально нових механізмів залучення ресурсів у системі вищої освіти (сталі фонди (ендаументи), співфінансування, державно-приватне партнерство тощо). Стримуючим фактором для забезпечення конкурентоспроможності вищої освіти залишаються неефективність і витратність мережі закладів вищої освіти, що посилюються наявними обмеженнями фінансової автономії закладів вищої освіти.

Ідентифікована ключова проблема 1. Недостатній рівень фінансування системи вищої освіти, неефективне управління та використання ресурсів, недостатній прояв соціальної відповідальності, незабезпечення рівноправності та автономності закладів вищої освіти повною мірою.

Ідентифіковані проблеми:

— низький (порівняно із сусідніми країнами) рівень валового внутрішнього продукту та недиверсифікована система бюджетного фінансування вищої освіти і, як наслідок, відсутність мотивації для досягнень;

— недотримання послідовності у реалізації державної політики та непослідовність в управлінні системою вищої освіти, невідповідність мережі закладів вищої освіти потребам держави;

— розрив між системою вищої освіти та ринком праці, дисбаланс попиту і пропонування інноваційних спеціальностей, відсутність механізмів зворотного зв'язку між роботодавцями і закладами вищої освіти;

— соціальна відповідальність та врахування екологічної складової, що не є ключовими цінностями для багатьох закладів вищої освіти;

— незбалансованість прав і відповідальності, непослідовна автономність закладів вищої освіти, неготовність багатьох з них використовувати надані законодавством можливості;

— недостатня довіра суспільства до закладів вищої освіти.

За даними компанії *Кноета*, валовий показник охоплення післяшкільною освітою (вступ на навчання за рівнями Міжнародної стандартної класифікації освіти 5, 6) в Україні є надзвичайно високим, зокрема у 2014 році він становив 82,3 % (13-те місце серед 119 країн). Для порівняння, у Німеччині такий показник становив 65,5 %, у Франції — 64,4 %, в Італії — 63,1 %.

Високий рівень охоплення освітою певною мірою є наслідком дії хибних стимулів, зумовлених системою фінансування, яка заохочувала заклади вищої освіти працювати насамперед на кількість студентів, а не на якість їхньої освіти. Незважаючи на те, що з 2020 року запроваджено нову систему розподілу бюджетних коштів, кількість студентів все ще є основним фактором, що визначає обсяг фінансування закладів вищої освіти, тому заклади часто намагаються зарахувати якнайбільше здобувачів, не звертаючи уваги на рівень їхньої підготовки, вмотивованість до здобуття вищої освіти. З метою запобігання скороченню обсягу фінансування заклади вищої освіти також не відраховують студентів за неуспішність у разі, коли вони не виконують вимог освітньої програми, що не сприяє підвищенню якості надання освітніх послуг і демотивує наукових, науково-педагогічних та педагогічних працівників, праця яких знецінюється.

Крім того, масовість здобуття вищої освіти пов'язана з низькою привабливістю професійної (професійно-технічної) освіти, яка стереотипно сприймається населенням як менш успішна/престижна ланка освіти, що знижує кількість тих, хто здобуває професійну освіту, та збільшує частку тих, хто здобуває вищу освіту.

Зниження якості вищої освіти, зумовлене зазначеними факторами, позначається на довірі до результатів здобуття вищої освіти в закладах вищої освіти, зокрема роботодавців.

Причиною цього є, зокрема, те, що роботодавці, як і представники менеджменту, промисловості, громадських та інших неурядових організацій, професійних спільнот, засобів масової інформації, здобувачі вищої освіти (студенти, аспіранти, докторанти), молоді дослідники, потенційні здобувачі вищої освіти та

їхні батьки, адміністрація закладів вищої освіти, науково-педагогічні та наукові працівники закладів вищої освіти тощо (далі — заінтересовані сторони реформ), недостатньо залучені до процесів формування, проведення моніторингу та здійснення контролю за менеджментом у закладах вищої освіти, а отже, практично не мають впливу на розвиток закладів вищої освіти.

Довіру до системи освіти підривають також прояви академічної недоброчесності. У період перенасичення інформаційними ресурсами, розвитку інформаційних технологій, доступу до значної кількості джерел інформації проблема дотримання принципів академічної доброчесності, особливо у сфері вищої освіти, набуває надзвичайного масштабу. В Україні питанню дотримання академічної доброчесності з кожним роком приділяється дедалі більше уваги.

Тривалий час однією з ключових проблем недовіри до системи вищої освіти були явища корупції під час вступу, яку вдалося розв'язати шляхом запровадження технологій зовнішнього незалежного оцінювання. На даний час ще залишаються траєкторії вступу з високими корупційними ризиками, окремі заклади вищої освіти запобігають об'єктивному оцінюванню результатів навчання, користуються сумнівними схемами із залученням закордонних філій та прогалинами в законодавстві.

Ідентифікована ключова проблема 2. Брак відкритості закладів вищої освіти, спроможності продукувати корисну інтелектуальну продукцію, принципової протидії проявам корупції та академічної недоброчесності, безумовної підтримки чесного вступу та об'єктивного оцінювання результатів навчання.

Ідентифіковані проблеми:

- процедури чесного вступу періодично намагаються дискредитувати, а професійній орієнтації вступників бракує системної державної підтримки;

- низький рівень довіри до інноваційної діяльності закладів вищої освіти, недостатні практика та досвід впровадження цифрових технологій;

- неготовність закладів вищої освіти до проведення затребуваних бізнесом прикладних досліджень та створення інноваційних інтелектуальних продуктів для економіки;

- невикористання більшістю закладами вищої освіти для свого розвитку можливості громадянського суспільства (наприклад, утворення аналітичних центрів);

- недостатня розвиненість культури академічної доброчесності, толерантне ставлення частини академічної спільноти до корупції та хабарництва у вищій освіті;

- поширена імітація закладами вищої освіти надання якісних освітніх послуг.

Забезпечення якості вищої освіти є одним із фундаментальних принципів Європейського простору вищої освіти. Поняття “якість вищої освіти” охоплює відповідність вищої освіти визначеній місії (меті), набору стандартів чи крите-

ріїв, позитивні зміни у підготовці студентів або особистісному зростанні, прозорість, підзвітність, досконалість.

У ХХІ ст. країни Болонського процесу в Європейському просторі вищої освіти практично повністю перейшли від моделі забезпечення якості шляхом визначення необхідних ресурсів до моделі забезпечення якості на основі результатів. При цьому основна увага приділялася визначенню чітко вимірюваних критеріїв та індикаторів якості, запровадженню структурованих систем забезпечення якості, зокрема таких елементів зовнішнього забезпечення якості, як стандарти якості й досконалості та оцінювання щодо відповідності ним на основі чітких критеріїв, вимоги до змісту освіти (стандарти вищої освіти), уніфікований додаток до диплома європейського зразка, європейська кредитно-трансферна система, цільові показники ефективності, вимірювані результати навчання, рейтинги, рамки кваліфікацій, фінансування залежно від результатів, що є ефективним в умовах поєднання зовнішнього та внутрішнього забезпечення якості. Тому центральною ланкою системи вищої освіти залишаються заклади вищої освіти, які відповідають за побудову системи внутрішнього забезпечення якості.

Розвиток системи внутрішнього забезпечення якості освіти є недостатнім. За даними звіту Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти (далі — Національне агентство), більшість закладів вищої освіти вважає, що мають систему внутрішнього забезпечення якості освіти або окремі її елементи. Основними слабкими сторонами закладів вищої освіти, що впливають на якість вищої освіти на рівні закладу та її сприйняття, є недостатнє впровадження сучасних стандартизованих моделей управління закладом, низький рівень студентоцентричності, зокрема недостатній рівень реалізації можливостей для осіб з особливими потребами, недостатнє урахування інтересів та думок заінтересованих сторін під час визначення змісту та напрямів підготовки, слабкий зворотній зв'язок з результатами опитування учасників освітнього процесу та внутрішнього оцінювання навчальних планів та освітніх програм, неефективні інструменти оцінювання та стимулювання якісної викладацької діяльності, недостатнє використання зовнішніх об'єктивних та прозорих інструментів та залучення зовнішніх заінтересованих сторін для оцінювання якості результатів навчання, низька ефективність системи забезпечення академічної доброчесності, низька якість інфраструктури, зокрема лабораторій, гуртожитків та території кампусів, невідповідність інфраструктури до навчання осіб з інвалідністю та осіб з особливими освітніми потребами (лише 7,7 % закладів вищої освіти мають повністю готову інфраструктуру для навчання осіб з особливими потребами, а майже 15 % закладів вищої освіти взагалі не розпочинало адаптації інфраструктури).

Ідентифікована ключова проблема 3. Низький рівень доступності вищої освіти через недотримання європейських стандартів якості, стану інфраструктури та освітнього простору, базування освітнього процесу на наукових дослідженнях, забезпечення умов для вразливих категорій здобувачів.

Ідентифіковані проблеми:

— формальне застосування антидискримінаційної політики, що перешкоджає прийняттю рішень здобувачами освіти з видатними досягненнями та додаткової підтримці окремих категорій вступників;

— невідповідність між запитом суспільства на відносно недорого, але якісну вищу освіту, її ресурсним забезпеченням, недосконалість нормативно-правового регулювання;

— застарілість та зношеність матеріально-технічної бази, зокрема гуртожитків, нестача або відсутність сучасного лабораторного обладнання для освітнього процесу та наукових досліджень;

— несистемне сприйняття, недовіра до інституційних механізмів забезпечення якості вищої освіти;

— поглиблення розриву між науковими дослідженнями та змістом освіти, який часто ґрунтується на застарілій інформації;

— недостатнє використання потенціалу інтернаціоналізації у вищій освіті.

Інтернаціоналізація передбачає поширення діяльності закладів вищої освіти за кордоном, узгодження її з міжнародними процесами реформування вищої освіти і науки та інтегрування кращого міжнародного досвіду та цінностей в освітній процес, наукові дослідження і системи управління, відіграє ключову роль у підвищенні якості вищої освіти.

В умовах розвитку процесів глобалізації конкуренція на світовому ринку освітніх послуг загострилася, закладам вищої освіти доводиться дедалі важче залучати кожного іноземного вступника. Незважаючи на військові дії на сході України, кількість іноземних студентів з 2011 року зросла на 43 % і становила в 2020 році 76,5 тис. осіб. Разом з тим цей показник не відповідає потенціалу системи вищої освіти. Підвищення рівня привабливості закладів вищої освіти для іноземців, визнання здобутих в Україні кваліфікацій за кордоном потребує насамперед подальшого розвитку інструментів визнання і гармонізації кваліфікацій, підвищення якості освітніх програм та наукової діяльності, більш активного просування закладів вищої освіти на міжнародному ринку освітніх послуг та інвестицій у розвиток інфраструктури закладів. Пріоритетами державної політики щодо залучення іноземців на навчання до закладів вищої освіти повинні бути збільшення обсягу освітніх послуг, що їм надаються, підтримка гуманітарних та етнічних цінностей, інтеграція іноземців — постійних мешканців країни в суспільство, збільшення можливостей для навчання і професійного розвитку громадян України за кордоном на умовах еквівалентного обміну з іншими державами.

Запровадження єдиного вступного іспиту до магістратури висвітлює серйозні недоліки у вивченні іноземної мови, насамперед англійської. Без просування в цьому нагальному питанні можливий лише обмежений прогрес у розвитку міжнародної мобільності, спільних освітніх програм та досліджень з інозем-

ними університетами, залучення кращого іноземного досвіду та іноземних інвестицій. Без знання іноземних мов здобувачі освіти не зможуть набути достатніх мультикультурних компетентностей та навичок комунікації в міжнародному контексті.

Сьогодні проблемами, що стримують подальший процес інтернаціоналізації, є недостатній рівень володіння іноземними мовами всіх учасників освітнього процесу, низька якість освітніх програм, що робить їх непривабливими для іноземців, обмеження фінансових можливостей і кадрової автономії закладів вищої освіти, що не дає змоги запрошувати іноземних викладачів, та застаріла матеріально-технічна база, насамперед гуртожитків.

Ідентифікована ключова проблема 4. Євроінтеграційні прагнення, які не завжди підкріплюються готовністю до гармонізації структур, наукової кооперації та запозичення кращої практики, створення умов для іноземців та підготовки українських студентів до відкритого світу.

Ідентифіковані проблеми:

— обмежена впізнаваність українських освітніх кваліфікацій та застосування складних процедур визнання документів про вищу освіту за кордоном;

— недостатнє залучення кращого іноземного досвіду, його носіїв, відсутність механізму залучення іноземних інвестицій у розвиток закладів вищої освіти;

— недостатній потенціал закладів вищої освіти для залучення та якісної підготовки іноземних студентів і недостатній рівень забезпечення сприятливих і безпечних умов для їх навчання;

— значна частина здобувачів вищої освіти не набуває достатніх знань про розмаїття культур, навичок робочої комунікації в міжнародному контексті;

— недостатнє використання закладами вищої освіти можливостей міжнародної мобільності, спільних освітніх програм, досліджень з іноземними університетами;

— недостатня привабливість вищої освіти.

Заклади вищої освіти залишаються недостатньо привабливими як для потенційних здобувачів вищої освіти, так і для власних працівників та інших заінтересованих сторін реформ.

Так, потенційні здобувачі вищої освіти не впевнені, що їхні освітні потреби будуть задоволені, а здобута освіта дасть змогу працевлаштуватися за здобутою спеціальністю, адже реалізація на практиці студентоцентрованого підходу часто є непослідовною. Це стосується як можливостей здобувачів освіти будувати власну індивідуальну траєкторію здобуття освіти (у тому числі можливість обирати вибіркові дисципліни), так і побудови партнерських відносин між викладачем та здобувачем на відміну від непродуктивної вертикалі “викладач — студент”, яка існує на даний час у більшості закладів вищої освіти. Протягом тривалого часу декларуються цінності студентоцентризму та завершується про-

цес розроблення нових державних стандартів вищої освіти (затверджено близько 200 стандартів першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти), заснованих на компетентнісному підході, який передбачає замість обов'язкових освітніх компонентів набір результатів навчання, що значно розширює академічну автономію закладів вищої освіти.

Внаслідок перевантаження програм закладів вищої освіти навчальними дисциплінами, які не забезпечують повною мірою формування передбачених стандартами результатів навчання і компетентностей, надмірного обсягу теоретичної підготовки та недостатнього практичного навчання у здобувачів освіти спостерігається зниження мотивації до повного її зникнення до навчання та майбутньої роботи за фахом. Відсутність новітніх, цікавих методів організації освітнього процесу стає причиною емоційної втоми здобувачів.

Надання послуг у сфері здобуття вищої освіти для дорослих потребує подальшого законодавчого врегулювання, зокрема щодо джерел фінансування. Підвищення привабливості закладів вищої освіти для дорослих повинно стати невід'ємною частиною їх діяльності.

Втрачається заінтересованість у закладах вищої освіти як роботодавцях, оскільки низький рівень фінансування вищої освіти позначається на матеріальному становищі наукових, науково-педагогічних та педагогічних працівників. Заробітна плата науково-педагогічного персоналу у закладах вищої освіти в Україні є набагато нижчою, ніж у провідних країнах світу. У 2017/18 навчальному році річна заробітна плата професорів в Україні становила 5,7 тис. дол. США, у Великій Британії — 116,7 тис. дол., у Німеччині — 99,5 тис. дол.; викладачів (лекторів) в Україні — 4,7 тис. дол. США, у Великій Британії — 54,2 тис. дол., у Німеччині — 58,8 тис. дол. США.

Низька затребуваність державою педагогічної і наукової праці, її низький рівень оплати призвели до зниження престижності цього виду зайнятості. Єдина тарифна сітка не забезпечує достатніх можливостей для винагороди працівників закладів вищої освіти відповідно до їхніх досягнень та внеску в розвиток закладів. Залежність штатного розпису закладів вищої освіти від кількості студентів протягом останніх років створює постійний ризик звільнення висококваліфікованих фахівців і науковців та сприяє їх еміграції або переходу до інших сфер діяльності. Демотивація наукових, науково-педагогічних та педагогічних працівників стає суттєвою перешкодою для підвищення якості вищої освіти в Україні.

Ідентифікована ключова проблема 5. Поширена імітація студентоцентризму, неконкурентні заробітна плата та умови праці працівників, брак управлінської підготовки у керівного складу закладів вищої освіти, неусвідомлення місії лідерства у формуванні людського капіталу та згуртуванні суспільства в освіті дорослих, що призводить до зниження привабливості закладів вищої освіти.

Ідентифіковані проблеми:

— традиційна уніфікація в освітньому процесі стримує індивідуалізацію освітніх траєкторій, пошук власної моделі самореалізації здобувачів вищої освіти;

— низький рівень управлінської спроможності керівного складу та культури врядування у сфері вищої освіти, формалізм і негнучкість у підходах до організації освітньої, науково-технічної та інноваційної діяльності;

— недостатня увага держави та закладів вищої освіти до освіти дорослих, поширене в суспільстві формальне ставлення до безперервного навчання;

— зосередження закладів вищої освіти виключно на освітній та науковій діяльності, що не сприяє створенню умов для всебічного розвитку особистості та реалізації її талантів;

— зниження престижу викладацької діяльності, зокрема через неконкурентоспроможні умови та оплату праці та високий рівень бюрократизації професійної діяльності.

Аналіз поточного стану справ, тенденції та обґрунтування щодо необхідності розв'язання виявлених проблем

Аналіз поточного стану

Інституційне середовище системи вищої освіти визначається Конституцією України, Законами України “Про освіту”, “Про вищу освіту”, “Про наукову і науково-технічну діяльність”, значний вплив на правовідносини у сфері вищої освіти та її розвиток мають Цивільний, Господарський, Податковий, Бюджетний кодекси України та Кодекс законів про працю України.

Відповідно до зобов'язань, взятих Україною в рамках Угоди про асоціацію, реформування системи вищої освіти повинно узгоджуватися з такими ключовими документами Європейського Союзу та Болонського процесу, як рішення конференцій міністрів, відповідальних за вищу освіту, країн Європейського простору вищої освіти (зокрема, Римським міністерським комюніке від 19 листопада 2020 р.), Європейська рамка кваліфікацій для навчання впродовж життя (2017 рік), Рамка кваліфікацій Європейського простору вищої освіти (2018 рік), стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (2015 рік). Динамічні зміни у сфері вищої освіти сприяють розбудові Європейського освітнього простору, зокрема Цифрова стратегія Європейської Комісії (*European Commission Digital Strategy*), Європейська програма розвитку навичок, формування Європейського дослідницького простору.

З ухваленням нової редакції Закону України “Про вищу освіту” (2014 рік) Україна запровадила базові принципи Європейського простору вищої освіти для модернізації системи вищої освіти. Завершено перехід до трирівневої системи вищої освіти (бакалавр (молодший бакалавр як короткий цикл), магістр, доктор філософії/доктор мистецтва). При цьому з 2017 року припинено набір вступників на освітні програми за освітньо-кваліфікаційним рівнем спеціаліста,

а у зв'язку з виокремленням рівня фахової передвищої освіти з 2020 року також і за освітньо-кваліфікаційним рівнем молодшого спеціаліста розпочато реалізацію освітніх програм підготовки фахових молодших бакалаврів на рівні фахової передвищої освіти. Новий підхід до підготовки докторів філософії/докторів мистецтва здійснюється за структурованими освітньо-науковими/освітньо-творчими програмами, які передбачають освітню компоненту, що стала передумовою для створення докторських шкіл, які наближують Україну до Європейського простору вищої освіти.

Нова система забезпечення якості вищої освіти базується на стандартах і рекомендаціях щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти. В основу акредитації освітніх програм покладено оцінювання їх якісних освітніх характеристик та розвитку в контексті внутрішнього забезпечення якості освіти в закладі вищої освіти. Утворене Національне агентство має ознаки інституції професійного саморегулювання, діє як колегіальний орган, у складі якого забезпечене представництво державних, комунальних і приватних закладів вищої освіти, Національної та національних галузевих академій наук, роботодавців і студентства. Вимога законодавства щодо набору іноземних студентів лише на акредитовані освітні програми є запорукою їх якісної підготовки та важливим заходом для забезпечення довіри до української вищої освіти в світі.

Основний зміст вищої освіти визначається стандартами вищої освіти нового покоління, які базуються на компетентнісному підході. На законодавчому рівні визначено професії, для яких запроваджене додаткове регулювання, що дає змогу посилити увагу до якості підготовки фахівців за відповідними спеціальностями. Водночас здійснюється регулювання підготовки за всіма іншими спеціальностями, зокрема шляхом послаблення вимог до ліцензіатів і спрощення процедури ліцензування в цілому.

Важливими кроками до модернізації структури вищої освіти України та її інтегрування до світового освітнього і наукового простору стало затвердження в 2015 році нового переліку галузей знань і спеціальностей та його гармонізація в 2021 році з Міжнародною стандартною класифікацією освіти. Гармонізація в 2020 році Національної рамки кваліфікацій з Європейською рамкою кваліфікацій для навчання впродовж життя сприяла створенню умов для визнання національних освітніх кваліфікацій у міжнародному середовищі.

Упровадження зовнішнього незалежного оцінювання в 2008 році дало змогу викоринити корупцію під час вступу до закладів вищої освіти. Завдяки започаткуванню в 2015—2016 роках переходу до адресного розміщення бюджетних місць залежно від рейтингу вступників у рамках широкого (національного) конкурсу суттєво збільшилася питома вага вступників, які вступають до обраного університету. Разом з єдиним фаховим вступним випробуванням та єдиним вступним іспитом з іноземної мови до магістратури, формульним розподі-

лом місць державного замовлення чинна система вступу в основному забезпечує високі стандарти рівного та справедливого вступу до закладів вищої освіти на конкурсних засадах.

Експериментальне впровадження дуальної форми здобуття вищої освіти є складовою частиною політики забезпечення якості вищої освіти шляхом розвитку співпраці закладів вищої освіти з роботодавцями, що передбачає залучення представників ринку праці до формування освітніх програм і стандартів вищої освіти, діяльності наглядових рад, створення сталих фондів (ендаументів) закладів вищої освіти.

Зберігається особливий порядок формування державного замовлення та його розміщення у вищих військових навчальних закладах та закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання з метою підготовки фахівців для забезпечення національної безпеки й оборони, захисту державного кордону, задоволення потреб Збройних Сил, інших утворених відповідно до законів військових формувань, СБУ, правоохоронних органів та служби цивільного захисту.

З 2020 року вперше запроваджено правила такого розподілу коштів державного бюджету на підготовку здобувачів вищої освіти, які передбачають залежність обсягу фінансування закладів вищої освіти від результатів їх діяльності відповідно до визначених показників. Метою таких змін є мотивація закладів вищої освіти до збільшення обсягів досліджень і зайняття позиції ТОП-1000 у визнаних міжнародних рейтингах. Перелік показників і відповідні коефіцієнти та індекси, що застосовуються для оцінювання освітньої, наукової та міжнародної діяльності закладів вищої освіти, поступово удосконалюються шляхом практичного впровадження нового підходу.

Поряд зі зміною принципів розподілу державного фінансування важливим інструментом забезпечення справедливої конкуренції суб'єктів освітньої діяльності на ринку освітніх послуг стало запровадження на законодавчому рівні такого показника індикативної собівартості, як економічно обґрунтований розмір плати за навчання.

Одним із ключових принципів Європейського простору вищої освіти є автономія закладів вищої освіти, що передбачає скорочення регуляторних функцій держави та забезпечення самоорганізації і саморегулювання академічної спільноти. Відповідно до критеріїв Європейської асоціації університетів щодо академічної, організаційної, кадрової та фінансової автономії закладів вищої освіти інституційна автономія українських закладів (насамперед її академічна складова) загалом розширилася, але подальший розвиток гальмують суттєві обмеження фінансової автономії, що залишаються.

Розширення автономії супроводжується посиленням відповідальності керівників закладів вищої освіти за результати роботи. Запроваджено встановлення цільових показників діяльності закладів вищої освіти, досягнення яких повинні забезпечити їх керівники, що є важливим підґрунтям для оцінювання ефектив-

ності управлінської діяльності засновником, учасниками освітнього процесу, місцевою громадою та суспільством.

Більшого впливу на життя учасників освітнього процесу набули органи студентського самоврядування, які в багатьох закладах вищої освіти стали реальними представниками інтересів здобувачів освіти та учасниками процесів забезпечення якості вищої освіти.

У цілому система вищої освіти України продемонструвала великий адаптивний потенціал під час вимушеного переходу на дистанційні інноваційні технології навчання у період карантину, встановленого Кабінетом Міністрів з метою запобігання поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2. Разом з тим обмежені можливості IT-інфраструктури багатьох закладів вищої освіти та незадовільний рівень цифрової компетентності наукових, науково-педагогічних та педагогічних працівників не дали змоги забезпечити освітній процес в умовах дистанційного навчання на достатньому рівні.

Тенденції розвитку вищої освіти в Україні

Сучасні цивілізаційні процеси характеризуються своєю складністю, масштабністю, багатовекторністю та динамічністю, створюють нові виклики для системи підготовки людини до життя. Процес глобалізації посилив конкуренцію системи вищої освіти, зокрема через виникнення нових провайдерів освітніх послуг, збільшення можливостей для трудової та академічної мобільності, поширення транскордонної освіти. Це вимагає від закладів вищої освіти спрямування зусиль на залучення кращих студентів і наукових, науково-педагогічних та педагогічних працівників та спонукає органи державної влади до перегляду національних стратегій розвитку з метою запобігання відставанню в секторі вищої освіти. У таких умовах для збереження і примноження потенціалу системи вищої освіти, її спроможності формувати якісний людський капітал і забезпечувати інноваційні процеси у суспільстві необхідно визначити стратегічні пріоритети на найближче десятиліття з урахуванням ключових геополітичних і технологічних факторів, наслідків гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, та завдань сталого розвитку країни.

Тенденції

Тенденціями розвитку вищої освіти, що визначають майбутнє вищої освіти і міжнародної студентської мобільності до 2030 року, є:

- старіння населення, що призводить до пошуку нових можливостей для освіти і зайнятості;
- підвищення рівня автоматизації виробництва;
- невідповідність компетентностей, яких повинні набути здобувачі вищої освіти, як розрив між вимогами роботодавців та пропозиціями закладів вищої освіти та наукових установ;

— стрімка урбанізація, переміщення населення в міста у пошуку роботи і кар'єрних можливостей;

— суворіша імміграційна політика, яка передбачає більше бар'єрів для мобільності до країн з високим рівнем доходів;

— економічні зміни, зокрема стрімке зростання ринків, що виникають, яке спричиняє ріст попиту на розширення доступу до освіти, включаючи навчання за кордоном;

— дисбаланс спроможності економік, що проявляється як протиставлення попиту молоді в країнах, що розвиваються, на вищу освіту і великого обсягу освітньої пропозиції в розвинених економіках, що створює можливості для транснаціональної освіти;

— скорочення обсягу фінансування вищої освіти із зведених бюджетів.

Зазначені тенденції суттєво вплинуть на систему вищої освіти в глобальному масштабі: кількість здобувачів вищої освіти до 2030 року зросте на 56 % порівняно з 2015 роком і становитиме 332 млн осіб; якісно зміниться попит, що призведе до розвитку освіти впродовж життя, впровадження онлайн/змішаного навчання, подрібнення освітніх програм, орієнтації на результати, необхідні для кар'єри, спеціалізації/об'єднання освітніх інституцій. Прогнозується збільшення кількості іноземних студентів до 6,9 млн осіб у 2030 році, що на 51 % більше порівняно з 2015 роком, збільшення кількості освітніх програм з англійською мовою викладання тощо. Отже, заклади вищої освіти будуть змушені пропонувати більш актуальні, доступні та гнучкі освітні програми.

Гостра респіраторна хвороба COVID-19, спричинена коронавірусом SARS-CoV-2, зумовила значні зміни у сферах освіти і науки завдяки безпрецедентному поширенню інформаційних технологій та різкому зростанню обсягів інформації, що передаються через глобальні комунікаційні системи. Зокрема, доступ до Інтернету, який до цього сприймався здебільшого як джерело ресурсів для навчання, відкрив нові можливості для використання його як інструменту навчання, а не тільки як електронної бібліотеки. Використання дистанційних інноваційних технологій дало змогу також надати нового значення поняттю “залучення здобувача освіти до освітнього процесу”, що раніше визначалося здебільшого його фізичною присутністю на заняттях.

Гостра респіраторна хвороба COVID-19, спричинена коронавірусом SARS-CoV-2, призвела до значних економічних наслідків та критичного впливу на освіту в глобальному масштабі. У зв'язку з тим, що заклади освіти були закриті у більш ніж 190 країнах, внаслідок чого порушився процес здобуття освіти для більше ніж 1 млрд здобувачів освіти, ЮНЕСКО під час надзвичайної сесії Глобальної зустрічі з питань освіти (2020 рік) наголосила на нових зобов'язаннях щодо досягнення Четвертої цілі сталого розвитку “Якісна освіта”, підкреслюючи необхідність інвестування в інклюзивне і справедливе навчання впродовж життя, посилення глобального співробітництва в галузі освіти, забезпечення всеохоплюючого відновлення. Вища освіта відіграє значну роль у реалізації цих

амбітних цілей, адже роль університетів у формуванні освітньої політики та практики є ключовою для розв'язання проблем, пов'язаних з гострою респіраторною хворобою COVID-19, спричиненою коронавірусом SARS-CoV-2.

Цифровізація

У 2020 році Європейська Комісія затвердила План дій з цифрової освіти на 2021—2027 роки, який враховує виклики, що зумовлені гострою респіраторною хворобою COVID-19, спричиненою коронавірусом SARS-CoV-2, і передбачає такі два пріоритетних напрями, як прискорення розвитку ефективних цифрових освітніх екосистем, що потребує наявності розвинутої інфраструктури, зв'язку і цифрового обладнання, ефективного планування та розвитку цифрового потенціалу, включаючи сучасні організаційні можливості, підготовлених наукових, науково-педагогічних та педагогічних працівників, які володіють цифровими компетентностями, високоякісного освітнього наповнення, інструментів і безпечних платформ, що відповідають стандартам приватності та етики та є зручними для користувачів, застосування допоміжних технологій для осіб з інвалідністю; розвиток цифрових умінь і компетентностей для цифрової трансформації, зокрема базових цифрових умінь і компетентностей, починаючи з дошкільного віку, поглиблених цифрових навичок, підготовка більшої кількості фахівців у цій сфері, зокрема з урахуванням гендерного балансу.

Європейський простір вищої освіти

У Комюніке, ухваленому Конференцією міністрів вищої освіти Європейського простору вищої освіти 19 листопада 2020 р. у Римі, визначено бачення та завдання розвитку Європейського простору вищої освіти на період до 2030 року як інклюзивного, інноваційного та взаємопов'язаного простору на підтримку стійкої, згуртованої та мирної Європи.

Інклюзивність планується забезпечити через доступ до вищої освіти для різних соціально вразливих груп, біженців і мігрантів, сиріт, осіб з інвалідністю, етнічних і релігійних меншин тощо. У цьому контексті підвищується актуальність визнання результатів попереднього навчання, створення прозорих механізмів визнання кваліфікацій, насамперед біженців і внутрішньо переміщених осіб, запровадження мікрокваліфікацій (*microcredentials*) та освітніх мікромодулів.

Інноваційність повинна бути реалізована шляхом застосування нових та удосконалених методів і практик (включаючи цифрові технології) для викладання, навчання та оцінювання, що повинні здійснюватися у тісному зв'язку із дослідженнями. Заклади освіти повинні диверсифікувати освітні пропозиції та оновлювати зміст освіти з метою задоволення зростаючих потреб у розвитку інноваційного та критичного мислення, підприємницьких та лідерських навичок, розвивати гнучкі освітні траєкторії на основі студентоцентрованого підходу.

Взаємопов'язаність планується забезпечити шляхом сприяння міжнародній співпраці та реформам, обміну знаннями, академічній мобільності студентів і

персоналу, набуттю учасниками освітнього процесу міжнаціональних та між-культурних компетентностей. Не менш як 20 % випускників в Європейському просторі вищої освіти повинні пройти навчання за кордоном. Цифрові технології допоможуть здійснювати безпечний, ефективний та прозорий обмін даними (з урахуванням захисту приватності) і застосовуватимуться у сфері визнання кваліфікацій, забезпечення якості та мобільності з урахуванням досвіду реалізації, зокрема, ініціативи *European Student Card*.

Компетентності та професії майбутнього

Швидкі зміни, що відбуваються у суспільстві, технологіях, вимагають від фахівців як професійних, так і загальних компетентностей, зокрема здатності навчатися, критично та системно мислити, програмувати, працювати в умовах невизначеності, креативності, міжгалузевої комунікації, мультикультурності та володіння кількома, у тому числі англійською, мовами. Світовими трендами майбутнього є міждисциплінарність (мультидисциплінарність) освітніх і дослідницьких програм, свобода вибору і формування індивідуальної освітньої траєкторії.

Тенденція до неоіндустріалізації, впровадження концепції Індустрії 4.0, роботизація, розвиток ІТ-технологій, екологічні проблеми у найближчі десять років змінять перелік найбільш затребуваних професій. За оцінками експертів, затребуваними будуть фахівці, здатні проектувати, впроваджувати нові технології з урахуванням нових викликів, а також професії, пов'язані з ІТ-технологіями і даними, з екологізацією виробництва та життя. Професії, пов'язані зі збереженням здоров'я, освітою, творчістю, наданням індивідуальних послуг, залишаться актуальними, оскільки не зможуть бути заміщені автоматизованими системами навіть з використанням штучного інтелекту.

На основі проведеного аналізу динаміки розвитку вищої освіти в Україні з урахуванням думки експертів робочих підгруп з розроблення цієї Стратегії та з огляду на глобальні тенденції розвитку вищої освіти визначено сильні та слабкі сторони системи вищої освіти, можливості її подальшого розвитку та загрози зовнішнього середовища, які можуть вплинути на нього, а також розроблено сценарії розвитку вищої освіти в Україні (песимістичний, реалістичний, оптимістичний).

Стратегічні цілі та показники їх досягнення, очікувані результати

Метою (місією) вищої освіти в Україні є інтелектуальний, культурний і професійний розвиток особистості, формування якісного людського капіталу та згуртування суспільства для утвердження України як рівноправного члена європейської спільноти, розбудова ефективної інноваційної конкурентоспроможної економіки та забезпечення високих стандартів якості життя.

Бачення вищої освіти України — конкурентоспроможна та соціально відповідальна вища освіта України, яка має високу довіру в суспільстві; формує фаховий та науково-освітній потенціал країни шляхом реалізації якісних освітніх програм, досліджень і соціальних проектів; інтегрована у європейський освітній

та дослідницький простори; демонструє динамічний розвиток інституцій та академічних спільнот на принципах академічної свободи, університетської автономії, доброчесності та інклюзивності.

Результати проведеного аналізу проблем і переваг системи вищої освіти України разом з узагальненням напрямів розвитку вищої освіти у світі, пріоритетів Європейського простору вищої освіти дали змогу розглядати вищу освіту як ключовий механізм формування високоосвічених відповідальних людей. Вища освіта є фактором не лише економічної, але і політичної, соціальної, когнітивно-емоційної безпеки людини. Відмова від суто утилітарного ставлення до вищої освіти має призвести до нових підходів до освіченості населення України. Розвиток інформаційного суспільства та високотехнологічної економіки потребує масової вищої освіти, вимагає від кожної сучасної людини високого рівня освіченості та здатності до критичного мислення. Вища освіта стає необхідним стратегічним елементом безпеки суспільства. Стратегічним пріоритетом держави повинно бути максимально можливе, без компромісів щодо якості, охоплення населення країни вищою освітою, стимулювання здобуття другої та наступної вищої освіти у межах безперервної освіти дорослих.

Пріоритетами розвитку вищої освіти в Україні, які визначають концептуальну модель вищої освіти, є:

- автономія та інституційна спроможність закладів вищої освіти;
- прозорість і відкритість управління;
- колегіальність і залученість учасників освітнього процесу до процесів реформування системи вищої освіти;
- відповідальність;
- прагматичність у виборі моделей розвитку;
- партнерство;
- несприйняття корупції;
- академічна доброчесність;
- академічна свобода;
- професіоналізм;
- тісний зв'язок освіти з наукою, економікою;
- орієнтація на найвищі наукові досягнення;
- орієнтація на досягнення найвищої якості освіти;
- орієнтація на поточні та перспективні пріоритети суспільства і національної економіки;
- збереження кращих надбань вітчизняної освіти;
- збереження інтелектуального людського потенціалу в регіонах;
- доступність і рівність, неупередженість;
- орієнтація на всебічний розвиток особистості протягом життя;
- інклюзивність;
- зовнішня відкритість на паритетних засадах;

- адаптивність;
- різноманітність;
- самоорганізація;
- стійкість.

Стратегічні та операційні цілі й завдання спрямовані на досягнення мети вищої освіти, розв'язання проблем, протистояння ризикам і викликам на основі найбільш повного використання можливостей і створення підґрунтя для подальшого розвитку вищої освіти країни з урахуванням інтересів заінтересованих сторін реформ та ідентифікації основних очікуваних результатів реалізації цієї Стратегії.

Стратегічна ціль 1. Ефективність управління в системі вищої освіти, що є соціально відповідальною.

Операційні цілі:

- забезпечення цілеспрямованого бюджетного фінансування, що дає змогу здобути якісну вищу освіту на конкурсній основі;
- підвищення ефективності системи вищої освіти та виконання державою своїх зобов'язань;
- підготовка затребуваних фахівців для задоволення потреб економіки у кваліфікованих фахівцях;
- сприяння соціальної відповідальності закладів вищої освіти з метою розв'язання соціальних та екологічних проблем;
- автономія закладів вищої освіти (забезпечення рівних прав та широкої інституційної автономії, зокрема фінансової).

Очікувані результати:

- створення ефективної системи управління шляхом поєднання автономії закладів вищої освіти та відповідальної державної освітньої політики;
- забезпечення бюджетного та позабюджетного фінансування для формування затребуваних компетентностей;
- забезпечення корпоративної соціальної відповідальності закладів освіти відповідно до європейських зразків.

Показники досягнення цілей:

- рівень автономізації університетів (за критеріями Європейської асоціації університетів) у 2032 році — академічної — не менше 70 %; організаційної — не менше 80 %; кадрової — не менше 87 %; фінансової — не менше 70 %;
- фінансування закладів вищої освіти за рахунок державного бюджету в перерахунку на одного студента на навчальний рік у 2032 році — 130 тис. гривень;
- доступність закладів вищої освіти для маломобільних груп населення у 2032 році — збільшення щороку на 3 % порівняно з 2022 роком закладів, доступних для маломобільних груп (середній показник за закладами вищої освіти та здобувачами освіти).

Стратегічна ціль 2. Довіра громадян, держави та бізнесу до освітньої, наукової, інноваційної діяльності закладів вищої освіти.

Операційні цілі:

- забезпечення чесного та прозорого вступу до закладів вищої освіти, надання вступникам можливості обирати навчання усвідомлено та поінформовано;
- створення умов для розвитку інновацій, ефективне впровадження нових знань і технологій за участю закладів вищої освіти;
- довіра бізнесу до результатів дослідницьких та консалтингових робіт закладів вищої освіти;
- залучення представників громадянського суспільства до формування освітньої політики та управління закладами вищої освіти;
- нетерпимість учасників освітнього процесу до корупції, дискримінації за різними ознаками та академічної недоброчесності.

Очікувані результати:

- створення закладами вищої освіти інтелектуальної та інноваційної продукції та послуг, які впроваджуються та надаються у реальному секторі економіки;
- розвиток вищої освіти як провайдера цінностей вільного, демократичного суспільства;
- забезпечення чесного вступу, об'єктивного оцінювання знань, а також нетерпимість до корупції, дискримінації та академічної недоброчесності.

Показники досягнення цілей:

- обсяг надходжень до спеціального фонду за результатами наукових і науково-технічних робіт за господарськими договорами та за результатами надання наукових послуг на одного науково-педагогічного працівника за основним місцем роботи у 2032 році — 15 тис. гривень (у постійних цінах 2021 року);
- відсоток громадян вікової групи 18—65 років за результатами опитувань, які повністю або переважно позитивно оцінюють якість вищої освіти в Україні, у 2032 році — збільшення на кожному етапі реалізації Стратегії на 3 % порівняно з першим дослідженням;
- питома вага різних категорій учасників освітнього процесу, які не спостерігали проявів корупції, дискримінації та академічної недоброчесності, у 2032 році — збільшення на кожному етапі реалізації Стратегії на 3 % порівняно з першим дослідженням.

Стратегічна ціль 3. Забезпечення якісної освітньо-наукової діяльності, конкурентоспроможної вищої освіти, яка є доступною для різних верств населення.

Операційні цілі:

- надання вступникам з видатними досягненнями широкого вибору місць навчання, а вразливим незахищеним групам населення, мешканцям тимчасово окупованих територій — особливій підтримки в доступі до вищої освіти;
- забезпечення державного регулювання освітньої діяльності (ліцензування, стандарти, пріоритети підготовки тощо), що є добросовісним, системним, прозорим, раціональним та випереджальним;

— модернізація інфраструктури, освітнього простору та навчально-наукового обладнання, зокрема з урахуванням вимог інклюзивності;

— постійне підвищення якості освіти відповідно до стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти;

— врахування наукових досліджень та інновацій під час визначення змісту та розвитку освітніх програм.

Очікувані результати:

— підвищення якості вищої освіти, що відкриває широкі перспективи професійного майбутнього в Україні та за кордоном;

— врахування в освітньому процесі передових наукових досліджень, створення для здобувачів освіти сучасного освітнього простору та забезпечення сучасним лабораторним обладнанням;

— реалізація державної освітньої політики, спрямованої на підтримку якісної освіти, доступної для різних верств населення, та підтримку вразливих груп населення.

Показники досягнення цілей:

— питома вага випускників закладів вищої освіти, які через два роки після завершення навчання сплачують податки в Україні як підприємці або наймані працівники (крім осіб, які продовжують навчання, проходять службу в силових структурах або перебувають в соціальній відпустці), у 2032 році — збільшення на кожному етапі реалізації Стратегії на 2 % порівняно з першим дослідженням;

— кількість нових та переоснащених дослідницьких та навчальних лабораторій у 2032 році — 500 лабораторій;

— рівень задоволеності студентів, випускників та заінтересованих сторін реформ якістю вищої освіти у 2032 році — збільшення на кожному етапі реалізації Стратегії на 2 % порівняно з першим дослідженням.

Стратегічна ціль 4. Інтернаціоналізація вищої освіти України.

Операційні цілі:

— забезпечення порівнюваності та визнання українських освітніх кваліфікацій в Європі та світі;

— впровадження кращого іноземного освітнього досвіду в Україні;

— динамічне зростання кількості іноземних студентів в Україні;

— адаптація випускників закладів вищої освіти до життя та роботи в мультикультурному середовищі;

— збільшення кількості проектів міжнародної освітньо-наукової співпраці, інтеграція наукових та науково-педагогічних працівників до світового наукового простору.

Очікувані результати:

— забезпечення відкритості системи вищої освіти України та впровадження кращого світового досвіду;

— формування закладами вищої освіти навичок життя та роботи в мультикультурному середовищі, що приваблюють іноземних студентів якістю освіти та умовами навчання;

— проведення українськими вченими разом з іноземними колегами досліджень найвищого наукового гатунку.

Показники досягнення цілей:

— середня кількість країн Європейського простору вищої освіти, які мають більш високі показники реалізації принципів Болонського процесу (за індикаторами (*Scorecard indicators*) Звітів про імплементацію Болонського процесу), у 2030 році — 15;

— кількість іноземців та осіб без громадянства серед студентів, які здобувають вищу освіту в Україні, у 2032 році — 120 тис. осіб;

— питома вага штатних науково-педагогічних та наукових працівників, які мають не менше п'яти наукових публікацій у фахових наукових виданнях категорії "А", у 2032 році — 25 %.

Стратегічна ціль 5. Привабливість закладів вищої освіти для навчання та академічної кар'єри.

Операційні цілі:

— реалізація принципів студентоцентрованого навчання, що є основою для організації освітнього процесу разом з використанням інноваційних технологій та різних форм здобуття освіти;

— забезпечення професійності, авторитетності та доброчесності лідерів вищої освіти, співпраці з іншими лідерами та їх навчання;

— створення умов для безперервного навчання (освіта дорослих), що є важливим фактором особистого та професійного зростання;

— формування закладами вищої освіти людського капіталу, створення (надання) ними інтелектуальних та інноваційних продуктів (послуг) та просування етичних принципів;

— підвищення соціального статусу професора в суспільстві та перспектив професійного розвитку працівників закладів вищої освіти.

Очікувані результати:

— забезпечення студентоцентрованого навчання, що дає змогу сформувати власні набори компетентностей здобувачам вищої освіти, освіти дорослих, що є усвідомленою необхідністю розвитку;

— створення умов для праці, можливостей особистісного та професійного розвитку, включення до суспільних процесів, що забезпечують високу привабливість академічної кар'єри;

— забезпечення керівниками закладів вищої освіти зразкового управління їх закладами та досягнення задекларованих цілей.

Показники досягнення цілей:

— відсоток випускників закладів вищої освіти, які скористалися перехресним вступом, навчалися на спільних, подвійних, міждисциплінарних програмах або за дуальною формою здобуття вищої освіти (збільшення щороку до 2027

року на 1,5 % та починаючи з 2028 року — на 2 % порівняно з першим дослідженням);

— середня заробітна плата в освіті у 2032 році — 21 500 гривень у постійних цінах 2021 року;

— кількість закладів вищої освіти, порядковий номер яких в одному з міжнародних рейтингів (*QS World University Rankings*, *The Times Higher Education World University Rankings* або *Academic Ranking of World Universities — World Top 500 Universities*) не перевищує 1000 (без поділу на факультети, спеціальності тощо), у 2032 році — 12.

Основним очікуваним результатом реалізації цієї Стратегії є створення сучасної ефективної системи вищої освіти, яка задовольняє потреби громадян, економіки та суспільства, має гідну репутацію та є конкурентоспроможною на внутрішньому та світовому ринку освітніх послуг.

Завдання, спрямовані на досягнення поставлених цілей,
механізми та етапи реалізації Стратегії

Досягнення стратегічних та операційних цілей цієї Стратегії для розв'язання ідентифікованих ключових проблем здійснюється шляхом виконання відповідних завдань.

Для досягнення стратегічної цілі 1 та відповідних операційних цілей передбачено виконання таких завдань:

- збільшення бюджетного фінансування та вдосконалення формули розподілу за результатами діяльності, включаючи приватні заклади вищої освіти;
- впровадження бюджетного співфінансування вищої освіти;
- розширення бюджетного кредитування здобуття вищої освіти та освіти дорослих;
- модернізація мережі, укрупнення закладів вищої освіти, підтримка дослідницьких університетів;
- наділення наглядових рад функціями з нагляду за економічною діяльністю, антикризовий менеджмент та розроблення планів управління змінами;
- розвиток освітньої статистики та інформаційних систем для формування і реалізації освітньої політики;
- формування системи моніторингу попиту і пропонування фахівців з вищою освітою на ринку праці;
- формування пріоритетів підготовки фахівців з вищою освітою, зокрема IT-спеціальностей, на основі моніторингу ринку праці;
- забезпечення першого робочого місця випускників, які здобули вищу освіту за рахунок бюджетних коштів;
- створення інклюзивного освітнього середовища, універсального дизайну та забезпечення розумного пристосування;
- ефективне та раціональне природокористування;

— посилення спроможності закладів вищої освіти в розвитку їх соціальної сфери;

— забезпечення фінансової автономії та майнових прав неприбуткових закладів вищої освіти;

— запровадження сталих фондів (ендаументів);

— посилення академічної, організаційної та кадрової автономії закладів вищої освіти, зокрема з урахуванням досягнень, прозорості та результатів моніторингу.

Для досягнення стратегічної цілі 2 та відповідних операційних цілей передбачено виконання таких завдань:

— розширення сфери застосування зовнішнього незалежного оцінювання, адресного розміщення та проведення конкурсу;

— адаптація зовнішнього незалежного оцінювання для особливих категорій вступників;

— запровадження системи професійної діагностики під час вступу та навчання, уникнення гендерних стереотипів;

— розвиток інноваційної інфраструктури на базі закладів вищої освіти, сприяння їх інтеграції до регіональних інноваційних екосистем та кластерів Індустрії 4.0 з урахуванням SMART-спеціалізації регіонів;

— підготовка та реалізація проекту “Президентський університет”;

— цифрова трансформація процесів управління, регулювання та моніторингу в закладах вищої освіти та ефективне використання цифрових (дистанційних) технологій в освітньому процесі;

— сприяння проведенню закладами вищої освіти, зокрема, досліджень та консалтингу для бізнесу;

— створення умов для розвитку державно-приватного партнерства у сфері вищої освіти;

— визначення режиму оподаткування діяльності неприбуткових закладів вищої освіти в галузі наукових досліджень та розробок;

— формування у здобувачів вищої освіти поваги до прав людини, правових норм і суспільного договору;

— сприяння розвитку асоціацій випускників закладів вищої освіти як особливого виду громадських об'єднань;

— сприяння волонтерству, реалізації соціальних проектів, студентському самоврядуванню;

— реагування на факти корупції, дискримінації та академічної недоброчесності;

— розроблення стандартизованих цифрових інструментів для вимірювань результатів навчання та перевірки на академічну доброчесність;

— запровадження ефективних механізмів виявлення порушень академічної доброчесності та процедур притягнення до академічної відповідальності.

Для досягнення стратегічної цілі 3 та відповідних операційних цілей передбачено виконання таких завдань:

- підтримка національної та міжнародної академічної мобільності студентів, включаючи направлення на навчання до іноземних університетів;
- надання особливої підтримки мешканцям тимчасово окупованих територій, незахищеним та вразливим групам населення;
- створення особливих умов для вступників з видатними досягненнями;
- гармонізація освітніх та професійних стандартів, залучення бізнесу та професійних спільнот до їх розроблення;
- забезпечення прозорого та зрозумілого ліцензування, ефективного контролю за дотриманням ліцензійних умов;
- встановлення посиленних вимог до “регульованих” спеціальностей, запровадження єдиних державних кваліфікаційних іспитів;
- оснащення сучасних базових навчальних лабораторій та передових науково-дослідних лабораторій закладів вищої освіти обладнанням для інформаційних технологій (цифровою інфраструктурою);
- створення сприятливих умов для приватних інвестицій, залучення бізнесу до розвитку інфраструктури та освітнього простору;
- будівництво навчальних корпусів і гуртожитків закладів вищої освіти, проведення ремонтних і відновних робіт;
- розвиток систем внутрішнього забезпечення якості як основи для якісної вищої освіти;
- залучення незалежних установ оцінювання та забезпечення якості вищої освіти до акредитації та моніторингу діяльності закладів вищої освіти;
- створення умов для акредитації іноземними акредитаційними агентствами та агентствами забезпечення якості вищої освіти;
- впровадження результатів наукових досліджень (творчих досягнень) в освітні програми;
- створення умов для участі здобувачів вищої освіти у наукових дослідженнях, в ініціюванні та реалізації інноваційних проектів;
- сприяння використанню інноваційних технологій та новітніх засобів навчання в освітньому процесі, розвиток дослідницьких інфраструктур.

Для досягнення стратегічної цілі 4 та відповідних операційних цілей передбачено виконання таких завдань:

- забезпечення гармонізації структури вищої освіти України відповідно до зобов’язань країн — членів Європейського простору вищої освіти;
- розвиток національної системи кваліфікацій, спрощення процедур визнання іноземних освітніх кваліфікацій;
- трансформація освіти у секторі безпеки та оборони відповідно до доктринальних підходів та принципів НАТО;
- підтримка спільних (подвійних) освітніх програм з університетами, що належать до ТОП-1000 світових рейтингів;

- залучення іноземних викладачів до українських університетів;
  - відкриття вітчизняного ринку для кращих іноземних університетів;
  - цифрова трансформація процесу вступу іноземних громадян до закладів вищої освіти України;
  - створення умов для збалансованої мобільності студентів між Україною та країнами — членами ОЕСР;
  - працевлаштування в Україні іноземних студентів та учасників програм академічної мобільності;
  - створення умов для формування міжкультурної свідомості та компетентностей;
  - набуття здобувачами вищої освіти навичок роботи в багатонаціональних колективах;
  - стимулювання вивчення англійської та інших іноземних мов, підвищення вимог до володіння ними;
  - підтримка співпраці між закладами вищої освіти та науково-дослідними установами, участі в реалізації міжнародних наукових проектів і програм, насамперед Європейського Союзу;
  - підтримка національної та міжнародної академічної мобільності викладачів;
  - мотивування викладачів до отримання наукових результатів та наукових публікацій високого рівня, участі в патентно-ліцензійній діяльності.
- Для досягнення стратегічної цілі 5 та відповідних операційних цілей передбачено виконання таких завдань:
- дотримання підходів до студентоцентрованого навчання в організації освітнього процесу;
  - розширення перехресного вступу, спільних, міждисциплінарних та подвійних програм, дуальної, інших форм здобуття освіти;
  - розвиток загальних компетентностей, правової культури, рухової активності, спорту, різних студентських змагань;
  - розвиток програм управлінської підготовки керівного складу та перспективних лідерів закладів вищої освіти (кадровий резерв), тренінгів на підтримку реформ;
  - підтримка гендерного балансу серед керівного складу закладів вищої освіти;
  - проведення комунікаційних кампаній для підтримки реформ у системі вищої освіти;
  - законодавче забезпечення та розбудова нової системи освіти дорослих, включаючи осіб пенсійного віку;
  - визнання результатів навчання неформальної та інформальної освіти в системі формальної освіти, підтвердження професійних кваліфікацій;
  - утворення центрів безоплатного вивчення та поглиблення знань державної мови;

- сприяння проведенню наукової та науково-технічної експертизи в закладах вищої освіти;
- підтримка інтелектуальних та творчих дискурсів, суспільних ініціатив та проєктів;
- розвиток аналітичних центрів з публічно важливої тематики на базі закладів вищої освіти;
- зниження річного максимального навчального навантаження на одну ставку науково-педагогічного працівника без розширення штату закладів вищої освіти;
- надання пільгових кредитів для будівництва житла науково-педагогічним та науковим працівникам;
- забезпечення умов для професійного розвитку наукових і науково-педагогічних працівників, зокрема програм постдокторальних досліджень та програм розвитку цифрових компетентностей.

Механізми реалізації Стратегії

Організаційне забезпечення реалізації цієї Стратегії передбачає розроблення операційних планів її реалізації, в яких конкретизовані окремі заходи із зазначенням строків їх здійснення. Операційні плани реалізації цієї Стратегії розробляються поетапно на 2022—2024, 2025—2028 і 2029—2032 роки з можливістю їх уточнення щороку.

Після закінчення кожного етапу реалізації цієї Стратегії здійснюється оцінювання результатів, на підставі якого готуються висновки, які враховуються під час розроблення операційного плану реалізації цієї Стратегії для наступного етапу. Черговість здійснення заходів встановлюється у логічній послідовності як за окремими операційними цілями та завданнями, так і з урахуванням інших цілей та завдань, а також прогресу в досягненні цілей цієї Стратегії:

- актуалізація операційних планів реалізації цієї Стратегії у зв'язку з прийняттям програмних документів Кабінету Міністрів України;
- висвітлення процесу реалізації цієї Стратегії у засобах масової інформації та соціальних мережах, у тому числі цифрових, доступних для освітянської спільноти та суспільства;
- проведення комунікаційних заходів для роз'яснення цілей та завдань Стратегії;
- діджиталізація процесів програмування, планування, супроводу, висвітлення і моніторингу реалізації цієї Стратегії;
- стимулювання та здійснення контролю за якісною та добросовісною діяльністю у закладах вищої освіти, узгодженою із цілями та завданнями цієї Стратегії.

Інституційне забезпечення реалізації цієї Стратегії передбачає удосконалення нормативно-правового забезпечення системи вищої освіти в Україні, зо-

крема розроблення та затвердження у визначеному порядку нормативно-правових актів, прийняття яких є необхідним для досягнення цілей цієї Стратегії; розподіл повноважень між органами, відповідальними за виконання операційних планів реалізації цієї Стратегії відповідно до їх компетенції та ресурсних можливостей, забезпечення їх взаємодії; фінансову та інституційну автономію закладів вищої освіти з одночасною реальною підзвітністю закладів суспільству; налагодження ефективної співпраці між органами, відповідальними за реалізацію цієї Стратегії, зокрема шляхом укладення угод, контрактів, меморандумів, здійснення спільних заходів, реалізації проектів; запобігання (усунення) конфлікту інтересів; запобігання корупції; укладення двосторонніх та багатосторонніх угод щодо надання освітніх послуг, взаємного визнання рівнів освіти, кваліфікацій тощо.

Фінансові ресурси для реалізації Стратегії

Джерелами фінансування реалізації цієї Стратегії є кошти державного та місцевих бюджетів, міжнародна технічна допомога, інші джерела, не заборонені законодавством.

Обсяг фінансування визначається щороку під час складання проекту закону про Державний бюджет України на відповідний рік з урахуванням реальних можливостей бюджету в межах видатків для системи вищої освіти.

Наукове супроводження і методичне забезпечення реалізації цієї Стратегії здійснюють Інститут вищої освіти Національної академії педагогічних наук та Науково-методичний центр вищої та фахової передвищої освіти МОН із залученням інших наукових установ МОН, Національної і національних галузевих академій наук, Національного інституту стратегічних досліджень, інших організацій.

Науково-методичне забезпечення включає наукове обґрунтування, оцінювання та прогноз результативності окремих заходів у рамках виконання операційного плану реалізації цієї Стратегії; дослідження, аналіз і моніторинг проблем національної та іноземних систем вищої освіти, взаємозв'язків між системами освіти та між різними рівнями системи освіти — повною загальною середньою, професійною (професійно-технічною) і фаховою передвищою освітою; створення та впровадження системи моніторингу та оцінювання реалізації цієї Стратегії, збір та систематизацію моніторингових даних; аналіз поточних результатів реалізації цієї Стратегії; постійне супроводження реалізації цієї Стратегії, розроблення пропозицій і рекомендацій щодо актуалізації цілей і завдань цієї Стратегії.

Етапи реалізації Стратегії

Реалізація цієї Стратегії здійснюється трьома етапами, що передбачають:
— перший (2022—2024 роки) — запровадження фінансової автономії закладів вищої освіти, вдосконалення системи управління ними, завершення гар-

монізації структури вищої освіти України відповідно до зобов'язань країн — членів Європейського простору вищої освіти, забезпечення обладнання для сучасних навчальних і передових науково-дослідних лабораторій;

— другий (2025—2028 роки) — завершення модернізації мережі закладів вищої освіти, включаючи розбудову доступної інфраструктури закладів вищої освіти, та вдосконалення системи бюджетного фінансування вищої освіти, розширення діяльності із забезпечення освіти дорослих та інноваційної діяльності закладів вищої освіти, оцінювання ефективності прийнятих нормативно-правових актів, їх актуалізацію;

— третій (2029—2032 роки) — розширення зв'язків освіти з наукою та бізнесом, інтеграцію до світового освітньо-наукового простору, створення підґрунтя для подальшого розвитку вищої освіти, розроблення у 2032 році Стратегії розвитку вищої освіти на наступний період, узгодженої із стратегіями соціально-економічного, науково-технічного та інноваційного розвитку України, створення інтегрованої стратегії розвитку освіти, науки та інновацій.

Моніторинг та оцінювання результативності реалізації Стратегії

Основними завданнями під час проведення моніторингу та оцінювання результативності реалізації цієї Стратегії та операційних планів її реалізації є визначення повноти їх виконання, впровадження нових моделей діяльності у сфері вищої освіти, оцінювання рівня виконання заходів, показників досягнення цілей, рівня цільових індикаторів.

Проведення моніторингу та оцінювання результативності реалізації цієї Стратегії та операційних планів її реалізації здійснюється МОН на основі звітів органів, відповідальних за реалізацію цієї Стратегії.

Процес моніторингу та оцінювання сприятиме забезпеченню здійснення заходів цієї Стратегії, досягнення основної мети шляхом реалізації операційних та стратегічних цілей і бачення цієї Стратегії.

МОН координує дії з розроблення та виконання операційних планів реалізації цієї Стратегії.

Проведення моніторингу здійснюється за такими видами:

— моніторинг розвитку — відстеження процесів досягнення операційних цілей за рядом індикаторів;

— адміністративний моніторинг — оцінювання виконання операційних планів реалізації цієї Стратегії, відповідних цільових програм;

— моніторинг громадської думки — встановлення зворотного зв'язку із заінтересованими сторонами реформ шляхом проведення соціологічних опитувань цільових груп щодо реалізації цієї Стратегії, засідань за круглим столом, конференцій тощо.

Міністерство освіти і науки України:

— проводить моніторинг та оцінювання результативності реалізації цієї Стратегії;

— оприлюднює результати операційних планів реалізації цієї Стратегії, готує й оприлюднює на своєму офіційному веб-сайті узагальнений звіт про виконання операційних планів реалізації цієї Стратегії на відповідний період.

Моніторинг реалізації цієї Стратегії проводиться постійно, звіти про його результати публікуються щороку. У річних звітах наводяться висновки щодо здійснення заходів, передбачених операційним планом реалізації цієї Стратегії на відповідний період, а також у разі потреби пропозиції щодо його коригування.

Після закінчення першого та другого етапів реалізації цієї Стратегії МОН разом із Національною академією наук та Національною академією педагогічних наук розробляє проміжні звіти, підбиваючи підсумки щодо ступеня досягнення цілей і бачення цієї Стратегії та виконання операційних планів її реалізації на відповідний період з урахуванням змін у процесі її реалізації. Звіти повинні містити рекомендації щодо внесення необхідних змін до цієї Стратегії. Ступінь досягнення очікуваних результатів оцінюється на основі показників результативності.

У 2032 році МОН разом з іншими заінтересованими міністерствами та державними органами готує розгорнутий звіт, у якому відображаються підсумки реалізації цієї Стратегії за усіма індикаторами, цілями, завданнями. У звіті повинні бути висвітлені причини та наслідки неповного досягнення (недосягнення) певних цілей, аналіз виявлених недоліків цієї Стратегії, актуальних проблем вищої освіти. Звіт повинен слугувати аналітичним підґрунтям для розроблення Стратегії розвитку вищої освіти на наступний період.

Проміжні та заключний звіти з оцінювання результативності цієї Стратегії складаються на основі даних звіту про результати моніторингу та передбачають:

- оцінювання досягнення цілей цієї Стратегії;
- аналітичний звіт щодо:

— стану фінансування заходів із зазначенням запланованих та фактичних джерел і обсягів фінансування за відповідний період;

— результатів здійснення заходів відповідного операційного плану реалізації цієї Стратегії;

— проблемних питань, зовнішніх і внутрішніх факторів, що мали вплив на виконання операційного плану реалізації цієї Стратегії (із зазначенням причини виникнення проблемних питань і пропозицій щодо шляхів їх вирішення);

- висновки та пропозиції щодо:

— здійснення заходів для досягнення цілей цієї Стратегії;

— включення додаткових заходів для посилення досягнутих позитивних результатів;

— уточнення індикаторів та показників оцінки результативності виконання операційного плану реалізації цієї Стратегії, обсягів і джерел фінансування, переліку органів, відповідальних за його виконання, строків виконання тощо.

Поточне оцінювання результатів реалізації цієї Стратегії проводиться МОН щороку і оприлюднюється не пізніше 1 квітня наступного року.

Узагальнене оцінювання результативності реалізації цієї Стратегії проводиться МОН після закінчення кожного етапу її реалізації та завершення виконання операційного плану реалізації Стратегії та оприлюднюється не пізніше ніж через шість місяців після завершення кожного етапу її реалізації разом з відповідним звітом.

Звіти щодо оцінювання результативності реалізації цієї Стратегії оприлюднюються на офіційному веб-сайті МОН.

ВИЩА ОСВІТА І НАУКА: огляд періодичних видань

1. Вища освіта і наука в Україні

Андрощук Г. Активізація діяльності наукових та індустріальних парків в Україні: прийнято закони / Г. Андрощук // Інтелектуальна власність в Україні. — Київ, 2021. — № 12. — С. 34—37.

Бойчук Ю. Тенденції і перспективи розвитку сучасної педагогічної освіти / Ю. Бойчук // Новий колегіум. — Харків, 2021. — № 4 (106). — С. 3—14.

Бугров В. Сценарії успіху / В. Бугров ; спілкувався М. Короденко // Освіта України. — Київ, 2022. — 27 черв. (№ 25). — С. 1, 6—7.

Горбунова О. Заборонять використання навчальної та наукової літератури, що створена за поребриком. російська федерація — авторитарна держава, де немає свободи слова та академічної свободи / О. Горбунова // Голос України. — Київ, 2022. — 10 серп. (№ 163). — С. 2.

Гриценко П. “Питання мови стало питанням вибору майбутнього шляху” / П. Гриценко ; бесіду веде М. Голуб // Україна молода. — Київ, 2022. — 14 лип. (№ 18). — С. 8—9.

Дахно І. Мрії про юридичну освіту в Україні / І. Дахно // Інтелектуальна власність в Україні. — Київ, 2021. — № 12. — С. 62—66.

Демчук С. “Уперше за 20 років зможемо робити дослідження у відкритому океані” / С. Демчук, Д. Княжич // Країна. — Київ, 2022. — № 6 (609). — С. 22—25.

Деркач Г. Дискурсивна діяльність мовної особистості студентів-іноземців у професійних ситуаціях спілкування / Г. Деркач // Новий колегіум. — Харків, 2021. — № 4 (106). — С. 59—62.

Заклецький О. Наука серед криги. Нарешті в Україні почали думати стратегічно / О. Заклецький // Країна. — Київ, 2022. — № 6 (609). — С. 18—19.

Зміївський Г. Особливості впровадження мультимедійних технологій у військову освіту / Г. Зміївський, В. Горбунов // Новий колегіум. — Харків, 2021. — № 4 (106). — С. 36—39.

Ігнатюк О. Особливості професійної підготовки здобувачів педагогічних спеціальностей в умовах надзвичайного віддаленого навчання (на прикладі кла-

сичного та технічного університетів) / О.А. Ігнатюк, А.І. Комишан, М.В. Бикова // Наукові записки кафедри педагогіки. — Харків, 2020. — Вип. 47. — С. 33—42.

Квіт С. Сергій Квіт: “Ми переживаємо часи глобальних ціннісних зсувів. Україна змінює світ!” / С. Квіт ; спілкувалася С. Галата // Світ. — Київ, 2022. — Квіт. (№ 13/14). — С. 5.

Кокора А. Максим Стріха. “Примус до знань — єдиний, що може бути виправданий” / А. Кокора // Країна. — Київ, 2022. — № 6 (609). — С. 26—29.

Коземірова А. Професійна підготовка викладачів гуманітарних дисциплін у закладах вищої освіти Німеччини / А. Коземірова // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. — Сер.: Педагогіка. — Київ, 2021. — Вип. 1 (13). — С. 25—28.

Лазоренко Л. Організація студентоцентрованого навчання зі студентами факультету інформаційних технологій / Л. Лазоренко, О. Красенко // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. — Сер.: Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика. — Київ, 2021. — Вип. 2 (30). — С. 42—46.

Любіцева О. Освітня міграція: Україна в системі загальних трендів / О.О. Любіцева, І.В. Кочеткова // Географія та туризм. — Київ, 2021. — Вип. 64. — С. 61—69.

Марушкевич А. Підготовка педагогічних кадрів у класичних університетах: реалії сьогодення / А. Марушкевич // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. — Сер.: Педагогіка. — Київ, 2021. — Вип. 1 (13). — С. 49—53.

Наукова сфера Південного регіону як відображення соціально-економічного стану країни / Л.М. Гейко, Я.П. Квач, І.О. Седікова, О.Б. Лабунська // Економічні інновації. — Одеса, 2021. — Т. 23, № 4 (81). — С. 28—35.

Обрамбальський В. Про післявоєнне відродження країни / В. Обрамбальський // Освіта України. — Київ, 2022. — 8 серп. (№ 30/31). — С. 6.

Олійник В. Після перемоги випускники закладів профтехосвіти будуть на вагу золота / В. Олійник // Освіта України. — Київ, 2022. — 11 лип. (№ 26/27). — С. 6—7.

Оновлення бази експертів // Освіта України. — Київ, 2022. — 8 серп. (№ 30/31). — С. 2.

Осетрін М. Шляхи подальшого розвитку підготовки фахівців з вищою освітою за напрямом “Міське будівництво і господарство” / М.М. Осетрін // Вісник Нац. ун-ту водного господарства та природокористування. — Сер.: Технічні науки. — Рівне, 2020. — Вип. 3 (91). — С. 3—7.

Радзівєвська В. Українська наука фінансується, як один топовий університет у Європі / В. Радзівєвська // Країна. — Київ, 2022. — № 6 (609). — С. 32—35.

Рижко О. Зміна мотивації як неодмінна умова запобігання плагіату / О.М. Рижко // Вісник Харківського нац. ун-ту імені В.Н. Каразіна. — Сер.: Соціальні комунікації. — Харків, 2017. — Вип. 11. — С. 56—63.

Скабара Р. Академічна мобільність як чинник розвитку освітніх подорожей в Україні / Р.М. Скабара, В.В. Худоба // Географія та туризм. — Київ, 2021. — Вип. 61. — С. 38—43.

Смілянська А. Приватні виші навчатимуть випускників з окупованих територій безплатно / А. Смілянська // Голос України. — Київ, 2022. — 15 лип. (№ 145). — С. 10.

Хаджинова О. Олена Хаджинова: “Ми готуємо кадри, які відбудовуватимуть Маріуполь і всю країну” / О. Хаджинова ; спілкувалася С. Галата // Світ. — Київ, 2022. — Трав. (№ 17/18). — С. 7.

Цифрова трансформація, або “Дія” для освітян / підготував Д. Шулікін // Освіта України. — Київ, 2022. — 8 серп. (№ 30/31). — С. 8—9.

Шулікін Д. Конкурс на Премію Верховної Ради за 2022 рік поновлено / Д. Шулікін // Освіта України. — Київ, 2022. — 27 черв. (№ 25). — С. 9.

Щука Г. Підготовка фахівців туризму: виклики сьогодення / Г.П. Щука, Ю.В. Безрученков // Географія та туризм. — Київ, 2021. — Вип. 63. — С. 31—36.

Dolynska O. Application of social Internet networks and Internet blogs in professional training of future tourists / O.O. Dolynska // Географія та туризм. — Київ, 2021. — Вип. 61. — С. 22—28.

Kasianchuk V. Features of the concept of a scientific journal / V. Kasianchuk // Вісник Харківського нац. ун-ту імені В.Н. Каразіна. — Сер.: Соціальні комунікації. — Харків, 2017. — Вип. 11. — С. 106—111.

Leishnova N. Humour-oriented classes: crucial issues / N.O. Leishnova, L.V. Pavlova, O.A. Serheieva // Наукові записки кафедри педагогіки. — Харків, 2020. — Вип. 47. — С. 58—63.

Levytska L. Tolerance as a value of a future higher education teacher / L. Levytska // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. — Сер.: Педагогіка. — Київ, 2021. — Вип. 2 (14). — С. 22—26.

Marushkevych A. Communicative competence of the future teacher of HEI: essence, development / A. Marushkevych, O. Poliak, M. Zhylenko // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. — Сер.: Педагогіка. — Київ, 2021. — Вип. 2 (14). — С. 30—33.

Pavlova N. Task approach in the system of methodical training of informatics teachers / N. Pavlova // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. — Сер.: Педагогіка. — Київ, 2021. — Вип. 2 (14). — С. 43—47.

2. Вища освіта і наука за кордоном

Гуменчук А. Критерії якості європейської системи вищої бібліотечно-інформаційної освіти / А. Гуменчук // Вісник Книжкової палати. — Київ, 2022. — № 6 (311). — С. 7—12.

Гуменчук А. Французька модель вищої бібліотечно-інформаційної освіти: когнітивні та організаційні особливості / А. Гуменчук // Вісник Книжкової палати. — Київ, 2022. — № 1 (306). — С. 47—52.

Катіс К. Чинники впливу на професійний розвиток: погляди директорів шкіл Греції / К. Катіс // Наукові записки Тернопільського нац. пед. ун-ту імені Володимира Гнатюка. — Сер.: Педагогіка. — Тернопіль, 2022. — Т. 1, № 1. — С. 88—95.

Кулик Н. Навчання в небезпечних умовах: досвід Ізраїлю / Н. Кулик // Освіта України. — Київ, 2022. — 25 лип. (№ 28/29). — С. 11—12.

Маріуц І. Гуманізація освітньої сфери у країнах ЄС / І. Маріуц // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. — Сер.: Педагогіка. — Київ, 2021. — Вип. 1 (13). — С. 44—48.

Орлюк О. Політика Відкритої науки в Європейському Союзі як глобальний орієнтир для України: правовий вимір / О. Орлюк // Теорія і практика інтелектуальної власності. — Київ, 2021. — № 6 (122). — С. 158—172.

Поляк О. Спільне та відмінне в розвитку соціологічної освіти в класичних університетах України та США (кінець XIX та початок XX століття) / О. Поляк // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. — Сер.: Педагогіка. — Київ, 2021. — Вип. 1 (13). — С. 59—64.

Товканець О. Управлінські компетенції у професійній діяльності менеджерів з освіти дорослих в європейському освітньому просторі / О. Товканець // Молодь і ринок. — Дрогобич, 2021. — № 11/12 (197/198). — С. 56—61.

“Ядерні” стипендії науковцям // Освіта України. — Київ, 2022. — 5 верес. (№ 34/35). — С. 4.

Holovko N. History of the development of inclusive education abroad / N. Holovko, S. Balashova // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. — Сер.: Педагогіка. — Київ, 2021. — Вип. 2 (14). — С. 5—9.

Kozemirova A. Formation of professional and pedagogical competencies of future teachers in the teaching process (on the example of the university of Bremen) / A. Kozemirova // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. — Сер.: Педагогіка. — Київ, 2021. — Вип. 2 (14). — С. 14—17.

Kuzmenko N. Functioning of higher education institutions of Romania in the conditions of autonomization / N. Kuzmenko, K. Tulin // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. — Сер.: Педагогіка. — Київ, 2021. — Вип. 2 (14). — С. 10—13.

Mariuts I. Professional development of academic staff in Sweden on example of research university / I. Mariuts, V. Bovsunovska // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. — Сер.: Педагогіка. — Київ, 2021. — Вип. 2 (14). — С. 27—29.

3. Історія вищої освіти і науки

Кузьменко Н. Історіографія дослідження становлення та розвитку вищої освіти Чернігівщини / Н. Кузьменко // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. — Сер.: Педагогіка. — Київ, 2021. — Вип. 1 (13). — С. 34—38.

Андрущенко В. Післявоєнний світ науки та освіти: філософська рефлексія майбутнього / В. Андрущенко // Вища освіта України. — Київ, 2022. — № 1/2 (84/85). — С. 5—9.

Корсак К. Витоки протоукраїнського архетипу з неолітичного переходу роду Ното від канібалізму до гуманізму / К. Корсак // Вища школа. — Київ, 2021. — № 12 (208). — С. 62—76.

Глобалізація та інтеграція освіти України як індикатори її оптимізації і розвитку / В. Бодак, Т. Пантюк, М. Пантюк, І. Гамерська // Молодь і ринок. — Дрогобич, 2021. — № 11/12 (197/198). — С. 6—11.

Корсак К. Витоки українського та європейського архетипів у контексті нооантропології / К. Корсак // Вища освіта України. — Київ, 2022. — № 1/2 (84/85). — С. 18—28.

Швець В. Напередодні. Коли почалась Друга світова війна / В. Швець // Вища школа. — Київ, 2021. — № 12 (208). — С. 86—92.

Щербак Ю. Михайло Слабошпицький: подвижник української цивілізації / Ю. Щербак // Вища школа. — Київ, 2021. — № 12 (208). — С. 49—61.

Яценко О. Агора антична та віртуальна: до проблеми трансформації соціальності / О. Яценко // Вища освіта України. — Київ, 2022. — № 1/2 (84/85). — С. 10—17.

Нолубныча Л. The experience of organizing a problem solving lecture in the middle of the twentieth century / L.O. Holubnycha, O.Y. Moshynska // Наукові записки кафебри педагогіки. — Харків, 2020. — Вип. 47. — С. 51—57.

4. Форми, методи і педагогічні технології у ЗВО

Анкетування здобувачів освіти як засіб моніторингу якості медичної освіти в умовах дистанційного навчання / І.М. Скрипник, Н.П. Приходько, Г.С. Маслова та ін. // Проблеми безперервної медичної освіти та науки. — Харків, 2021. — № 3/4 (43). — С. 23—26.

Бондар О. Медична освіта в період пандемії COVID-19: проблеми та шляхи вирішення / О.В. Бондар, А.І. Рибін, О.В. Кузнецова // Науковий вісник Південноукраїнського нац. пед. ун-ту імені К.Д. Ушинського. — Одеса, 2021. — № 4 (137). — С. 26—31.

Войтович О. Аналіз переваг та недоліків дистанційної форми навчання / О.В. Войтович, О.С. Жеребят'єв, Т.Ю. Матильонок // Проблеми безперервної медичної освіти та науки. — Харків, 2021. — № 1 [41]. — С. 26—28.

Гаргула Т. Особливості викладання клінічної анатомії та оперативної хірургії в сучасних умовах / Т.І. Гаргула, М.С. Гнатюк // Проблеми безперервної медичної освіти та науки. — Харків, 2021. — № 1 [41]. — С. 22—25.

Гаргула Т. Особливості дистанційного навчання у медичних ЗВО в умовах пандемії / Т.І. Гаргула // Проблеми безперервної медичної освіти та науки. — Харків, 2021. — № 1 [41]. — С. 5—9.

Головко Н. Формування мотивації навчальної діяльності у студентів під час фахової підготовки / Н. Головко, А. Черепаха // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. — Сер.: Педагогіка. — Київ, 2021. — Вип. 1 (13). — С. 16—20.

Демченко В. Самосвідомість як важливий фактор оптимізації процесу психологічної адаптації першокурсників до навчальної діяльності / В. Демченко // Новий колегіум. — Харків, 2021. — № 4 (106). — С. 63—67.

Довжук В. Обґрунтування організаційно-педагогічних умов процесу формування професійної компетентності майбутніх магістрів фармації в руслі євроінтеграційного поступу / В. Довжук // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. — Суми, 2021. — № 1 (105). — С. 142—150.

Довжук В. Моніторинг якості професійної підготовки та диференційована оцінка формування професійної компетентності майбутніх магістрів фармації у ЗВО / В.В. Довжук, Л.В. Коновалова // Вісник Черкаського нац. ун-ту імені Б. Хмельницького. — Сер.: Пед. науки. — Черкаси, 2021. — Вип. 1. — С. 139—144.

Досвід організації навчання лікарів у системі безперервного професійного розвитку в сучасних умовах функціонування системи охорони здоров'я / Л.С. Овчаренко, А.О. Вертегел, І.В. Самохін та ін. // Проблеми безперервної медичної освіти та науки. — Харків, 2021. — № 3/4 (43). — С. 5—9.

Жиленко М. Організаційно-педагогічні умови формування управлінських компетентностей у здобувачів вищої освіти в процесі навчання / М. Жиленко // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. — Сер.: Педагогіка. — Київ, 2021. — Вип. 1 (13). — С. 12—15.

Заячківська О. Можливості для розвитку науки під час пандемії COVID-19 / О. Заячківська, О. Шевчик // Праці Наукового товариства ім. Шевченка. — Львів, 2021. — Т. 64, № 1: Медичні науки. — С. 10—15.

Зварич І. Недосконалість дистанційної системи навчання в закладах вищої освіти України / І. Зварич // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. — Сер.: Педагогіка. — Київ, 2021. — Вип. 1 (13). — С. 21—24.

Значення післядипломної підготовки лікарів з питань фармацевтичного забезпечення населення / З.М. Мнушко, І.І. Парфьонова, І.В. Пестун та ін. // Проблеми безперервної медичної освіти та науки. — Харків, 2021. — № 3/4 (43). — С. 10—16.

Іващук О. Використання медичних інформаційних систем у фаховій підготовці майбутніх лікарів / О.В. Іващук, Д.О. Іващук // Науковий вісник Ужгородського ун-ту. — Сер.: Педагогіка. Соціальна робота. — Ужгород, 2021. — Вип. 1 (48). — С. 166—169.

Калугін Р. Компетентнісна модель магістра спеціальності 014 середня освіта (математика) / Р.Ю. Калугін // Вісник Черкаського нац. ун-ту імені Б. Хмельницького. — Сер.: Пед. науки. — Черкаси, 2021. — Вип. 3. — С. 116—122.

Клос Л. Ефективність методичної системи дистанційного навчання майбутніх магістрів фармації: експериментальне підтвердження / Л.М. Клос // Вісник Черкаського нац. ун-ту імені Б. Хмельницького. — Сер.: Пед. науки. — Черкаси, 2021. — Вип. 1. — С. 132—138.

Коломієць А. Побудова педагогічної системи фундаменталізації математичної підготовки майбутніх бакалаврів технічних спеціальностей / А. Коломієць // Молодь і ринок. — Дрогобич, 2021. — № 10 (196). — С. 84—91.

Коломієць А. Фундаментальна математична підготовка майбутніх бакалаврів галузі електроніки і телекомунікації на засадах випереджувального навчання / А. Коломієць // Наукові записки Тернопільського нац. пед. ун-ту імені В. Гнатюка. — Сер.: Педагогіка. — Тернопіль, 2021. — № 2. — С. 81—86.

Короткіх М. Удосконалення навчально-методичного забезпечення підготовки майбутніх офіцерів до застосування засобів радіаційно-хімічного захисту / М. Короткіх, Я. Король // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. — Суми, 2021. — № 2 (106). — С. 287—296.

Левицька Л. Формування управлінської компетентності як цінності майбутнього викладача вищої школи / Л. Левицька // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. — Сер.: Педагогіка. — Київ, 2021. — Вип. 1 (13). — С. 39—43.

Левкін А. Інформаційні технології у навчанні студентів / А. Левкін, Р. Левкіна, Я. Котко // Новий колегіум. — Харків, 2021. — № 4 (106). — С. 50—53.

Левченко О. BIM-технології в закладах вищої освіти рівня підготовки бакалавр та магістр / О.В. Левченко, А.В. Михайленко // Сучасні проблеми архітектури та містобудування. — Київ, 2022. — Вип. № 62. — С. 152—170.

Методика організації системи зворотного зв'язку у вищому військовому навчальному закладі / М.М. Медвідь, І.О. Лисичкина, Д.В. Лісовенко та ін. // Вісник Черкаського нац. ун-ту імені Б. Хмельницького. — Сер.: Пед. науки. — Черкаси, 2021. — Вип. 2. — С. 85—91.

Овчаренко О. Гейміфікація у підготовці фахівців інженерного спрямування / О.А. Овчаренко, В.В. Тупченко // Проблеми інженерно-педагогічної освіти. — Харків, 2021. — № 72. — С. 117—123.

Олійник Н. Біоетичні проблеми в сучасній медицині / Н.М. Олійник // Проблеми безперервної медичної освіти та науки. — Харків, 2021. — № 3/4 (43). — С. 33—36.

Омельяненко М. Параметричний метод нормування та підготовка архітекторів у сучасних умовах / М.В. Омельяненко // Теорія та практика дизайну. — Київ, 2021. — Вип. № 22: Дизайн архітектурного середовища, технічна естетика, мистецтвознавство, ландшафтний дизайн. — С. 71—78.

Орлова Н. Деякі особливості дистанційного навчання вищої математики в Одеській морській академії (практичний аспект) / Н.Д. Орлова, Н.М. Корнодудова // Вісник Черкаського нац. ун-ту імені Б. Хмельницького. — Сер.: Пед. науки. — Черкаси, 2021. — Вип. 1. — С. 229—234.

Орос В. Розвиток творчих здібностей особистості засобами розвивального навчання у системі математичної освіти / В.М. Орос, В.М. Петечук, Ю.В. Петечук // Науковий вісник Ужгородського ун-ту. — Сер.: Педагогіка. Соціальна робота. — Ужгород, 2021. — Вип. 1 (48). — С. 305—310.

Петрушанко Т. Особливості та перспективи дистанційного навчання на кафедрі терапевтичної стоматології / Т.О. Петрушанко, Т.Д. Бублій, Л.І. Дубовая // Проблеми безперервної медичної освіти та науки. — Харків, 2021. — № 1 [41]. — С. 14—16.

Плахотнік О. Роль природознавчої освіти у формуванні екологічної культури особистості / О. Плахотнік, В. Кіптенко // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. — Сер.: Педагогіка. — Київ, 2021. — Вип. 1 (13). — С. 54—58.

Повідайчик О. Особливості науково-дослідницької роботи майбутніх фахівців сфери гостинності в процесі професійної підготовки / О.С. Повідайчик, М.М. Попик, А.М. Реблян // Науковий вісник Ужгородського ун-ту. — Сер.: Педагогіка. Соціальна робота. — Ужгород, 2021. — Вип. 1 (48). — С. 333—337.

Пономаренко С. Екологічна специфіка професійної діяльності майбутніх фахівців цивільного захисту / С. Пономаренко // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. — Суми, 2021. — № 2 (106). — С. 351—366.

Попело Ю. Важливість міждисциплінарного підходу при вивченні дитячої хірургічної стоматології / Ю.В. Попело // Проблеми безперервної медичної освіти та науки. — Харків, 2021. — № 3/4 (43). — С. 27—32.

Попело Ю. Поєднання традиційних та інтерактивних методів навчання при викладанні розділу “Вроджені вади розвитку обличчя” на кафедрі дитячої хірургічної стоматології / Ю.В. Попело // Проблеми безперервної медичної освіти та науки. — Харків, 2021. — № 1 [41]. — С. 33—36.

Радкевич Г. Значення професійно орієнтованого читання у змісті навчання майбутніх інженерів-технологів / Г.Ю. Радкевич // Мова і культура. — Київ, 2019. — Вип. 22, т. 2 (197). — С. 484—490.

Ресурсне забезпечення та якість підготовки спеціалістів з кібербезпеки у закладах вищої освіти України як передумова участі в державних програмах сприяння розвитку освітньої спеціальності / О.В. Потій, О.О. Бакалинський, В.Д. Мялковський, Д.В. Верба // Безпека інформації. — Київ, 2021. — Т. 27, вип. 2. — С. 89—99.

Садковий В. Дистанційне навчання: сучасний стан та перспективи розвитку / В. Садковий, В. Андронов, В. Попов // Новий колегіум. — Харків, 2021. — № 4 (106). — С. 30—35.

Смаглюк Л. Особливості додипломного дистанційного навчання з фаху “ортодонтія” / Л.В. Смаглюк, А.М. Білоус, А.Є. Карасюнок // Проблеми безперервної медичної освіти та науки. — Харків, 2021. — № 1 [41]. — С. 29—32.

Тарчинець Ю. Особливості проведення практичних занять із медичної та біологічної фізики під час дистанційного навчання / Ю. Тарчинець, О. Тарчинець, С. Пудова // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. — Суми, 2021. — № 1 (105). — С. 278—287.

Фалько К. Критерії та показники готовності до соціальної взаємодії у майбутній професійній діяльності студентів технічного профілю / К. Фалько, Я. Мовчан // Лідер. Еліта. Суспільство : філософія, управління, педагогіка, психологія, соціологія. — Харків, 2019. — № 2. — С. 96—105.

Формування технологічних умінь майбутніх фармацевтів на засадах практико-орієнтованого підходу / О. Мороз, Ж. Осінська, О. Плохотнюк, І. Процюк // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. — Суми, 2021. — № 2 (106). — С. 329—340.

Чернета С. Підготовка фахівців із соціальної роботи до професійної діяльності з надання соціальних послуг / С.Ю. Чернета, О.В. Белкіна-Ковальчук // Науковий вісник Ужгородського ун-ту. — Сер.: Педагогіка. Соціальна робота. — Ужгород, 2021. — Вип. 2 (49). — С. 236—240.

Шостачук А. Деякі аспекти перебудови вищої інженерної освіти в Україні / А.М. Шостачук // Науковий вісник Ужгородського н-ту. — Сер.: Педагогіка. Соціальна робота. — Ужгород, 2021. — Вип. 1 (48). — С. 460—464.

Nalyvaiko O. Features of forced quarantine distance learning / O. Nalyvaiko, A. Vakulenko, U. Zemlin // Наукові записки кафедри педагогіки. — Харків, 2020. — Вип. 47. — С. 78—87.

Plakhotnik O. To the question about learning outcomes and methods of their evaluation in higher educational institutions / O. Plakhotnik, A. Kondratiuk, N. Khanina // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. — Сер.: Педагогіка. — Київ, 2021. — Вип. 2 (14). — С. 39—42.

Slutskyi Y. The essence of the social and pedagogical principles for accompanying foreign students / Y. Slutskyi // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. — Сер.: Педагогіка. — Київ, 2021. — Вип. 2 (14). — С. 48—52.

5. Заклади вищої освіти, академічні та наукові установи

Аркад'єва О. МВА для українського менеджменту: де в Україні навчають управляти бізнесом під час війни / О. Аркад'єва // Урядовий кур'єр. — Київ, 2022. — 4 серп. (№ 168). — С. 6.

Балашова С. Реалізація інклюзивної освіти у закладах вищої освіти України / С. Балашова // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. — Сер.: Педагогіка. — Київ, 2021. — Вип. 1 (13). — С. 5—7.

Борзих О. До 75-річчя Інституту захисту рослин НААН України. Школа хіміків-аналітиків та екотоксикологів / О.І. Борзих, М.В. Круть // Захист і карантин рослин. — Київ, 2021. — Вип. 67. — С. 18—29.

Борзих О. Інституту захисту рослин Національної академії аграрних наук України — 75 років / О.І. Борзих, Л.Л. Гаврилюк, М.В. Круть // Захист і карантин рослин. — Київ, 2021. — Вип. 67. — С. 3—17.

Бугров В. Роботи не цураємось, війську допомагаємо, а оптимізмом ще й поділимось / В. Бугров ; розмову вів Д. Шулікін // Світ. — Київ, 2022. — № 11/12. — С. 4.

Головне завдання найближчого часу: перемагати і відбудувувати / підготували С. Галата, Л. Остролицька, Д. Шулікін // Світ. — Київ, 2022. — Лип. (№ 25/26). — С. 4—5.

Данько Ю. “Викладачі і студенти СНАУ довели, що українські аграрії — “міцні горішки” / Ю. Данько ; спілкувалася С. Галата // Світ. — Київ, 2022. — Квіт. (№ 15/16). — С. 7.

Демченко А. 100 лет ХГадИ! / А. Демченко, О. Дербілова // Новий колегіум. — Харків, 2021. — № 4 (106). — С. 78—83.

Денисюк С. Підготовка фахівців з енергетичної сертифікації та обстеження інженерних систем будівель в ІЕЕ КПІ ім. Ігоря Сікорського / С.П. Денисюк, О.В. Коцар, М.М. Шовкалюк // Енергетика: економіка, технології, екологія. — Київ, 2021. — № 1 (63). — С. 27—32.

Дуальне IT-навчання // Освіта України. — Київ, 2022. — 27 черв. (№ 25). — С. 3.

Єфіменко В. Астрономічна обсерваторія Київського національного університету імені Тараса Шевченка у 2019 році / В. Єфіменко // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. — Сер.: Астрономія. — Київ, 2020. — Вип. 1 (61). — С. 33—35.

Єфіменко В. Астрономічна обсерваторія Київського національного університету імені Тараса Шевченка у 2020 році / В. Єфіменко // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. — Сер.: Астрономія. — Київ, 2020. — Вип. 2 (62). — С. 34—37.

Загородній А. “Головне те, що відчуваєш серцем, і до чого тягнешся розумом” / А. Загородній ; запитання ставила Л. Остролуцька // Світ. — Київ, 2022. — Трав. (№ 19/20). — С. 5.

Загородній А. “Саме наука має відігравати ключову роль у відродженні України” / А. Загородній ; запитання ставила Л. Остролуцька // Світ. — Київ, 2022. — Трав. (№ 19/20). — С. 1, 4.

Згуровський М. Завдяки пріоритету науки Україна стає і багатшою, і безпечнішою / М. Згуровський // Світ. — Київ, 2022. — Лип. (№ 25/26). — С. 5.

Згуровський М. “Дослідницький університет — локомотив прогресу у сучасному суспільстві” // Світ. — Київ, 2022. — Січ. (№ 1/2). — С. 4—5.

Коваленко М. Методи оцінки результатів адаптації закладу вищої освіти до змін зовнішнього середовища / М.А. Коваленко, О.Е. Ломоносова, А.В. Руснак // Економічні інновації. — Одеса, 2021. — Т. 23, № 3 (80). — С. 155—164.

КПІ та “Львівська політехніка” приєднується до ENHANCE Alliance // Світ. — Київ, 2022. — № 11/12. — С. 5.

Логвінов Ю. “Російські війська намагалися знищити наш інститут” / Ю. Логвінов ; спілкувалася Світлана Галата // Світ. — Київ, 2022. — Черв. (№ 23/24). — С. 4.

Лященко Д. Студентські опитування: як перетворити формальність у можливість. Кейс КНУ імені Тараса Шевченка / Д.К. Лященко // Українські культурологічні студії. — Київ, 2021. — № 1 (8). — С. 72—75.

Обрамбальський В. Коли закінчиться війна / В. Обрамбальський // Урядовий кур’єр. — Київ, 2022. — 29 лип. (№ 164). — С. 16.

Острозька академія отримала Starlink // Освіта України. — 2022. — 13 черв. (№ 23). — С. 3.

Омельченко С. “Наші студенти пройшли шлях від “Євшана” до Байракта-ра” / С. Омельченко ; спілкувалася С. Галата // Світ. — Київ, 2022. — Черв. (№ 21/22). — С. 1, 4—5.

Позняк-Хоменко Н. Волонтерський центр у виші. У Західноукраїнському національному університеті поєднують навчання з допомогою тим, хто рятується від війни / *Н. Позняк-Хоменко // Україна молода.* — Київ, 2022. — 7 лип. (№ 17). — С. 3.

Ректорський контроль та особливості його проведення в умовах дистанційного навчання / *Н. Нікуліна, І. Завгородній, Д. Перцев, С. Краснікова, Д. Маракушин, Т. Баглаєнко // Новий колегіум.* — Харків, 2021. — № 4 (106). — С. 24—29.

Робот-психолог // *Освіта України.* — Київ, 2022. — 8 серп. (№ 30/31). — С. 3.

Смоляр Л. “Інтернаціоналізація та міжнародна співпраця — наші сильні сторони” / *Л. Смоляр ; спілкувалася С. Галата // Світ.* — Київ, 2022. — Черв. (№ 23/24). — С. 5.

Смоляр Л. “Ми навчаємо студентів критично мислити і розв’язувати задачі завтрашнього дня” / *Л. Смоляр ; підготувала Світлана Галата // Світ.* — Київ, 2022. — Квіт. (№ 15/16). — С. 5 ; // *Урядовий кур’єр.* — Київ, 2022. — 10 черв. (№ 128). — С. 5.

Створили нові можливості для студентів // *Голос України.* — Київ, 2022. — 5 серп. (№ 160). — С. 10.

Стріха М. Дослідникам варто шукати істини, а не гроші. Українські науковці обговорили інформаційну епоху, добу науки і знань, яка дедалі помітніше робиться й добою постправди, дезінформації та невігластва / *М. Стріха // Україна молода.* — Київ, 2022. — 2 черв. (№ 12). — С. 10—11.

Толстанова Г. “Завжди можна знайти портал можливостей” / *Г. Толстанова ; розпитувала Лариса Остролицька // Світ.* — Київ, 2022. — Лип. (№ 25/26). — С. 6—7.

Туркевич В. “Попри обстріл, ми зберегли можливість дослідження” / *В. Туркевич ; підготував Д. Шулікін // Світ.* — Київ, 2022. — Трав. (№ 19/20). — С. 7.

Трофименко М. “Наш університет має стати символом відновлення міста-героя Маріуполя” / *М. Трофименко ; спілкувалася С. Галата // Світ.* — Київ, 2022. — Квіт. (№ 15/16). — С. 6.

Удар по Льотній академії // *Освіта України.* — Київ, 2022. — 8 серп. (№ 30/31). — С. 3.

Університети під прицілом // *Світ.* — 2022. — Лют. (№ 7/8). — С. 8.

ХПІ: про релокацію не йдеться // *Світ.* — Київ, 2022. — Черв. (№ 21/22). — С. 7.

Шимко В. Інклюзія в освітньому просторі закладів вищої освіти Криворіжжя: архітектурно-планувальний аспект / *В.А. Шимко // Гірничий вісник.* — Кривий Ріг, 2020. — Вип. 108. — С. 20—27.

Шимко В. Питання якісної модернізації архітектурного середовища у вишах / В.А. Шимко // Гірничий вісник. — Кривий Ріг, 2019. — Вип. 106. — С. 55—59.

Шулікін Д. Досвід НАЗЯВО, практики вишів і проєкт Національного плану дій / Д. Шулікін // Освіта України. — Київ, 2022. — 13 черв. (№ 23). — С. 8—10.

Шулікін Д. Роботи не цураємось, війську допомагаємо, а оптимізмом — ще й поділимось / Д. Шулікін // Світ. — Київ, 2022. — № 11/12. — С. 4.

Шулікін Д. Якщо кожен буде на своєму місці, ми обов'язково переможемо / Д. Шулікін // Світ. — Київ, 2022. — Берез. (№ 9/10). — С. 5.

Koshechko N. Establishment and development of education at the imperial Kharkiv university / N. Koshechko, N. Postoiuk // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. — Сер.: Педагогіка. — Київ, 2021. — Вип. 2 (14). — С. 18—21.

Learning chinese using digital applications / О. Nalyvaiko, Н. Reznichenko, І. Kulakova, О. Kudaieva, А. Bondarenko // Наукові записки кафедри педагогіки. — Харків, 2020. — Вип. 47. — С. 64—67.

Sikorsky Challenge-2022: зустрінемось у жовтні // Світ. — Київ, 2022. — Лип. (№ 25/26). — С. 8.

Fedorenko V. Factors in the Development of Professional Competences at Students TV-Journalists at KNUCA / V. Fedorenko, S. Kotliar // Вісник Харківського нац. ун-ту імені В.Н. Каразіна. — Сер.: Соціальні комунікації. — Харків, 2018. — Вип. 14. — С. 71—81.

6. Вища освіта: окремі предмети, галузі

Актуальні напрями удосконалення системи фізичної підготовки слухачів та курсантів закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання / А. Забора, О. Соколов, О. Лопатюк, О. Хацаюк, Т. Шевченко // Військова освіта. — Київ, 2022. — № 1 (45). — С. 59—68.

Актуалізація нового матеріалу з фізики як один з основних методів адаптації першокурсників у ЗВО в умовах дистанційного навчання / Ю.Ф. Носачов, Д.В. Савченко, Т.Г. Чижська, О.О. Штофель // Зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського нац. ун-ту імені Івана Огієнка. — Серія педагогічна. — Кам'янець-Подільський, 2021. — Вип. 27 : Концепція формування природничо-наукової компетентності та світогляду майбутнього фахівця в умовах STEM-освіти. — С. 21—24.

Алещенко В. Морально-психологічне забезпечення сил оборони держави: педагогічний аспект / В. Алещенко // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. — Сер.: Військово-спеціальні науки. — Київ, 2019. — Вип. 1 (41). — С. 5—9.

Атаманчук П. Формування педагогічного кредо фахівця фізико-технологічного профілю в умовах STEM-інтеграційних освітніх інновацій / П.С. Атаманчук // Зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського нац. ун-ту імені Івана Огієнка. — Серія педагогічна. — Кам'янець-Подільський, 2021. — Вип. 27 : Концепція формування природничо-наукової компетентності та світогляду майбутнього фахівця в умовах STEM-освіти. — С. 7—13.

Башманівська Л. “Стилістика засобів масової інформації” як навчальна дисципліна в підготовці майбутнього журналіста / Л. Башманівська, В. Башманівський // Вісник Книжкової палати. — Київ, 2022. — № 6 (311). — С. 26—30.

Близнюк В. Психолого-педагогічні особливості процесу професійної підготовки майбутніх офіцерів правоохоронної діяльності Збройних Сил України в умовах бакалаврату / В. Близнюк // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. — Сер.: Військово-спеціальні науки. — Київ, 2021. — Вип. 2 (46). — С. 5—9.

Бойчук Ю. Тенденції і перспективи розвитку сучасної педагогічної освіти / Ю. Бойчук // Новий колегіум. — Харків, 2021. — № 4 (106). — С. 3—14.

Бондаренко О. Формування готовності майбутніх офіцерів Збройних Сил України до професійної діяльності у військових ліцеях як педагогічна проблема / О. Бондаренко // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. — Сер.: Військово-спеціальні науки. — Київ, 2021. — Вип. 2 (46). — С. 9—12.

Боровик Л. Методичні аспекти викладання вибіркових дисциплін під час навчання майбутніх офіцерів-прикордонників / Л. Боровик, О. Боровик // Молодь і ринок. — Дрогобич, 2022. — № 2 (200). — С. 38—43.

Бутенко Л. Концепт-карти як засіб методологізації загальнопедагогічної підготовки майбутніх учителів / Л.Л. Бутенко // Education and pedagogical sciences. — Старобільськ, 2022. — № 1 (179). — С. 3—16.

Варакута О. Інноваційні технології та моделі змішаного навчання в освітньому процесі з географії / О. Варакута // Наукові записки Тернопільського нац. пед. ун-ту імені Володимира Гнатюка. — Сер.: Географія. — Тернопіль, 2022. — Вип. 52, № 1. — С. 29—37.

Васильєв О. Теоретичні аспекти інноваційного розвитку військової освіти / О. Васильєв // Військова освіта. — Київ, 2022. — № 1 (45). — С. 9—22.

Взаємозв'язок між показниками біологічного віку та фізичної підготовленості курсантів ВВНЗ / Д. Оленєв, С. Присяжнюк, В. Шемчук, О. Юденко, О. Старчук // Військова освіта. — Київ, 2022. — № 1 (45). — С. 154—167.

Вільчинська Т. Особливості підготовки вчителя-філолога через вибіркові лінгвістичні дисципліни когнітивного спрямування / Т. Вільчинська, Г. Бачинська, О. Вербовацька // Наукові записки Тернопільського нац. пед. ун-ту імені Володимира Гнатюка. — Сер.: Педагогіка. — Тернопіль, 2022. — Т. 1, № 1. — С. 64—72.

Вітченко А. Проблеми підвищення кваліфікації викладачів у сучасній вищій школі: від формотворчості й експериментаторства до інноваційного пошуку / А. Вітченко // Вища школа. — Київ, 2021. — № 12 (208). — С. 19—35.

Габрусєва Н. Експериментальна перевірка ефективності педагогічних умов формування професійної відповідальності студентів технічних спеціальностей у процесі вивчення суспільних дисциплін / Н. Габрусєва // Наукові записки Тернопільського нац. пед. ун-ту імені Володимира Гнатюка. — Сер.: Педагогіка. — Тернопіль, 2022. — Т. 1, № 1. — С. 125—136.

Герасименко Ю. Інноваційні технології у викладанні англійської мови у закладах вищої освіти / Ю. Герасименко // Молодь і ринок. — Дрогобич, 2021. — № 11/12 (197/198). — С. 115—120.

Гетьманова Т. Дистанційне навчання як один з інструментів безперервної інформаційно-бібліотечної освіти / Т. Гетьманова // Бібліотечний форум: історія, теорія і практика. — Київ, 2022. — № 3 (29). — С. 48—50.

Городянська Л. Системно-логічний підхід до організації дистанційного навчання в системі військової освіти / Л. Городянська // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. — Сер.: Військово-спеціальні науки. — Київ, 2021. — Вип. 2 (46). — С. 13—17.

Даниленко О. Експериментальна перевірка ефективності методики формування продуктивної граматичної компетентності майбутніх учителів у процесі самостійної роботи при вивченні англійської мови після німецької / О. Даниленко // Наукові записки Тернопільського нац. пед. ун-ту імені Володимира Гнатюка. — Сер.: Педагогіка. — Тернопіль, 2022. — Т. 1, № 1. — С. 182—190.

Дацків О. Комплекс вправ і завдань для вдосконалення професійно орієнтованого говоріння англійською мовою / О. Дацків // Наукові записки Тернопільського нац. пед. ун-ту імені Володимира Гнатюка. — Сер.: Педагогіка. — Тернопіль, 2022. — Т. 1, № 1. — С. 150—160.

Дембіцька С. Сучасні інформаційні технології як засіб активізації навчально-пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти / С.В. Дембіцька, М.О. М'ястковська, Д.Я. М'ястковська // Зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського нац. ун-ту імені Івана Огієнка. — Серія педагогічна. — Кам'янець-Подільський, 2021. — Вип. 27 : Концепція формування природни-

чо-наукової компетентності та світогляду майбутнього фахівця в умовах STEM-освіти. — С. 14—17.

Демкова В. Електронний навчально-методичний комплект “природничі науки в педагогічних університетах: лабораторний експеримент з фізики в хмаро орієнтованому середовищі” / В.О. Демкова, Н.А. Мисліцька, В.Ф. Заболотний // Зб. наук. пр. Кам’янець-Подільського нац. ун-ту імені Івана Огієнка. — Серія педагогічна. — Кам’янець-Подільський, 2021. — Вип. 27 : Концепція формування природничо-наукової компетентності та світогляду майбутнього фахівця в умовах STEM-освіти. — С. 96—100.

Екологічна освіта англійською мовою у вищій школі / Т. Дудар, Т. Саєнко, М. Радомська, А. Явнюк // Вища освіта України. — Київ, 2022. — № 1/2 (84/85). — С. 63—71.

Заблоцька Л. Розвиток професійної іншомовної комунікативної компетентності у магістрантів немовних спеціальностей в умовах дистанційного навчання / Л. Заблоцька, І. Цар // Наукові записки Тернопільського нац. пед. ун-ту імені Володимира Гнатюка. — Сер.: Педагогіка. — Тернопіль, 2022. — Т. 1, № 1. — С. 161—169.

Зарічанський О. Психологічні аспекти формування лідерських якостей у професійній підготовці майбутніх офіцерів-лідерів / О. Зарічанський, О. Голуб // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. — Сер.: Військово-спеціальні науки. — Київ, 2021. — Вип. 3 (47). — С. 19—22.

Застосування новітніх інформаційно-комп’ютерних технологій в сучасній навчальній та освітній діяльності / Ю.В. Коваль, Л.В. Яцинський, Д.А. Захарчук, Л.І. Панасюк // Зб. наук. пр. Кам’янець-Подільського нац. ун-ту імені Івана Огієнка. — Серія педагогічна. — Кам’янець-Подільський, 2021. — Вип. 27 : Концепція формування природничо-наукової компетентності та світогляду майбутнього фахівця в умовах STEM-освіти. — С. 100—103.

Зіборєва О. Форми публічного адміністрування підготовки кадрів з вищою військовою освітою для Збройних Сил України / О. Зіборєва // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. — Сер.: Військово-спеціальні науки. — Київ, 2021. — Вип. 3 (47). — С. 51—53.

Ісаєва О. Діалогічна технологія в освіті студентів-медиків / О. Ісаєва, Г. Шайнер // Молодь і ринок. — Дрогобич, 2022. — № 2 (200). — С. 29—33.

Кашина Г. Розширення цифрових навичок науково-педагогічних працівників медичних ЗВО в системі післядипломної освіти / Г. Кашина // Вища освіта України. — Київ, 2022. — № 1/2 (84/85). — С. 44—50.

Козубцов І. Сучасна теорія та практика підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії у вищих військових навчальних закладах на засадах

методологічної культури / І. Козубцов, Л. Козубцова, Ю. Хлапонін // Військова освіта. — Київ, 2022. — № 1 (45). — С. 102—111.

Кухтяк О. Особливості розроблення навчально-методичного забезпечення професійної підготовки бакалаврів спеціальності “Інформаційна, бібліотечна та архівна справа” в контексті компетентісного підходу / О. Кухтяк // Молодь і ринок. — Дрогобич, 2022. — № 1 (199). — С. 140—143.

Кушнір О. Технології навчання ідентифікації фейків у курсі “Інфомедійна грамотність” / О. Кушнір, Т. Решетуха // Наукові записки Тернопільського нац. пед. ун-ту імені Володимира Гнатюка. — Сер.: Педагогіка. — Тернопіль, 2022. — Т. 1, № 1. — С. 116—124.

Кушнірук С. Концептуальні підходи до формування змісту освітньо-професійної програми бакалаврського рівня “педагогіка дозвілля” / С. Кушнірук, І. Дубровіна, О. Тепла // Молодь і ринок. — Дрогобич, 2022. — № 1 (199). — С. 62—67.

Левчик І. Предметно-мовне інтегроване навчання у контексті європейської інтеграції / І. Левчик // Наукові записки Тернопільського нац. пед. ун-ту імені Володимира Гнатюка. — Сер.: Педагогіка. — Тернопіль, 2022. — Т. 1, № 1. — С. 169—176.

Лесовець Н. Практико зорієнтовані технології в підготовці конкурентоспроможних фахівців інформаційно-документознавчої галузі / Н.М. Лесовець // Education and pedagogical sciences. — Старобільськ, 2022. — № 1 (179). — С. 38—47.

Любарець Л. Становлення конкурентоспроможності майбутніх фахових молодших бакалаврів з інженерії програмного забезпечення / Л. Любарець, А. Любіма // Вища освіта України. — Київ, 2022. — № 1/2 (84/85). — С. 38—43.

Матвієнко О. Професіологічний дискурс спеціальності “Інформаційна, бібліотечна та архівна справа” / О. Матвієнко, М. Цивін // Вісник Книжкової палати. — Київ, 2022. — № 7 (312). — С. 23—30.

Механізми формування інфомедійної грамотності у студентів педагогічних спеціальностей / А. Йордан, О. Мединська, Г. Синоруб, Н. Особа // Наукові записки Тернопільського нац. пед. ун-ту імені Володимира Гнатюка. — Сер.: Педагогіка. — Тернопіль, 2022. — Т. 1, № 1. — С. 106—116.

Негативізм курсантської молоді як соціально-психологічне явище / К. Кравченко, О. Скрябін, О. Соколіна, А. Зарицька // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. — Сер.: Військово-спеціальні науки. — Київ, 2021. — Вип. 3 (47). — С. 23—30.

Ніженковська І. Підручник “Біологічна і біоорганічна хімія” у 2 книгах / І. Ніженковська, О. Кузнецова // Вища школа. — Київ, 2021. — № 12 (208). — С. 93—99.

Новіцька Т. Деякі аспекти підготовки фахівців в галузі математичних та природничих наук у контексті зміни сучасної освітньої парадигми / Т.В. Новіцька // Зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського нац. ун-ту імені Івана Огієнка. — Серія педагогічна. — Кам'янець-Подільський, 2021. — Вип. 27 : Концепція формування природничо-наукової компетентності та світогляду майбутнього фахівця в умовах STEM-освіти. — С. 18—21.

Одинцова Г. Використання byod-технології у процесі удосконалення лексикографічної компетентності майбутніх учителів початкової школи / Г. Одинцова // Наукові записки Тернопільського нац. пед. ун-ту імені Володимира Гнатюка. — Сер.: Педагогіка. — Тернопіль, 2022. — Т. 1, № 1. — С. 176—181.

Організація самостійної роботи студентів в умовах дистанційного навчання / Т.М. Точиліна, А.В. Точілін, І.І. Філіпенко, Т. В. Строгонова // Зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського нац. ун-ту імені Івана Огієнка. — Серія педагогічна. — Кам'янець-Подільський, 2021. — Вип. 27 : Концепція формування природничо-наукової компетентності та світогляду майбутнього фахівця в умовах STEM-освіти. — С. 42—44.

Панчук О. Роль лабораторного практикуму з фізики як складової практичної підготовки студентів природничого профілю / О.П. Панчук // Зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського нац. ун-ту імені Івана Огієнка. — Серія педагогічна. — Кам'янець-Подільський, 2021. — Вип. 27 : Концепція формування природничо-наукової компетентності та світогляду майбутнього фахівця в умовах STEM-освіти. — С. 25—28.

Перова С. Гібридне навчання майбутніх перекладачів-бакалаврів у закладах вищої освіти / С.В. Перова // Education and pedagogical sciences. — Старобільськ, 2022. — № 1 (179). — С. 48—58.

Піменов Д. Методика вивчення газових законів на основі сучасних цифрових технологій / Д.О. Піменов, Г.О. Шишкін // Зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського нац. ун-ту імені Івана Огієнка. — Серія педагогічна. — Кам'янець-Подільський, 2021. — Вип. 27 : Концепція формування природничо-наукової компетентності та світогляду майбутнього фахівця в умовах STEM-освіти. — С. 111—116.

Поведа Т. Особливості організації науково-дослідної роботи здобувачів вищої освіти на перших етапах навчання в університеті / Т.П. Поведа, Р.А. Поведа // Зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського нац. ун-ту імені Івана Огієнка. — Серія педагогічна. — Кам'янець-Подільський, 2021. — Вип. 27 : Концепція формування природничо-наукової компетентності та світогляду майбутнього фахівця в умовах STEM-освіти. — С. 120—125.

Політика НАТО у сфері воєнної науки: організація наукової і науково-технічної діяльності, принципи та підходи / М. Полторак, С. Горбачевський,

Г. Красота-Мороз, В. Мацьовитий, І. Плохута // Військова освіта. — Київ, 2022. — № 1 (45). — С. 168—178.

Поліщук А. Використання інноваційних технологій при іншомовній підготовці майбутніх фахівців аграрно-інженерних спеціальностей / А.В. Поліщук // Education and pedagogical sciences. — Старобільськ, 2022. — № 1 (179). — С. 59—70.

Прилипка В. Використання електронної навчальної платформи Moodle як ефективний спосіб формування правової компетентності бакалаврів інженерних спеціальностей у процесі фахової підготовки / В. Прилипка // Молодь і ринок. — Дрогобич, 2021. — № 11/12 (197/198). — С. 101—105.

Приходько Ю. Актуальні проблеми трансформації стану та якості системи вищої військової освіти / Ю. Приходько // Військова освіта. — Київ, 2022. — № 1 (45). — С. 179—196.

Програма формування готовності курсантів ВВНЗ, які спеціалізуються в практичній стрільбі до змагальної діяльності / Ю. Самсонов, Є. Гарбар, Є. Безбородов, В. Толокнеєв, А. Литовченко // Військова освіта. — Київ, 2022. — № 1 (45). — С. 249—264.

Радюк І. Науково-дослідницька робота як складова професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів / І. Радюк // Молодь і ринок. — Дрогобич, 2022. — № 1 (199). — С. 123—127.

Рахманов В. Основні етапи системного підходу до навчання у вищому військовому навчальному закладі / В. Рахманов, Л. Тимчук // Військова освіта. — Київ, 2022. — № 1 (45). — С. 207—218.

Реалізація можливостей сучасних дидактичних концепцій при формування природничо-наукової компетентності здобувачів знань в умовах STEM-освіти / Ю.В. Мендерецький, У.І. Недільська, С.С. Придеткевич, Б.В. Матвійчук // Зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського нац. ун-ту імені Івана Огієнка. — Серія педагогічна. — Кам'янець-Подільський, 2021. — Вип. 27 : Концепція формування природничо-наукової компетентності та світогляду майбутнього фахівця в умовах STEM-освіти. — С. 103—107.

Рижиков В. Особливості побудови професіограми сучасного наукового працівника наукових підрозділів вищих військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти та наукових установ у системі Міністерства оборони України / В. Рижиков, К. Горячева, С. Бурій // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. — Сер.: Військово-спеціальні науки. — Київ, 2021. — Вип. 3 (47). — С. 5—11.

Рудакова Н. Актуальні питання підготовки бакалаврів медсестринства у системі реформування реабілітаційної допомоги / Н. Рудакова // Молодь і ринок. — Дрогобич, 2021. — № 11/12 (197/198). — С. 149—155.

Садовий М. Робототехнічні комплекти в освітньому процесі / М.І. Садовий, Д.В. Соменко, О.М. Трифонова // Зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського нац. ун-ту імені Івана Огієнка. — Серія педагогічна. — Кам'янець-Подільський, 2021. — Вип. 27 : Концепція формування природничо-наукової компетентності та світогляду майбутнього фахівця в умовах STEM-освіти. — С. 125—128.

Сальник І. Розвиток нелінійного мислення учнів в експериментально-дослідницькій діяльності з фізики / І.В. Сальник, Е.П. Сірик, О.І. Мірошніченко // Зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського нац. ун-ту імені Івана Огієнка. — Серія педагогічна. — Кам'янець-Подільський, 2021. — Вип. 27 : Концепція формування природничо-наукової компетентності та світогляду майбутнього фахівця в умовах STEM-освіти. — С. 28—32.

Семенишена Р. Роль віртуальних лабораторних робіт у формуванні фахової компетентності студентів в умовах дистанційного навчання / Р.В. Семенишена, О.В. Шевчук // Зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського нац. ун-ту імені Івана Огієнка. — Серія педагогічна. — Кам'янець-Подільський, 2021. — Вип. 27 : Концепція формування природничо-наукової компетентності та світогляду майбутнього фахівця в умовах STEM-освіти. — С. 128—131.

Смалько О. Формування культурно-естетичного світогляду майбутніх ІТ-фахівців / О.А. Смалько // Зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського нац. ун-ту імені Івана Огієнка. — Серія педагогічна. — Кам'янець-Подільський, 2021. — Вип. 27 : Концепція формування природничо-наукової компетентності та світогляду майбутнього фахівця в умовах STEM-освіти. — С. 32—38.

Стецула Н. Метод проєктів в контексті формування екологічної компетентності майбутніх учителів природничих спеціальностей / Н. Стецула // Наукові записки Тернопільського нац. пед. ун-ту імені Володимира Гнатюка. — Сер.: Педагогіка. — Тернопіль, 2022. — Т. 1, № 1. — С. 56—64.

Сухомлин О. Цифрова компетентність здобувачів вищої філологічної освіти в умовах сучасних запитів суспільства: ціннісний аспект / О. Сухомлин // Молодь і ринок. — Дрогобич, 2022. — № 2 (200). — С. 170—175.

Тимощук Н. Flipped classroom як інноваційний метод викладання іноземної мови: теоретико-методологічний аспект / Н. Тимощук // Молодь і ринок. — Дрогобич, 2022. — № 1 (199). — С. 113—117.

Ткаченко А. Деякі аспекти впровадження технології змішаного навчання у практику підготовки майбутніх вчителів фізики та інформатики / А.В. Ткаченко, В.Г. Гриценко // Зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського нац. ун-ту імені Івана Огієнка. — Серія педагогічна. — Кам'янець-Подільський, 2021. — Вип. 27 : Концепція формування природничо-наукової компетентності та світогляду майбутнього фахівця в умовах STEM-освіти. — С. 39—41.

Федчишин О. Методичні основи використання рhet-симуляцій у процесі вивчення фізики / О. Федчишин, С. Мохун, П. Чопик // Наукові записки Тернопільського нац. пед. ун-ту імені Володимира Гнатюка. — Сер.: Педагогіка. — Тернопіль, 2022. — Т. 1, № 1. — С. 16—24.

Чайковська Г. Формування компетентностей сталого розвитку в процесі фахової підготовки майбутніх вчителів початкової школи / Г. Чайковська // Наукові записки Тернопільського нац. пед. ун-ту імені Володимира Гнатюка. — Сер.: Педагогіка. — Тернопіль, 2022. — Т. 1, № 1. — С. 72—80.

Чорна О. Формування готовності здобувачів вищої освіти до науково-дослідної діяльності / О.Г. Чорна, О.М. Рачковський // Зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського нац. ун-ту імені Івана Огієнка. — Серія педагогічна. — Кам'янець-Подільський, 2021. — Вип. 27 : Концепція формування природничо-наукової компетентності та світогляду майбутнього фахівця в умовах STEM-освіти. — С. 171—174.

Шишкін Г. Цифрові технології у побудові моделей механічного руху та взаємодії тіл / Г.О. Шишкін, К.М. Зикова // Зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського нац. ун-ту імені Івана Огієнка. — Серія педагогічна. — Кам'янець-Подільський, 2021. — Вип. 27 : Концепція формування природничо-наукової компетентності та світогляду майбутнього фахівця в умовах STEM-освіти. — С. 131—135.

Шут М. Забезпечення фундаментальної і прикладної інноваційно-дослідницької спрямованості освітнього процесу з фізики в педагогічних університетах / М.І. Шут, Л.Ю. Благодаренко, Т.Г. Січкач // Зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського нац. ун-ту імені Івана Огієнка. — Серія педагогічна. — Кам'янець-Подільський, 2021. — Вип. 27 : Концепція формування природничо-наукової компетентності та світогляду майбутнього фахівця в умовах STEM-освіти. — С. 53—56.

Щирба В. Формування професійної мотивації при вивченні дискретних структур студентами напряму підготовки 122 Комп'ютерні науки / В.С. Щирба, Р.В. Моцик, О.В. Фуртель // Зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського нац. ун-ту імені Івана Огієнка. — Серія педагогічна. — Кам'янець-Подільський, 2021. — Вип. 27 : Концепція формування природничо-наукової компетентності та світогляду майбутнього фахівця в умовах STEM-освіти. — С. 179—182.

Юрків Я. Характеристика суб'єкта професійної підготовки майбутніх соціальних працівників та соціальних педагогів до роботи із вразливими категоріями населення / Я.І. Юрків // Education and pedagogical sciences. — Старобільськ, 2022. — № 1 (179). — С. 91—98.

Pylypiuk T. Interactive data visualization as one of the learning technologies in education / Т.М. Pylypiuk // Зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського нац. ун-ту імені Івана Огієнка. — Серія педагогічна. — Кам'янець-Подільський, 2021. — Вип. 27 : Концепція формування природничо-наукової компетентності та світогляду майбутнього фахівця в умовах STEM-освіти. — С. 108—110.

Talent Management в системі військової освіти України / О. Цевельов, Д. Вітер, О. Мітягін, Н. Шабатіна // Військова освіта. — Київ, 2022. — № 1 (45). — С. 265—273.

7. Учасники навчально-виховного процесу

Дорош Т. Особливості взаємодії викладача та здобувача вищої освіти мистецького спрямування в дистанційному процесі / Т.Л. Дорош // Наукові записки кафедри педагогіки. — Харків, 2020. — Вип. 47. — С. 14—20.

Зубенко О. Стилі життя сучасної студентської молоді / О.М. Зубенко // Вісник Харківського нац. ун-ту імені В.Н. Каразіна. — Сер.: Психологія. — Харків, 2020. — Вип. 69. — С. 74—80.

Кошечко Н. Вплив різновидів арт-терапії на розв'язання конфліктних ситуацій студентами закладів вищої освіти / Н. Кошечко // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. — Сер.: Педагогіка. — Київ, 2021. — Вип. 1 (13). — С. 29—33.

Менделюк Т. Професійне зростання педагога. Сучасні форми інноваційної діяльності викладача в умовах відкритого інформаційного простору / Т. Менделюк // Українська мова та література. — Київ, 2022. — № 3/4 : Морфологія, або частини мови. — С. 108—113.

Милославська О. Особливості толерантності до невизначеності працюючих студентів / О.В. Милославська, О.В. Гуляєва, Є.О. Сапьян // Вісник Харківського нац. ун-ту імені В.Н. Каразіна. — Сер.: Психологія. — Харків, 2020. — Вип. 69. — С. 16—22.

Скворчевська Є. Психологічні особливості екзаменаційної тривожності у студентів-психологів / Є.Л. Скворчевська // Вісник Харківського нац. ун-ту імені В.Н. Каразіна. — Сер.: Психологія. — Харків, 2020. — Вип. 69. — С. 23—28.

Спіцин Є. Корпоративна культура як фактор розвитку професійної ідентичності студента у закладі вищої освіти / Є. Спіцин, М. Мисник // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. — Сер.: Педагогіка. — Київ, 2021. — Вип. 1 (13). — С. 68—72.

Яворовська Л. Уявлення про поняття “кохання” молодих жінок і чоловіків / Л.М. Яворовська, А.Р. Баліцька // Вісник Харківського нац. ун-ту імені В.Н. Каразіна. — Сер.: Психологія. — Харків, 2020. — Вип. 69. — С. 48—54.

Ярош Н. Особливості копінг-стратегій студентів, які виховувались у неповній родині / Н.С. Ярош, М.В. Розумна // Вісник Харківського нац. ун-ту імені В.Н. Каразіна. — Сер.: Психологія. — Харків, 2020. — Вип. 69. — С. 29—36.

Bakhtiyarova K. Ways of formation of values and value professional orientations of students of higher education institutions of Ukraine / K. Bakhtiyarova, N. Postoiuk // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. — Сер.: Педагогіка. — Київ, 2021. — Вип. 1 (13). — С. 8—11.

Wojciechowska A. Sources of students' motivation to take up paid employment during studying / A. Wojciechowska // Вісник Харківського нац. ун-ту імені В.Н. Каразіна. — Сер.: Економічна. — Харків, 2020. — Вип. 99. — С. 103—112.

Zvarych I. Objectivity of teachers' pedagogical activity in the learning process / I. Zvarych // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. — Сер.: Педагогіка. — Київ, 2021. — Вип. 2 (14). — С. 53—55.

8. Трудові відносини в умовах воєнного часу

Брусенцова Я. Освіта у громадах: чого чекати від законодавчих змін? / Я. Брусенцова, А. Мацюкін ; підготувала Н. Кулик // Освіта України. — Київ, 2022. — 13 черв. (№ 23). — С. 6—7.

Брусенцова Я. Про відпустки, гарантії мобілізованим і зміни істотних умов праці / Я. Брусенцова, А. Мацюкін // Інформаційний збірник для освітян. — Київ, 2022. — № 4. — С. 3—9.

Відповіді на найпоширеніші запитання зі сфери трудових відносин в умовах воєнного часу // Праця та зарплата. — Київ, 2022. — 23 берез. (№ 11/12). — С. 2—9.

Горбачов С. За нарахування без порушень / С. Горбачов // Освіта України. — Київ, 2022. — 27 черв. (№ 25). — С. 5.

Горбачов С. Сергій Горбачов: короткотривале розв'язання проблеми з місцевим бюджетом може стати важкою втратою для всієї системи освіти / С. Горбачов, А. Пуцова ; підготувала В. Олійник // Освіта України. — Київ, 2022. — 13 черв. (№ 23). — С. 12—13.

До Закону України від 15.03.2022 № 2136-ІХ “Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану” // Праця та зарплата. — Київ, 2022. — 16 берез. (№ 9/10). — С. 4—8.

Дровніна О. Щодо заяви про звільнення, надісланої засобами електронного зв'язку / О. Дровніна // Праця та зарплата. — Київ, 2022. — 7 черв. (№ 21). — С. 8—9.

Закон про відпустки // Освіта України. — Київ, 2022. — 25 лип. (№ 28/29). — С. 2.

Короденко М. Перипетії з відпустками / М. Короденко // Освіта України. — Київ, 2022. — 11 лип. (№ 26/27). — С. 10.

Короденко М. Правовий “лікнеп” / М. Короденко // Інформаційний збірник для освітян. — Київ, 2022. — № 4. — С. 10—22.

Пижова М. Трудові договори під час війни: актуальні питання і новели законодавства / М. Пижова ; підготував Д. Шулікін // Освіта України. — Київ, 2022. — 6 черв. (№ 21/22). — С. 8—9.

Про відпустку і стаж // Освіта України. — Київ, 2022. — 11 лип. (№ 26/27). — С. 5.

Про відпустки: Коментарі Мінекономіки й освітнього омбудсмена / за матеріалами Міністерства економіки і Служби освітнього омбудсмена // Освіта України. — Київ, 2022. — 8 серп. (№ 30/31). — С. 5.

Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання трудових відносин з нефіксованим робочим часом : Закон України від 18.07.2022 № 2421-IX // Голос України. — Київ, 2022. — 9 серп. (№ 162). — С. 10.

Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин : Закон України від 01.07.2022 № 2352-IX // Голос України. — Київ, 2022. — 18 лип. (№ 147). — С. 16—17.

Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав працівників : Закон України від 12.05.2022 № 2253-IX // Праця та зарплата. — Київ, 2022. — 7 черв. (№ 21). — С. 12—14.

Про затвердження Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність : постанова Кабінету Міністрів України від 12.08.2022 № 579 // Інформаційний збірник для освітян. — Київ, 2022. — № 4. — С. 55—59.

Про збереження робочого місця // Освіта України. — Київ, 2022. — 11 лип. (№ 26/27). — С. 5.

Про надання додаткових відпусток під час війни // Освіта України. — Київ, 2022. — 20 черв. (№ 24). — С. 5.

Про неприпустимість призупинення трудових договорів з учителями влітку // Освіта України. — Київ, 2022. — 13 черв. (№ 23). — С. 4.

Про оплату праці працівників закладів освіти і науки України : лист МОН України від 25.04.2022 № 1/4444-22 // Інформаційний збірник для освітян. — Київ, 2022. — № 4. — С. 23—28.

Про організацію освітнього процесу [у зв'язку із введенням воєнного стану] : лист МОН України від 06.03.2022 № 1/3371-22 // Інформаційний збірник для освітян. — Київ, 2022. — № 4. — С. 29—31.

Про практику застосування трудового законодавства у галузі освіти і науки під час дії правового режиму воєнного стану : лист МОН України від 07.03.2022 № 1/3378-22 // Інформаційний збірник для освітян. — Київ, 2022. — № 4. — С. 31—38.

Соколюк М. Щодо збереження мінімальних державних гарантій в оплаті праці під час простою / М. Соколюк // Праця та зарплата. — Київ 2022. — 7 черв. (№ 21). — С. 7.

Умови призупинення трудового договору // Освіта України. — Київ, 2022. — 11 лип. (№ 26/27). — С. 5.

Шулікін Д. Реорганізація, ліквідація і трудові відносини / Д. Шулікін // Освіта України. — Київ, 2022. — 11 лип. (№ 26/27). — С. 8—9.

Шулікін Д. Трудові договори під час війни: актуальні питання і новели законодавства / Д. Шулікін // Освіта України. — Київ, 2022. — 6 черв. (№ 21/22). — С. 8—9.

Щодо збереження трудових книжок під час війни // Праця та зарплата. — Київ 2022. — 7 черв. (№ 21). — С. 3.

Щодо написання заяв про відпустки без збереження заробітної плати у зв'язку із введенням в Україні правового режиму воєнного стану : лист МОН України від 28.02.2022 № 1/3292-22 // Інформаційний збірник для освітян. — Київ, 2022. — № 4. — С. 28—29.

9. Документи

Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 № 2136-IX // Праця та зарплата. — Київ, 2022. — 23 берез. (№ 11/12). — С. 12—13.

Про денонсацію Угод в галузі освіти і науки з Республікою Білорусь : постанова КМУ України від 09.04.2022 № 417 // Спецвипуск газети “Освіта України”. — Київ, 2022. — Трав. (№ 5). — С. 26.

Про денонсацію Угод в галузі освіти і науки з Російською Федерацією : постанова КМУ від 24.03.2022 № 355 // Спецвипуск газети “Освіта України”. — Київ, 2022. — Трав. (№ 5). — С. 25.

Про затвердження Порядку організації та здійснення загальновійськової підготовки громадян України до національного спротиву : постанова КМУ від 29.12.2021 № 1443 // Інформаційний збірник для освітян. — Київ, 2022. — № 2. — С. 12—17.

Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії : постанова КМУ від 12.01.2022 № 44 // Інформаційний збірник для освітян. — Київ, 2022. — № 2. — С. 73—94.

Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022—2032 роки : розпорядження КМУ від 23.02.2022 № 286-р // Спецвипуск газети “Освіта України”. — Київ, 2022. — Трав. (№ 5). — С. 2—24.

Інформаційно-бібліографічний відділ Наукової бібліотеки імені М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка; за заг. ред. І.І. Тіщенко; упоряд. А.В. Козонущенко.

CONTENTS

THE PRESS SERVICE OF THE MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE INFORMS	3
EDUCATION AND SOCIETY	
Stanislav Nikolaenko. Higher Education in Ukraine — through War to European Recognition	7
Kseniia Pyvovarska. Gamification in Civic Education Using the Simulation Game “World of Communities: Accelerator III”	26
WELCOME TO THE DISCUSSION	
Kostiantyn Korsak. About the Strategy of Noo-Planning in Ukraine in the 21st Century and Taking into Account the Mistakes of the West.....	36
Petro Masliak. Technological Salvation of the World System	50
SPECIAL EDUCATION	
Serhii Chyrchuk. Light as an Artistic Tool in Landscape Design.....	57
CONFERENCES. EVENTS. SEMINARS	
Serhii Vytkaiov. XVIII International Scientific-Practical Conference in Rivne State Humanitarian University.....	67
DOCUMENTS	
Higher Education Development Strategy in Ukraine for 2022—2032.....	69
Higher Education and Science: the Survey of Periodicals.....	100

Founder — The Ministry of education and science of Ukraine.

Publisher — Znannia Publishing Ltd.

Editorial Board: Kazymyr Levkivskyi, Kali Abdiev, Viktor Andrushchenko, Viktor Bazylevych, Volodymyr Bondar, Leonid Huberskyi, Roman Dodonov, Mykola Yevtukh, Taiana-Lidiia Deorditsa, Tetiana Kolomoets, Anatolii Konverskyi, Vasyl Kremen, Anatolii Kuzminskyi, Vasyl Kusherets, Ivan Nadolnyi, Ivan Prokopenko, Oleksandr Tymoshchuk, Olena Shevniuk, Vasyl Shynkaruk, Valentyn Shcherbyna.

Редакційна колегія: Казимир Левківський (кандидат історичних наук, професор) — головний редактор, Калі Абдієв (доктор педагогічних наук, професор), Віктор Андрущенко (доктор філософських наук, професор, член-кор. НАН України), Віктор Базилевич (доктор економічних наук, професор, член-кор. НАН України), Володимир Бондар (доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України), Леонід Губерський (доктор філософських наук, професор, академік НАН України), Таяна-Лідія Деордіца (доктор педагогічних наук), Роман Додонов (доктор філософських наук, професор), Микола Євтух (доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України), Тетяна Коломоєць (доктор юридичних наук, професор), Анатолій Конверський (доктор філософських наук, професор, академік НАН України), Василь Кремень (доктор філософських наук, професор, академік НАН України), Анатолій Кузьмінський (доктор педагогічних наук, професор, член-кор. НАПН України), Василь Кушерець (доктор філософських наук, професор, член-кор. НАПН України), Іван Надольний (доктор філософських наук, професор), Іван Прокопенко (доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України), Олена Шевнюк (доктор педагогічних наук, професор), Василь Шинкарук (доктор філологічних наук, професор, член Національної спілки журналістів України), Валентин Щербина (доктор юридичних наук, професор).

До уваги авторів

Загальна інформація

1. Статті, що пропонуються до друку в журналі “Вища школа”, мають задовольняти такі вимоги:
  - а) відповідають тематичному спрямуванню журналу;
  - б) раніше ніде не друкувалися;
  - в) не надіслані для публікації до інших видань.
2. Редакція залишає за собою право редагувати текст статті, а також вносити зміни у назву.
3. Автори статті несуть відповідальність за підбір і правдивість наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, імен та інших відомостей. Обсяг статті не повинен перевищувати 40 тис. знаків.
4. Текст статті супроводжується авторською довідкою.
5. Гонорар за надруковані статті не виплачується, примірниками журналу редакція авторів не забезпечує.
6. Матеріали надсилаються до редакції електронною поштою. Наша адреса: slutska@society.kiev.ua. Якщо автору потрібні авторські примірники, про це потрібно повідомити заздалегідь.
7. Обов'язкова наявність фото (крім випадків, коли три або більше авторів). Вимоги до фото: розмір 3x4, роздільна здатність 300 dpi (точок).

Правові засади

1. Надсилаючи до редакції статтю, автор тим самим погоджується передати видавцю виключне право на використання надісланих матеріалів, зокрема на використання в господарській діяльності (редакційна обробка, верстка, коректура, видання, перевидання, реклама, відтворення поліграфічним або іншим способом будь-яким тиражем, оприлюднення, публічний показ, розповсюдження), на демонстрацію на виставках, сайтах — скрізь, де може розміщуватися журнал або інша продукція видавця.
  2. Передаючи до редакції тексти статей, повідомлень, фотографії, інші графічні зображення, особа, що їх надсилає (автор статті), тим самим дає свою згоду, а також підтверджує згоду інших осіб, зображених на фотографіях, на публічний показ, відображення і розповсюдження наданих матеріалів у друкованих та електронних виданнях. Автор статті також надає право редакції журналу, видавцеві на будь-яку переробку фотозображень і редагування текстів без наступного погодження з автором кінцевого результату.
- Надіслані тексти, фото та інші графічні зображення не повертаються.